

ODSJEK: SIGURNOST I MIROVNE STUDIJE

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA SAMOUBILAČKOG TERORIZMA

MAGISTARSKI RAD

Kandidat:
Kristijan Vranješ
975/II

Mentor:
Prof. dr Vlado Azinović

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
1.1. Predmet i obrazloženje teme:.....	4
1.2. Problem istraživanja.....	6
1.3. Društveni cilj istraživanja.....	9
1.4. Naučni cilj istraživanja.....	9
1.5. Sistem hipoteza.....	9
1.6. Metode i tehnike istraživanja.....	10
2. TERORIZAM KAO OBLIK UGROŽAVANJA SIGURNOSTI.....	11
2.1. Pojam terorizma.....	11
2.2. Vrste terorizma.....	17
2.3. Klasifikacija.....	17
2.4. Uzroci nastanka terorizma.....	19
2.5. Elementi terorizma i način manifestiranja.....	21
3. SAMOUBILAČKI TERORIZAM.....	24
3.1. Pojam i elementi samoubilačkog terorizma.....	24
3.2. Porijeklo i evolucija samoubilačkog terorizma.....	25
3.3. Karakteristike samoubilačkog terorizma.....	28
3.4. Uzroci samoubilačkog terorizma.....	33
3.4.1. Uzroci pojave samoubilačkog terorizma.....	33
3.4.1.1. Objektivni uzroci samoubilačkog terorizma.....	34
3.4.1.2. Subjektivni uzroci samoubilačkog terorizma.....	34
3.5. Motivi za izvršenje samoubilačkog terorizma.....	36
3.6. Priprema samoubojica.....	55

4. SAMOUBILAČKI NAPADI KAO ALAT	62
4.1. Transformacija čovjeka u teroristu samoubojicu.....	64
4.2. Radikalizacija i društveni identitet	66
4.3. Strateški ili taktički pomak ka samoubilačkom terorizmu	72
4.4. Polarizacija i radikalizacija u korist samoubilačke taktike	74
5. PSIHOANALITIČKA PERSPEKTIVA	79
6. ZAKLJUČAK.....	84
LITERATURA	90

1. UVOD

Terorizam kao složeni fenomen predstavlja oblik ugrožavanja sigurnosti sa najvećim stupnjem opasnosti po vitalne društvene vrijednosti i civilno stanovništvo. Poznato je, također, da je u suvremenom svijetu od svih oblika i vidova takozvanih nevojnih prijetnji sigurnosti, terorizam najprisutniji. Njegovo pojavljivanje bilježi se u svim dijelovima svijeta, pa tako i na prostorima bivše Jugoslavije i čitave Jugoistočne Europe. To je jedan od temeljnih razloga zbog kojeg se u današnje vrijeme mnogo govori i piše o fenomenu terorizma, odnosno koji privlači pažnju opće i stručne javnosti. Posebnu pažnju privlači samoubilački terorizam kao jedan od najmarkantnijih vidova navedenog fenomena - usmjerenog prvenstveno protiv civilnih ciljeva, a kojim se postižu značajni nivoi materijalne i simboličke štete.

Sušтина terorizma je u planskom zloupotrebljavanju nasilja koje ima za cilj da utiče na što je moguće širi krug ljudi, odnosno da kod protivnika izazove strah i nesigurnost, da pronađene istomišljenike ohrabri, a da neutralne animira i potisne. Zbog toga svaki teroristički akt predstavlja svojevrsnu propagandu koju teroristički akteri javno prezentiraju, to jest prihvaćaju odgovornost za izvršenje terorističkih akata.

Terorizam, kao složena pojava, povijesno je evoluirao, što dovodi do stvaranja novih vrsta terorističkih aktivnosti i njihovog ekstenzivnog širenja. 21. stoljeće karakterizira terorizam koji se provodi upotrebom bombaša samoubojica kao oružja. U povijesnom kontekstu, samoubilački terorizam poznat je od davnina¹, međutim, tek od druge polovine 20. stoljeća postaje široko rasprostranjena praksa koja se primjenjuje na međunarodnom nivou. Analiza izvora literature omogućava da se samoubilački terorizam definira kao nasilna praksa čiji je cilj nanošenje štete civilnom stanovništvu i (ili) civilnim predmetima, kao i državnim organima, institucijama i međunarodnim organizacijama u cilju zastrašivanja i utjecanja na službene vlasti, praćeno svjesnim odbijanjem izvođača da spasi svoj život.²

Samoubilački bombaški napad je više od svjesne strategije osmišljene za ubijanje i teroriziranje neprijatelja i tlačitelja. Psihološko razumijevanje samoubilačkog bombaškog napada stoga zahtijeva više od razgraničenja navedenih motiva i navodnih

¹ Chaliand, G., Chaliand, G., & Blin, A. (Eds.). (2007). *The history of terrorism: from antiquity to al Qaeda*. Univ of California Press.

² Sosnin, V. A. (2008). Nestik TA *Sovremennyi terrorism: sotsial'no-psikhologicheskii analiz [Modern terrorism: socio-psychological analysis]*. Moscow, Institut psikhologii RAN.

ciljeva napada. Postoje brojni motivi da se ubiju drugi, i treba razlikovati oblik napada od raznih motiva i fantazija koje se kanaliziraju u ovu strategiju. Nemaju svi bombaši samoubojice istu filozofiju ili političku strategiju. Bombaši samoubojice dolaze iz različitih zemalja, društava, kultura i organizacija i imaju različita iskustva, emocije i načine zamišljanja života i smrti. Njih su oblikovale različite kulture, porodice, religije i događaji. Ako bombaši samoubojice vrše slične radnje, to ne znači da svi imaju istu svrhu, način razmišljanja ili psihološku organizaciju. Ljudi mogu izvršiti isti čin s potpuno različitim svjesnim i nesvjesnim planovima, željama, težnjama i prisilama, a to znači da moramo preispitati – ili čak potpuno odbaciti – mogućnost da je čin samoubilačkog bombaškog napada samo namjerna strategija identičnog dinamizma za sve izvođače. Psihološki pristup samoubilačkom bombaškom napadu iniciran je aksiomom da postoje duboki i snažni motivi kojih ljudi nisu svjesni, a zapravo i ne žele da znaju.

Prema nekoliko autora, socijalna psihologija je naučna studija o načinu na koji su misli, osjećaji i ponašanja ljudi pod utjecajem drugih ljudi. Fenomen društvenog utjecanja je u samom srcu socijalne psihologije. Ponekad se ovaj utjecaj događa na nenamjerna ili neizravan način. Ali u drugim slučajevima pojedinci i grupe namjerno pokušavaju promijeniti ponašanje druge osobe. Postoje razne taktike koje ljudi primjenjuju kako bi utjecali na druge ljude. Terorizam uključuje upotrebu sile ili nasilja kako bi se utjerao strah kao sredstvo prisile pojedinaca ili grupa da promijene svoje političke ili društvene pozicije, što znači da je društveni utjecaj krajnji cilj terorizma. Očigledno bi mogli reći isto o samoubilačkom terorizmu.³

1.1. Predmet i obrazloženje teme:

Terorizam, kao veliki problem suvremenog društva, postao je pojava, pojam, misao i termin koji je ušao u život suvremenog čovjeka. Usporedno s razvojem i napretkom čovječanstva u tehničkom, materijalnom i kulturnom pogledu razvija se i terorizam, samo još bržim tempom. Terorizam se stalno mijenja po formi, sadržaju, tipovima i oblicima organiziranja i načinu djelovanja.

³de la Corte Ibáñez, L. (2014). *The social psychology of suicide terrorism*. International Institute of Counter-Terrorism.

Živimo u vremenu u kojem se najviše priča o miru i demokraciji, a svjedoci smo mnogih oblika brutalnog nasilja. Terorizam je, svakako, najaktualniji oblik nasilja koji po ambicijama i posljedicama premašuje mnoge lokalne ratove.

Terorizam predstavlja izražen izazov globalnoj sigurnosti i javlja se kao globalni sigurnosni problem. Istovremeno, terorizam je i problem nacionalnih država, odnosno terorizam je kriminalni akt predviđen kaznenim zakonom. Tome su doprinijeli značajni geopolitički događaji i globalne društvene promjene, kao i rezultat tih događaja. Terorizam se može promatrati istovremeno sa više aspekata. Najznačajniji od tih aspekata su oni aspekti koji terorizam promatraju kao globalnu sigurnosnu prijetnju svijetu, uzimajući u obzir da je terorizam jedan od najopasnijih oblika ugrožavanja sigurnosti država, regija i međunarodne zajednice u cjelini i kao takav predstavlja uvjerljivu prijetnju sigurnosti pojedinih država i globalnu prijetnju sigurnosti međunarodne zajednice.

Da bi se odredio pojam samoubilačkog terorizma, potrebno je prvo ukazati na suštinu i način izvršenja samoubilačkih terorističkih napada, te u skladu s tim pojmovno odrediti značenje samoubilačkog terorizma. *Samoubilački teroristički napad može se definirati kao oblik fizičkog ugrožavanja sigurnosti ljudi i imovine i izazivanja straha i panike, koji izvodi jedna ili više osoba (terorista), pripadnika terorističke organizacije, upotrebom nekog od sredstava napada (eksplozivna naprava, vatreno oružje, prijevozno sredstvo itd.) od kojeg će izvjesno i sami poginuti, a pri tome se prouzrokuje smrt ili ranjavanje neposredne žrtve terorističkog napada i materijalna šteta po imovinu, radi ostvarivanja postavljenih ciljeva terorističkih organizacija.*⁴ Iz ovoga, u najopćenitijem smislu, proizlazi da se suština samoubilačkih terorističkih napada sastoji u tome da neposredni izvršilac svjesno gine radi ostvarivanja ciljeva terorističkih organizacija, kao nosilaca samoubilačkih terorističkih napada. Tako se terorista - bombaš samoubojica istovremeno pojavljuje kao efikasno sredstvo i način izvršenja terorističkog napada. U pozadini ovakvih terorističkih napada, u svakom slučaju, nalaze se različite terorističke organizacije, koje u potpunosti i u detalje isplaniraju teroristički napad. Terorist - bombaš samoubojica je obično posljednja karika u tom organiziranom lancu, u koji je uključen čitav niz aktera, počevši od vjerskih vođa, naredbodavaca, ideologa, suradnika, pomagača i drugih lica iste ili slične orijentacije, koji neposredno ne izvode teroristički napad, ali bez čijeg učešća i

⁴ Šikman, M. (2006). *Terorizam aktuelni i mogući oblici*. Banja Luka.

pomoći samoubilački teroristički napad ne bi mogao biti izveden. Međutim, uspjeh cijele operacije direktno zavisi od svjesne smrti počinioca.

Samoubilački terorizam je specifičan oblik terorizma. On predstavlja posebnu vrstu terorističke taktike, naročito u pogledu pojava oblika. Jedna od glavnih odlika samoubilačkog terorizma jeste njegova nepovoljnost za mete i ciljeve, s obzirom na element konspirativnosti.

Nadalje, samoubilački terorizam je karakterističan za najekstremnije terorističke organizacije kojima olakšava postizanje dramatičnih efekata. Zato se samoubilački terorizam javlja kao umišljajna radnja terorističkih organizacija koje ga primjenjuju.

Na osnovu navedenog, *samoubilački terorizam se može definirati kao oblik terorizma, koji se sastoji u samoubilačkim terorističkim napadima na ljude i imovinu, svjesnim žrtvovanjem vlastitih života terorista, radi ostvarivanja postavljenih (imaginarnih) terorističkih ciljeva. Njegovi nosioci su pojedine ekstremne terorističke organizacije, a karakterizira ga amoralnost, tajnost, prikrivenost, svirepost, iznenađenje, neselektivnost i nasumičnost terorističkog akta i druge taktičke prednosti* (Šikman, 2006).

1.2. Problem istraživanja

Ne provode sve terorističke organizacije u 21. stoljeću samoubilački terorizam. Analiza terorističkih akata u 2014. godini (32685) u odnosu na samoubilačke pokazuje da oni ne prelaze 1,8% od ukupnog broja (598 u 2014. godini).⁵

Samoubilački terorizam je popularan među terorističkim organizacijama iz više razloga. Obuka bombaša samoubojice je relativno jeftina (150-2000\$) sa kolosalnim destruktivnim posljedicama. Povijesno gledano, praksa samoubilačkog terorizma nije apsolutno efikasno sredstvo uticanja na politiku stranih država, ali ima značajan utjecaj na vojnu prisutnost stranih kontingenata, što dovodi do donošenja dodatnih sigurnosnih mjera oružanih snaga stacioniranih u inostranstvu i dodatno financiranje stranih kampanja, a može djelovati i kao propaganda.⁶

⁵ Institute for Economics & Peace. (2015). *Global Terrorism Index*. Institute for Economics & Peace.

⁶ Tarakanov, A. (2010). *Bul. Buryat State Univ*, 6, 219-223.

U radu se ispituju kriminološke i socio-psihološke karakteristike samoubilačkog terorizma kao vrste političkog nasilja u sadašnjoj fazi.

Ističe se sličnost socio-psiholoških karakteristika bombaša samoubojica: relativno visok nivo obrazovanja, materijalno blagostanje i mladost. Napominje se da obrazovani mladi ljudi imaju izražena altruistička osjećanja koja uzrokuju odlučnije učešće u terorističkim aktima radi osiguranja javnog dobra budućih generacija.⁷ Drugi identificiraju mnoge negativne efekte stjecanja obrazovanja u smislu sklonosti ka samoubilačkim terorističkim aktima (promjena nivoa lojalnosti u svijetlu dobivanja drugačijeg sistema vrijednosti).

Smatra se da samoubilački terorizam sa izraženom progresijom postaje najopasniji oblik političkog nasilja koje provode terorističke organizacije u kontekstu krize nacionalnog i kulturnog identiteta, geopolitičkih konfrontacija i ekonomskih procesa. Destruktivni pragmatizam samoubilačkog terorizma je minimiziranje troškova pripremanja terorističkih akata uz povećanje negativnih posljedica njihovog izvršenja, koje se manifestiraju u političkim, ekonomskim i društvenim šokovima. S obzirom na efikasnost suvremenog samoubilačkog terorizma, opravdano je pretpostaviti da će se u bliskoj budućnosti i dugoročno ova praksa političkog nasilja povećavati kako se teroristička aktivnost uopće povećava.

Samoubilački terorizam također generira socio-psihološke uzroke. Samoubilački terorizam se objašnjava iz perspektive religiozne samosvijesti i krize kulturnih i nacionalnih vrijednosti koje su se povijesno razvile u tradicionalnom društvu: antagonistički odnosi nastaju u interkulturalnoj interakciji, gdje se tradicionalne vrijednosti islamskog svijeta sudaraju sa „zapadnom civilizacijom“, intervencijom od potonjeg stvara krizu kulturnog identiteta. Iz psihološke perspektive, motivi bombaša samoubojica pokrivaju određene strahove, želje, fobije koje nastaju u vezi sa određenim razumijevanjem religijskih, filozofskih, ezoterijskih vrijednosti koje određuju izvršenje terorističkog akta. Religiozni faktor samoubilačkog terorizma izražen je u programiranju aktera samoubilačke terorističke aktivnosti kako bi se u njemu suzbio instinkt samoodržanja i razvila želja za „duhovnim pročišćenjem“ kroz herojsko samoubojstvo. Razumijevanje boljeg života obezvređuje vrijednost svog života i stvara prezir prema drugim ljudima. Uvijek je pogrešno agresivno samoubojstvo objašnjavati vjerskim uvjerenjima: u islamu i kršćanstvu samoubojstvo

⁷ Azam, J. (2005). Suicide-bombing as inter-generational investment. *Public choice*, 122(1-2), 177-198.

se kategorički negira, doživljava kao grijeh; Hinduizam i šintoizam, naprotiv, to dozvoljavaju pod određenim uslovima.⁸ Religija sama po sebi nije faktor koji određuje razvoj samoubilačkog terorizma, bolje je uzeti u obzir nivo religioznosti stanovništva u zemlji. Naučnici ne potvrđuju pretpostavku da u društvima s visokim nivoom vjerske svijesti ljudi počine više samoubojstava, uključujući i teroristička, nego u zemljama s prevladavajućim sekularnim moralom.⁹ Religiozni faktor u prevenciji samoubojstva ne objašnjava se religijom i stanjem pobožnosti, već uključenošću osobe u određenu vjersku zajednicu koja njeguje vjerske dogme kao imperativne zahtjeve. Međutim, u smislu navedenog, smatra se da sva vjerska učenja priora ne pružaju orijentaciju na očuvanje ljudskog života kao posebne vrijednosti. Naprotiv, studije samoubilačkog terorizma dokazuju da vjerske zajednice mogu formirati namjere za samoubilačke akcije koje odobravaju predstavnici takvih udruženja¹⁰, na primjer, ponavljaju se samoubojstva u destruktivnim sektama.

Treba priznati da veza između religije i samoubilačkih terorističkih akata nije uvijek podržana naukom i statistikom. Naučnici napominju da je od 1981. do 2010. godine broj samoubilačkih terorističkih akata u 35 zemalja svijeta iznosio 2.233; dok je njih više od 800 (36 %) izvršeno iz vjerskih razloga.¹¹ Ukazuje se da se samoubilački teroristički akti često vrše kako bi se spriječio mogući izlazak iz samoubilačkih sekta i kaznili krivci, ili iz drugih razloga.

Shodno tome, drugi pristup se otkriva u objašnjenju samoubilačkog terorizma, u kojem se javlja društveni protest protiv nepravednog sustava društvene organizacije i uspostavljenih društvenih odnosa u cilju promjene postojećeg sustava raspodjele javnih dobara.

Oba pristupa imaju zajedničke karakteristike. Samoubilačka teroristička praksa postaje moguća pod uslovom da postoji poseban kontingent spreman da izvrši samoubojstvo u terorističke svrhe. Procedura obuke uključuje niz radnji u cilju pronalaženja i regrutiranja kandidata i psihološkog tretmana kako bi se samožrtvovanjem potakli na teroristička djela. Glavni naglasak u selekciji i regrutaciji stavljen je na posebne osobe (oni sa psihičkim povredama, rođaci prethodno uništenih aktivista, žene sa nesređenom sudbinom, itd.).

⁸ Pashkovskii, V., Shamrei, V., Sofronov, A., Dnov, K., & Rudkovskaya, N. (2015). *Suicidology*, 6, 30-41.

⁹ Lawrence, M., Oquendo, B., & Stanley, B. (2016). *Arch. of Suicide Res.* 20, 1-20.

¹⁰ Matthew, D.M. (2015). *Soc. Compass* 62(4), 649-663.

¹¹ Filote, A., & Potrafke, N. (2016). *Ursprung. Pub. Choice*, 166, 3-28.

U radu će se opisati psihosocijalni pristup samoubilačkim terorističkim napadima. Ovo objašnjenje razvijamo u dvije uzastopne faze. Prvo, nudimo karakterizaciju samoubilačkog terorizma sa psihosocijalne točke gledišta, koja uključuje kritički osvrt na nekoliko hipoteza i ideja o prirodi i uzrocima ovog fenomena. Drugo, bavimo se multidimenzionalnom dinamikom koja je svojstvena razvoju bilo koje organizirane samoubilačke terorističke kampanje.

1.3. Društveni cilj istraživanja

Društveni cilj rada se ogleda u upoznavanju šire društvene zajednice sa socijalno psihološkim aspektima samoubilačkog terorizma kroz pregled dosadašnjih istraživanja, imajući u vidu da na našim prostorima nemamo iskustava sa ovim vidom iskazivanja terorizma.

1.4. Naučni cilj istraživanja

Naučni cilj istraživanja se ogleda u jednom sistematskom pregledu dostupne literature i dostupnih istraživanja koja tretiraju socijalnopsihološki aspekt samoubilačkog terorizma.

1.5. Sistem hipoteza

Imajući u vidu tematiku istraživanja postavljaju se tri istraživačka pitanja:

1. zašto terorističke organizacije prebacuju svoju taktiku na strategiju mučeništva;
2. zašto pojedinci mogu radikalizirati svoje stavove u trenutku kada postanu bombaš samoubojica; i
3. zašto bi ljudi podržavali taktiku samoubojstva.

1.6. Metode i tehnike istraživanja

U pogledu općih naučnih metoda treba naglasiti da sadržaj i određenje predmeta rada zahtijevaju primjenu opće dijalektičke metode, odnosno dijalektičko - logičke metode kao metode generalnog karaktera. Od posebnih naučnih metoda u radu se koristi i metoda analize i sinteze, koji će naročitu primjenu dobiti pri istraživanju teorijskih stavova domaćih i stranih autora koji su proučavali socijalnopsihološki aspekt samoubilačkog terorizma. Analiza sadržaja kao naučna metoda koristi se za proučavanje mnogobrojne literature u kojoj je sa različitih aspekata obrađen ovaj problem. Komparativna metoda se koristi prvenstveno za uspoređivanje različitih segmenata predmeta rada.

Upotreba povijesnog metoda naučnog istraživanja omogućava da se zaključi da, iako se samoubilački terorizam manifestira u različitim povijesnim epohama, tek od druge polovine 20. stoljeća samoubilački terorizam postaje široko rasprostranjena nasilna praksa.

Rad predstavlja pregledno naučno istraživanje gdje se analizira i uspoređuje veći broj naučnih radova koji su se bavili ovim predmetom istraživanja.

2. TERORIZAM KAO OBLIK UGROŽAVANJA SIGURNOSTI

2.1. Pojam terorizma

Terorizam je višedimenzionalan društveni fenomen, te je u određivanju njegovog pojma potreban multidisciplinarni pristup. Tako se terorizam može promatrati sa aspekata politike, kriminalistike, kriminologije i krivičnog prava. Sa aspekta kriminalistike, terorizam je vrsta organiziranog kriminaliteta, te je u sprječavanju i suzbijanju terorizma potrebno koristiti naučne ili na praktičnom iskustvu zasnovane metode i sredstva koja su najpogodnija da se terorističko djelo otkrije i razjasni, otkriju teroristi i osiguraju dokazi, kao i da se spriječi izvršenje planiranih terorističkih akata. Kriminološki pristup pojavi terorizma ogleda se u izučavanju pojavnih oblika i uzroka terorizma (etiologija i fenomenologija terorizma), kao i mjera za sprječavanje i otklanjanje terorizma, kao oblika kriminaliteta. Međutim, pokušaji kriminoloških pristupa pojavi terorizma, kao društvenoj pojavi, su rijetki i uglavnom se svode na tretiranje otmica zrakoplova, kao međunarodnog terorističkog akta.¹² Kaznenopravne teorije promatraju terorizam tako što pod terorizam podvode više kaznenih djela koja čine jedno kazneno djelo terorizma. Prema nekim autorima, potrebno je da postoje politički motivi, dok je prema drugima potrebno da su teroristički akti izvršeni organizirano, ali u svakom slučaju mora da nastupi opća opasnost za ljude i imovinu. Pored ovih aspekata terorizma, prisutno je sagledavanje terorizma i sa stanovišta drugih nauka, prije svega sociologije, vojnih nauka, i slično. Međutim, konsenzus o pojmu terorizma do sada nije postignut, odnosno različiti su pristupi u određivanju pojma terorizma.

Analizom dostupnih definicija, može se zaključiti da postoji pet osnovnih elemenata terorizma, koji uključuju sve ostale elemente terorizma, i da su oni prisutni u svim definicijama. Naravno, bitno je uvažiti činjenicu da su ti elementi grupirani po određenim bitnim obilježjima, te da uključuju više sličnih (srodnih) određenja u jedan element. Pored toga, u obzir su uzeti osnovni, odnosno određujući elementi terorizma. Kao takvi, mogu se navesti sljedeći elementi terorizma:

- 1) nosioci terorizma,
- 2) ciljevi,

¹² Šeparović, Z. (1987). *Kriminologija i socijalna patologija*, Narodne novine, Zagreb.

- 3) žrtve (neposredne i posredne),
- 4) nasilje i
- 5) strah.

Tabela 1. Elementi i bitna obilježja terorizma

Elementi terorizma	Bitna obilježja
1. Nosioци	Nedržavni ili državni subjekt
2. Ciljevi	Ostvarivanje postavljenih ciljeva, najčešće političke prirode (radikalno ograničeni)
3. Žrtve	Neposredne žrtve napada i primaoci prijetnje
4. Nasilje	Smišljeno, organizirano, plansko, brutalno
5. Strah	Strah i druge psihičke reakcije kod šireg kruga ljudi

Na osnovu navedenih elemenata, terorizam se može definirati kao *primjena smišljenog, organiziranog i sistematskog nasilja nedržavnog ili državnog subjekta nad izabranom ili nasumičnom žrtvom, radi izazivanja straha i drugih psihičkih reakcija kod šireg kruga ljudi, u cilju ostvarivanja postavljenih terorističkih ciljeva, koji su najčešće političke prirode.*¹³

Pojam i određenje samoubilačkog terorizma je isto tako delikatno i složeno pitanje kao i određenje pojma terorizma uopće, s tim da su, kada je u pitanju samoubilački terorizam, razlike i neslaganja u pogledu ključnih shvaćanja samoubilačkog terorizma još veće i izraženije. Također, problem je i terminološke prirode, budući da postoje mnogobrojne fraze kojima se označava samoubilački terorizam. Pojedini autori koriste izraz samoubilačko bombardiranje (*suicide bombings*), što je previše ograničeno, budući da bi se odnosilo samo na teroriste – bombaše samoubojice. Genocidno bombardiranje (*genocide bombings*) i napadi ubojica (*homicide attacks*) su izrazi za samoubilački terorizam koji koriste oni autori koji se poistovjećuju sa nevinim žrtvama napada.¹⁴ S druge strane, mučeničke operacije

¹³ Šikman, M. (2006). *Terorizam, aktuelni i mogući oblici*, Banja Luka, str. 77.

¹⁴ Uglavnom se radi o shvaćanjima samoubilačkog terorizma od strane američkih autora, poslije samoubilačkih terorističkih napada na SAD, 11. rujna 2001. godine.

(*martyrdom operations*) svojstvene su označavanju samoubilačkog terorizma od strane nosioca islamističkog samoubilačkog terorizma i stavljaju naglasak na slučaj zločinca, izražavajući vezu između pojma svetog rata i samouništenja, čak i u slučajevima ubojstva civila. Terminom samoubilačke operacije (*suicide operations*) stavlja se naglasak na ulogu terorističkih organizacija u provođenju samoubilačkog terorizma, naglašavajući njegov vojni karakter.

Scott Atran samoubilački terorizam definira kao teroristički akt u kome napadač uništava ili nastoji da uništi cilj, žrtvujući, pritom, svjesno i vlastiti život. Američki politolog *Robert A. Pape* definira samoubilački terorizam na dva načina: *prvo*, uskom definicijom - i to kao najagresivniji oblik terorizma koji podrazumijeva upotrebu onih metoda napada koje zahtijevaju smrt napadača, a koji se koristi u demonstrativne svrhe ili za atentate, s ciljem ubijanja što većeg broja ljudi i *drugo*, širom definicijom koja obuhvaća bilo koji primjer kada napadač u potpunosti očekuje da bude ubijen od drugih tijekom napada. Primjer koji odgovara široj definiciji je *Baruch Goldstein* koji je neprekidno ubijao Palestince u veljači 1994. godine u masakru u Hebronu, dok i sam nije bio ubijen; on nije imao plan za bijeg i ostavio je pismo svojoj porodici, u kojem nagovještava kako ne očekuje da će se vratiti. Da bi se odredio pojam samoubilačkog terorizma, potrebno je prvo ukazati na suštinu i način izvršenja samoubilačkih terorističkih napada, te u skladu s tim pojmovno odrediti značenje samoubilačkog terorizma.

Samoubilački teroristički napad može se definirati kao oblik fizičkog ugrožavanja sigurnosti ljudi i imovine i izazivanja straha i panike, koji izvodi jedna ili više osoba (terorista), pripadnika terorističke organizacije, upotrebom nekog od sredstava napada (eksplozivna naprava, vatreno oružje, prijevozno sredstvo, itd.) od kojeg će izvjesno i sami poginuti, a pri tome se prouzrokuje smrt ili ranjavanje neposredne žrtve terorističkog napada i materijalna šteta po imovinu, radi ostvarivanja postavljenih ciljeva terorističkih organizacija. Iz ovoga, u najširem smislu, proizlazi da se suština samoubilačkih terorističkih napada sastoji u tome da neposredni izvršilac svjesno gine radi ostvarivanja ciljeva terorističkih organizacija, kao nosilaca samoubilačkih terorističkih napada. Tako se terorist - bombaš samoubojica istovremeno pojavljuje kao efikasno sredstvo i način izvršenja terorističkog napada.

U pozadini ovakvih terorističkih napada, u svakom slučaju, nalaze se različite terorističke organizacije, koje u potpunosti i u detalje isplaniraju teroristički napad.

Terorist - bombaš samoubojica je obično posljednja karika u tom organizacijskom lancu, u koji je uključen čitav niz aktera, počevši od vjerskih vođa, naredbodavaca, ideologa, suradnika, pomagača i drugih lica iste ili slične orijentacije, koji neposredno ne izvode teroristički napad, ali bez čijeg učešća i pomoći samoubilački teroristički napad ne bi mogao biti izveden. Međutim, uspjeh cijele operacije izravno ovisi od svjesne smrti počinioca. Samoubilački terorizam je specifičan oblik terorizma. On predstavlja posebnu vrstu terorističke taktike, naročito u pogledu pojavnih oblika. Jedna od glavnih odlika samoubilačkog terorizma jeste njegova nepovoljnost za mete i ciljeve, s obzirom na element konspirativnosti. Nadalje, samoubilački terorizam je karakterističan za najekstremnije terorističke organizacije kojima olakšava postizanje dramatičnih efekata. Zato se samoubilački terorizam javlja kao umišljajna radnja terorističkih organizacija koje ga primjenjuju.

Institucionalne ili administrativne definicije terorizma su one definicije koje su proizvod određenih državnih ili međunarodnih institucija, kojima se normiraju i inkriminiraju određeni društveni fenomeni koji se označavaju kao terorizam. Dobra strana ovih definicija je što one predstavljaju orijentir organima i službama sigurnosti u borbi protiv terorizma. Njihova manjkavost je u reflektiranju ideologiziranih političkih stavova državnog, međunarodnog ili nekog drugog političkog rukovodstva, u prenormiranosti ili općosti, ili u povodjenju za jednom konkretnom situacijom, što takve definicije terorizma čini primjenjivim na neku novu, u mnogo čemu različitu situaciju.

Ujedinjene nacije nemaju jedinstvenu definiciju terorizma, ali u brojnim rezolucijama, konvencijama, deklaracijama i protokolima određeni akti i ponašanja grupa ili pojedinaca označavaju se kao terorizam. Tako pod terorizmom UN podrazumijevaju akte lišavanja života ili ranjavanja, ili druge akte uništavanja ili oštećenja imovine civila ili vlada, bez jasne dozvole određene vlade, od strane pojedinaca ili grupa ljudi koji samostalno djeluju, ili vlada koje djeluju iz vlastitih pobuda ili vjerovanja, da bi postigle neki politički cilj.

Europska unija je definirala terorističke akte kao namjerne radnje koje mogu opasno oštetiti zemlju ili međunarodnu organizaciju, zakonom označene kao protupravne radnje, a počinjene s ciljem ozbiljnog uznemiravanja naroda, prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da počini ili se suzdrži od činjenja i s ciljem ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, ekonomskih ili socijalnih struktura zemlje ili međunarodne organizacije.

U zbirci *Federalnih propisa SAD* terorizam se definira kao protupravna upotreba prinude ili sile protiv ljudi i imovine, da bi se zastrašila ili prisilila vlada, civilno stanovništvo ili jedan njegov dio, kako bi se postigli određeni politički ili ekonomski ciljevi.

Kazneni zakon Bosne i Hercegovine u članu 201. pod terorizmom podrazumijeva činjenje terorističkog čina s ciljem ozbiljnog zastrašivanja stanovništva prisiljavanja organa vlasti Bosne i Hercegovine, vlada druge zemlje ili međunarodne organizacije, da što izvrši ili ne izvrši, ili s ciljem ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, privrednih ili društvenih struktura Bosne i Hercegovine, druge zemlje ili međunarodne organizacije.¹⁵

Federalni istražni biro SAD (Federal Bureau of investigation) definira terorizam kao nezakonitu upotrebu sile ili nasilja protiv imovine i lica, sa zastrašivanjem ili primoravanjem vlade, civilne populacije ili nekog njihovog segmenta s ciljem ostvarivanja političkih ili socijalnih ciljeva.¹⁶

Vaninstitucionalne definicije terorizma predstavljaju poimanje terorizma od strane različitih naučnika i stručnjaka, kako domaćih tako i stranih, iz oblasti sigurnosti i terorizma. Najčešće nastaju kao rezultat dugogodišnjeg naučnog rada, zasnovane su na naučnim principima objektivnosti, preciznosti i sistematičnosti ili pak na višegodišnjim iskustvima u borbi protiv terorizma od strane stručnjaka iz ove oblasti.

Prof. dr Milan Mijalkovski pod terorizmom podrazumijeva primjenu smišljenog, organiziranog i sistematskog nasilja nesuverenog (nedržavnog, nevladinog) subjekta (grupa, bandi, organizacija, političkih stranaka i sl.) ili suverenog (državnog) subjekta, odnosno države, odlučnog da i najgrubljom fizičkom silom ili unaprijed odabranom (personalnom) ili nasumičnom žrtvom, radi njenog ubojstva, sakaćenja, otmice ili psihičkog zlostavljanja, prioritarno izazove komplekse straha ili nesigurnosti, zebnje ili apatije u sredini iz koje je neposredna žrtva napada, da bi se postigao projektirani politički cilj.¹⁷

¹⁵ Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005. godina, str.659.

¹⁶ Izvor:www.fbi.publish/terror/terrusa.html – U: Vajt, R. Dž. (2004).*Terorizam*, AleksandriaPress, Beograd, str.15.

¹⁷ Mijalkovski, M. (2003).*Terorizam i protivteroristička borba*, Vojna akademija, Beograd, str.8.

Priručnik američke vojske za borbu protiv terorizma definiše terorizam kao proračunatu upotrebu nasilja i prijetnje nasiljem da bi se postigli ciljevi političke, religijske i dr. prirode, koja se čini putem zastrašivanja, prinude ili širenja straha,

Prof. dr Vojin Dimitrijević terorizam definiše kao organiziranu i sistematsku primjenu nasilja, s namjerom da se izazivanjem straha i slične nesigurnosti građana naruši autoritet države ili ostvare neki politički ciljevi.¹⁸

Prof. dr Milan Milošević terorizam definiše kao planski akt nasilja, koji poduzimaju određene društvene grupe, s ciljem očuvanja ili osvajanja vlasti i da se terorizmom s pravom naziva samo onaj teror koji u svom biću sadrži socijalno – psihološku, odnosno političku komponentu.¹⁹

Prof. dr Radislav Gaćinović smatra da u općem, pretežno političkom značenju, terorizam predstavlja primjenu neposrednog i organiziranog nasilja jedne manjinske grupe, spremne da i fizičkim putem, uključujući atentate, otmice i ubojstva, nametne svoju volju državi i društvu i da upotrebljava psihički teror prema masi, izazivajući osobne i kolektivne komplekse straha i nesigurnosti, zebnje i apatije.²⁰

Prof. dr Obren Đorđević u Leksikonu sigurnosti, terorizam definiše kao metodu smišljene i sistematske upotrebe akata nasilja radi sijanja straha prema ljudima, od strane državnih organa ili organiziranih skupina, da bi se ostvarili određeni politički ciljevi.²¹

Prof. dr Branislav Simonović smatra da terorizam predstavlja poduzimanje različitih akata fizičkog nasilja ili drugih oblika ugrožavanja života i zdravlja ljudi koje najčešće karakterizira neselektivnost pri izboru objekata napada i neposrednih žrtava, pri čemu se izaziva strah i osjećaj nesigurnosti u određenoj društvenoj zajednici i stvaraju uslovi za postizanje političkih ciljeva.²²

*Na osnovu navedenih elemenata, terorizam se može definirati kao primjena smišljenog, organiziranog i sistematskog nasilja nedržavnog ili državnog subjekta nad izabranom ili nasumičnom žrtvom, radi izazivanja straha i drugih psihičkih reakcija kod šireg kruga ljudi, u cilju ostvarivanja postavljenih terorističkih ciljeva, koji su najčešće političke prirode.*²³

¹⁸ Dimitrijević, V. (1987). *Pojam terorizma*, CCS, Beograd, str.7 .

¹⁹ Milošević, M. (2005). *Obrana od terorizma*, Svet knjige, Beograd, str.9.

²⁰ Gaćinović, R. (1983). *Terorizam i propaganda*, Mladost, Beograd, str.32.

²¹ Đorđević, O. (1986). *Leksikon bezbjednosti*, Partizanska knjiga, Beograd, str. 332.

²² Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*, Grafolik, Kragujevac, str.655.

²³ Šikman, M. (2006). *Terorizam - aktuelni i mogući oblici*, Banja Luka, str.77.

2.2. Vrste terorizma

„Suvremeni terorizam, kao vid organiziranog kriminaliteta, teži da ostvari određene političke, financijske i druge ciljeve, od otmica aviona, diplomatskog osoblja i lica iz viših policijskih, pravosudnih i privrednih struktura, držanja talaca do plaćanja otkupa i ubacivanja dobro pripremljenih i naoružanih terorističkih grupa na teritoriju druge zemlje radi ostvarivanja postavljenih ciljeva. Osim navedenih, zadržani su i neki klasični oblici, kao, na primjer, atentat i paljevine, ali su prisutni i slučajevi otmica brodova i oružanih napada na policijske stanice.“

„Kod terorističkih organizacija, zajednički interes može biti prisutan u slučajevima kada se teroristička djelatnost planira i realizira prema nekoj drugoj državi, tj. kada je u pitanju određeni vid međunarodnog terorizma.“

Međunarodni terorizam može se podijeliti na transnacionalni i međudržavni terorizam, pri čemu se klasifikacija zasniva na analitičkim mjerilima, kojima je krajnji cilj da rasvijetle djelovanje terorizma u međunarodnim odnosima. Međudržavni terorizam se prvenstveno vezuje za državu, odnosno njene obavještajne službe, koje se javljaju kao organizatori terorističkog djelovanja, kombiniranog sa drugim oblicima subverzivnog djelovanja, s ciljem ugrožavanja pojedinih subjekata na međunarodnom planu. Međunarodni terorizam u pravom smislu riječi je samo transnacionalni terorizam koji u osnovi provode autonomni nedržavni subjekti, bez obzira na to da li oni uživaju određeni stupanj moralne ili materijalne potpore jedne ili više blagonaklonih vlada ili operiraju bez pomoći određene vlade. Aktima transnacionalnog terorizma smatraju se one manifestacije terorizma u međudržavnim odnosima čiji su izvršioc i međudržavni subjekti, odnosno pojedinci i grupe.“²⁴

2.3. Klasifikacija

Postoje mnogobrojni kriteriji za klasifikaciju terorizma. Jedna od podjela terorizma je na unutrašnji i na međunarodni terorizam, zasnovano na lokaciji date terorističke akcije, državljanstvu izvršilaca i žrtava. Također, vrlo često terorizam se

²⁴ Kešetović, Ž., Bajagić, M. (2011). Borba protiv međunarodnog terorizma – pravni aspekt, *Zbornik radova*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, str. 24.

dijeli na *posredni* (diskreditiranje vlade dokazivanjem njene nesposobnosti da štiti stanovništvo i njegova dobra) i *neposredni* (cilj terorizma je teroriziranje nosilaca vlasti ili njihovih predstavnika).

Edward Micklethwait govori o sljedećim tipovima terorizma: *internacionalni* (grupe i pojedinci koji su pod kontrolom suverene države), *transnacionalni* (grupe i pojedinci koji nisu pod kontrolom suverenih država – mada mogu imati njihovu potporu za ostvarenje svojih ciljeva), *domaći* (uključuje samo građane određene zemlje i autonomne nedržavne subjekte), i *državni terorizam* (njegov nosilac je država unutar svojih granica).

Prof. dr. Vojin Dimitrijević navodi sljedeće vidove terorizma: *država protiv nedržavnog subjekta* (predstavlja vid terorizma koji država primjenjuje prema nedržavnom subjektu, kada njen režim nastoji da se održi na vlasti i obrani od svojih protivnika), *nedržavni subjekt protiv države* (podrazumijeva metode političke borbe koju nedržavne organizacije, grupe ili pojedinci vode protiv svoje ili strane države), *nedržavni subjekti protiv drugih nedržavnih subjekata* (predstavlja vid terorizma u kojem se teroristi ne obračunavaju sa državom, već sa drugim političkim protivnicima, u borbi za vlast i premoć) i *država protiv države* – međunarodni terorizam (manifestiranje terorističke aktivnosti jedne države protiv druge države, na otvoren ili prikriven način).²⁵

Prof. dr. Milan Mijalkovski terorizam klasificira:

1. *prema nosiocima* (nedržavni i državni uvjetno i međunarodni);
2. *prema uzrocima* (politički, vjerski, etnički i drugi);
3. *prema objektu napada* (selektivni i neselektivni terorizam);
4. *prema sredstvima* (konvencionalni, nuklearni, biološki, kemijski i dr.).²⁶

Terorizam prema nosiocima – analiza terorizma ukazuje na to da se kao njegovi nosioci pojavljuju nedržavni (nevladini, nesuvereni) ljudski kolektiviteti ili država, ali ne i međunarodna zajednica. Nedržavni teroristički subjekti jesu pojedinci, grupe, bande, organizacije, vjerske sekte, političke stranke i slično, koji koriste nasilje protiv matične države ili nekog drugog međunarodnog dobra kako bi se udovoljilo njihovim političkim ciljevima. Suvereni (državni) teroristički subjekti podrazumijevaju da je država nosilac terorističke aktivnosti.

²⁵ Dimitrijević, V. (1987). *Međunarodni terorizam i bezbjednost SFRJ*, Narodna armija, str. 15-22.

²⁶ Mijalkovski, M. (2005). *Terorizam*, Fakultet civilne odbrane, Beograd, str. 21-56.

Terorizam prema uzrocima – s obzirom da je terorizam društveni fenomen, njegovi uzroci su prvenstveno u društvenim odnosima između država i subjekata unutar država. Ako se uzme u obzir da država iznutra predstavlja jedan složen i nedovoljno harmoničan ljudski kolektivitet, u okviru kojeg sukobljenost političkih, religijskih, etničkih i drugih interesa između grupa može da dostigne takav nivo isključenosti da neka od tih grupa svoje ekstremističke stavove počne da iskazuje primjenom terorizma, možemo razlikovati politički, vjerski i etnički terorizam.

Terorizam prema objektu napada – može se uvjetno podijeliti na neposrednu i posrednu žrtvu (objekt) napada. Neposredna žrtva predstavlja osobu nad kojom teroristi primjenjuju neki (izravan) oblik fizičkog nasilja, prema unaprijed planiranim posljedicama. Neposredna žrtva može da bude jedna osoba ili neformalni ili organizirani ljudski kolektivitet, kao i da bude unaprijed odabrana (selektivna) i nasumična (neselektivna) žrtva napada. Posredna žrtva predstavlja primarni objekt napada, pri čemu izazvani strah kod posredne žrtve treba da dostigne takav obim i nivo koji će prinuditi vladu države da nešto učini ili ne učini.

Terorizam prema sredstvima – u najširem smislu sredstva terorista za primjenu terorizma mogu se razvrstati na: konvencionalna, improvizirana i nuklearno – kemijska – biološka, a sa aspekta izazvanih posljedica: na sredstva za pojedinačno i masovno ubijanje i sredstva za fizičko povrijeđivanje ljudi. Na osnovu toga možemo razlikovati: konvencionalni terorizam, nuklearni terorizam, kemijski terorizam, biološki terorizam itd.

Pored gore navedenih kriterija potrebno je naglasiti da se terorizam može, uvjetno, podijeliti sa aspekta strategije i taktike terorizma na: trezveni/razboriti i samoubilački terorizam.

2.4. Uzroci nastanka terorizma

Istraživanje uzroka terorizma moguće je samo na osnovu svestranog ispitivanja stanja u svakom društvu i datom vremenu, koje mora biti kvalitativno upečatljivo, da bi se terorizam mogao tumačiti kao značajniji društveni fenomen, sa dozom simptomatične društvene pojave. Različiti autori utvrđuju različite uzroke terorizma, u skladu sa svojim shvaćanjima pojave terorizma, koja su često dijametralno različita.

Uzroci terorizma su prvenstveno u dubokim i nepomirljivim globalnim društvenim promjenama u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, normativnoj i moralnoj

sferi društvenog života, koje su nastale u posljednje dvije decenije. Promjene u svjetskoj politici, socijalnom položaju i ekonomiji; globalno tržište za zakonitu i nezakonitu robu; slabe, nestabilne vlade sa promjenjivim političkim i ekonomskim uslovima koje potiču korupciju; povećan broj i heterogenost imigranata; napredna tehnologija, slabe granice, želja za novcem i moći, slaba međunarodna suradnja, globalni separatizam i etnički nemiri samo su neki od činilaca koji dovode do pojave terorizma u suvremenom obliku.²⁷

U literaturi je najzastupljenija podjela uzroka terorizma na objektivne i subjektivne.

Objektivni uzroci terorizma – pod kojima se podrazumijevaju objektivni problemi, nepravde, frustrirajuće anomalije u ekonomskoj bazi i političkoj nadgradnji društva.²⁸ U prvom redu misli se na funkcioniranje, odnosno nefunkcioniranje društvenih/državnih institucija, nedovoljno obrazovanje stanovništva, siromaštvo, otuđenost, izoliranost pojedinca i društvenih grupa, postojanje organiziranog kriminaliteta itd. Mnoge države danas nisu sposobne da samostalno rješavaju unutrašnje probleme i suprotstavljene interese, što se negativno odražava na sigurnost društva i predstavlja pogodno tlo za nastanak terorizma. Unutrašnje krize, ukoliko su još rezultat različitih oblika pritisaka i uticanja iz okruženja (politički, ekonomski, tehnološki. itd.), neminovno dovode do produbljivanja negativnih tendencija, sa ciljem destabiliziranja pravnog poretka, a time i do narušavanja nacionalne sigurnosti i stabilnosti političkog sistema. Iz navedenog proizlazi da se kao objektivni uzroci terorizma mogu navesti: nedemokratsko ustavno uređenje države, nefunkcioniranje državnih institucija, ekonomske i socijalne razlike unutar država, ekstremni nacionalizam i fanatizam, neriješeni etnički problemi, kolonijalna i nekolonijalna ovisnost, neriješena pitanja granica, vjerska zastranjenost, želja za ekspanzijom i hegemonijom (nacionalna, teritorijalna, ekonomska, socijalna, vjerska i kulturna dominacija) itd.

Subjektivni uzroci terorizma – pod kojima se podrazumijeva procjena terorista da se neodrživo društveno stanje (objektivni uzroci terorizma) može promijeniti samo nasiljem, odnosno da je nasilje najbrža, najsvrhovitija, najefikasnija i u datim

²⁷ Masleša, R. (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo str. 677.

²⁸ Pašanski, M. (2002). Terizmogeni faktori: izazov strategiji dijagnosticiranja i definisanja vitalnog nacionalnog interesa, *Zbornik radova „Terorizam u savremenim uslovima“*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, str.78.

okolnostima, jedina moguća varijanta djelovanja²⁹. Iz navedenog proizlazi da subjektivni uzroci terorizma nastaju zbog objektivnih uzroka terorizma. Objektivni uzroci terorizma imaju za posljedicu stvaranje društvene klime koja se ogleda u eroziji autoriteta državne vlasti, u kojoj pojedinci (mladi, obrazovani, sposobni ljudi) i određene društvene grupe (etničke, političke, itd.) ne mogu da nađu svoje mjesto, što vodi gubljenju povjerenja u politički sistem i društvene vrijednosti. U ovakvim slučajevima izdvajaju se novi autoriteti personalizirani u nekoj ličnosti, koji pomoću određenih mehanizama identificiraju pojedince ili društvene grupe koje indoktriniraju određenim sadržajima, obuču u rukovanju različitim vrstama vatrenog oružja i eksplozivnih sredstava, materijalno i finansijski osiguraju, a potom usmjere na pažljivo odabrane mete napada. Stvara se duboko ukorijenjeno vjerovanje da je terorizam jedini ispravan, pravi put. Pored ovih, uzroci terorizma su često i neostvarene ambicije određenih društvenih grupa, koje se ogledaju u želji za vlašću (neostvarene političke ambicije), zatim vjerska zaslijepljenost, želja za osvetom, avanturizam, itd.³⁰

2.5. Elementi terorizma i način manifestiranja

Bitno je naglasiti četiri glavna elementa terorizma:

1. Cilj aktivnosti su gotovo uvijek političke prirode, bez obzira da li se radi o smjeni režima, smjeni lica na vlasti, secesiji određene teritorije ili dijelova;
2. Upotreba nasilja ili prijetnje upotrebom nasilja;
3. Žrtve su po pravilu nedužni građani tj. civili;
4. Nepostojanje direktne veze između terorista i žrtve, tj. napad nije usmjeren prema žrtvi ili žrtvama pojedinačno, već se terorističkim činom želi uputiti poruka, jednoj široj zajednici (državi, društvu, međunarodnoj zajednici).

Gore nabrojanim elementima treba pridodati još najmanje dva. Već je općeprihvaćeno i poznato da teroristi u izvođenju svojih akcija i napada žele da na sebe tj. svoju terorističku organizaciju i svoje ciljeve, skrenu što je moguće veću pažnju.

²⁹ Stajić, Lj. (1999). *Osnovi bezbjednosti*, Policijska akademija, Beograd, str.288.

³⁰ Vejnović, D., Radulj, S., Šikman, M. (2006). *Društveni aspekti terorizma*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka, str.29-32.

Element "javnosti" doveo je do toga da mnogi eksperti koji se bave terorizmom vjeruju da teroristi, zapravo, hoće da, pored velike materijalne štete i ljudskih žrtava, spektakularnošću izvođenja akcije, privuku veliku pažnju drugih, što u naše moderno doba, doba informacionih tehnologija i ne predstavlja poseban problem već, naprotiv, ide u prilog teroristima.

Drugi, također, važan element je, svakako, ideologija, bilo da se radi o varijantama političkog ekstremizma ili vjerskom fanatizmu. U oba slučaja pojedinci, sami ili udruženi u organizacije svojih istomišljenika, ne prezaju od upotrebe svih oblika nasilja i zastrašivanja, kako institucionalizirane vlasti, tako i stanovništva.

Tako dobivamo najčešće elemente koji čine strukturu terorizma:

1. nasilje kao metoda – primjena ili prijetnja primjenom različitih oblika nasilja,
2. građani i vlada kao mete – neposredna i posredna žrtva,
3. izazivanje straha i iznuđivanje političkih i socijalnih promjena,
4. ostvarivanje postavljenih terorističkih ciljeva – prinuditi vladu ili društvo na „nešto“ – postizanje političkih, religioznih ili ideoloških ciljeva,
5. veliki broj žrtava kome teže teroristi, što ukazuje na spektakularnosti terorizma i
6. protuzakonnost i društvena neprihvatljivost.

Posebno opasnu situaciju predstavlja pojava kada se terorizam koristi kao način borbe određenih vjerskih i fanatičnih grupa. To znači da se religija koristi kao motiv za ostvarenje određenih političkih ciljeva. Iako zemlje, skoro svaka za sebe u okviru unutrašnjeg zakonodavstva, imaju definiran terorizam kao kazneno djelo, nedostatak jedinstvene definicije na međunarodnom nivou stvara nepotrebnu prazninu. Primjenom osnovnih pravnih principa *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*, pitanje borbe protiv terorizma na međunarodnom planu nema perspektivu, ukoliko se, u međuvremenu, ne postigne dogovor o opće prihvaćenoj definiciji terorizma i primjeni odgovarajućih, razmjerno težini i specifičnosti djela, sankcija.

Bez ikakve sumnje, ono što je zajedničko svakoj definiciji terorizma, bez obzira ko isti definira, jeste da je terorizam nasilna aktivnost koja prouzrokuje strah kod većeg broja ljudi. Terorističke organizacije upotrebljavaju različite oblike nasilja da ostvare publicitet, izazovu strah i postignu, prije svega, političke ili vjerske ciljeve.

Incidenti, napadi i djelovanja uključuju, na prvom mjestu bombaške napade, a zatim tu su: atentati (politička ubojstva), otmice aviona, paljevine i požari, uzimanje talaca (talačke krize) i otmice ljudi, telefonske prijetnje bombom i prijetnje po život otmicom, oružane napade, komercijalne i sabotaže opreme, prijetnja kemijsko-biološkim oružjem itd.

Drugi metodi koje teroristi upotrebljavaju uključuju različite oblike organiziranog kriminaliteta, kao što su prodaja droge i oružja u cilju dobivanja novca, trgovina ljudima, i druge oblike i forme malicioznog uništavanja imovine.

3. SAMOUBILAČKI TERORIZAM

3.1. Pojam i elementi samoubilačkog terorizma

Na osnovu prethodno navedenog, samoubilački terorizam se može definirati kao oblik terorizma, koji se sastoji u samoubilačkim terorističkim napadima na ljude i imovinu, svjesnim žrtvovanjem vlastitih života terorista, radi ostvarivanja postavljenih (imaginarnih) terorističkih ciljeva. Njegovi nosioci su pojedine ekstremne terorističke organizacije, a karakterizira ga amoralnost, tajnost i prikrivenost, svirepost, iznenađenje, neselektivnost i nasumičnost terorističkog akta i druge taktičke prednosti. U daljem tekstu, naziv koji će se najviše koristiti je samoubilački napad, što, u smislu koji je ovdje korišten, označava događaj gdje se „uspjeh“ napada ne može dogoditi bez smrti teroriste i on ili ona očigledno to znaju unaprijed. Znači, samoubilački napad možemo najjednostavnije definirati kao „teroristički akt u kojem napadač uništava ili nastoji da uništi cilj žrtvujući pritom svjesno i vlastiti život“. Njegova zagarantirana smrt predstavlja preduvjet za uspješan misije.

Paradoks fenomena svjesnog žrtvovanja osobnog života u svrhu postizanja političkog cilja je utoliko veći što je u suvremenom ratovanju očigledan trend smanjenja broja stradalih vojnika kao i uzgrednih žrtava, te je čak i u društvima, koja se ne zasnivaju na liberalnim načelima, očuvanje ljudskog života postao imperativ. Profesor sa Univerziteta u Čikagu, Robert Pape, u svom radu „Strategic Logic of Suicide Terrorism“ navodi da samoubilački terorizam danas predstavlja najagresivniji oblik terorizma, koji i dalje koristi prinudu čak i po cijenu gubitka potpore unutar vlastitih terorističkih zajednica. Ono što odlikuje teroristu samoubojicu jeste da on ne očekuje da preživi misiju, te upotrebljava one metode napada koje zahtijevaju smrt napadača da bi uspio. U suštini, terorista samoubojica ubija ostale u isto vrijeme kada ubija i sebe. Međutim, u praksi, teroristi samoubojice pokušavaju jednostavno da ubiju što veći broj ljudi, lako ovo povećava nivo onoga što može da bude postignuto terorizmom, same terorističke organizacije plaćaju za to visoku cijenu. Povećavajući broj ubojstava neprijatelja, odvrćaju one ciljane grupe (promatrače) koji mogu suosjećati sa terorističkim razlozima, dok sam čin samoubojstva stvara debatu i često dovodi do gubitka potpore među umjerenim dijelovima terorističkih zajednica, čak i kada privuku potporu radikalnih elemenata. Dok je prinuda samo element u svakom terorizmu, u samoubilačkom terorizmu je osnovni cilj.

3.2. Porijeklo i evolucija samoubilačkog terorizma

Terorizam, kao oblik nasilja usmjerenog prema političkim ili religijskim ciljevima, predstavlja ozbiljan izazov za globalnu sigurnost. Nemoguće je i neozbiljno pokušati objasniti terorizam jednim uzrokom. Terorizam obuhvaća sveobuhvatne i višestruke komponente koje uključuju psihološke, ekonomske, religijske, kulturološke i sociološke čimbenike koji doprinose raspirivanju nasilja i terorističkih aktivnosti. Samoubilački terorizam je toliko popularan jer je učinkovit. Prvi put je svoje učinke dokazao u Libanonu početkom 1980-ih djelovanjem Hezbollah-a. Tada je primjećeno da je mnogo manja oružana grupa (u odnosu na Izrael, Francusku i SAD) uspjela djelovati na strateškom nivou. Nakon inicijalnih uspjeha druge terorističke grupe su manje-više prepisivale jedne od drugih kako bi unaprijedile svoj položaj. Uspjeh je napravio i Hamas protiv Izraela. Jedan od razloga uspješnosti samoubilačkog terorizma je širok spektar meta. Uglavnom se napadaju sigurnosne strukture, međutim jednako tako su učinkoviti i napadi na političke mete (kao na primjer napadi Tamilskih Tigrova/LTTE u Šri Lanki), te u konačnici i na civilne mete (Hamas, zbog nemogućnosti pristupa sig. snagama ili pak Talibani, da dokažu populaciji da su npr. Afganistanske nacionalne snage nesposobne da ih zaštite). Rezultati istraživanja Seth Jones-a i Martin Libicki-a po pitanju završetka djelovanja terorističkih organizacija ukratko ukazuju da je 53% terorističkih organizacija ili odustalo od terora i uključilo se u političke procese ili su pobijedile. Dodamo li relativno jeftina ulaganja u odnosu na odgovore državnih aktera na protuterorističkim mjerama i sanacijom štete, postaje savršeno jasno zašto je terorizam toliko popularan i učinkovit. Riječ je dominantno o ostvarenju procesnih, a ne konačnih ciljeva terorističkih organizacija koji uz to predstavljaju ograničene ustupke ciljanih država terorističkim organizacijama. No, iako umjerene važnosti za ciljane države, ti ostvareni ciljevi mogu imati i središnju važnost za terorističke organizacije i društvene grupacije koje ih podupiru. Usto, oni nepobitno dokazuju koercivnu moć samoubilačkog terorizma.³¹

Kad se govori o samoubilačkim terorističkim napadima kao specifičnom obliku terorizma, značajno je osvrnuti se na genezu razvoja ove pojave. Samoubilački teroristički napadi zabilježeni su kao relativno star način vršenja terorističkih akata. Znatno prije modernog doba postojao je sličan oblik terorizma. Prve dokumentirane

³¹ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

samoubojice javljaju se prije dvije tisuće godina i bile su pripadnici židovskih sekti Zeloti i Sikari u staroj Judeji, usmjereni protiv Rimljana. Najstariji primjer samoubilačkog napada u ime Alaha odnosi se na jedan od najznačajnijih događaja u islamskoj povijesti. Radi se o izabranom mučeništvu *Hussein ibn` Ali*-a u bitci kod Karbale 800. godine. U zapisima iz XI stoljeća spominju se Asasini (1090-1270), srednjevjekovna islamska sekta sa sjevera Perzije (današnji Iran), koja se, u svojoj borbi, koristila sličnim metodama. Asasini su se posebno pripremali da umru prilikom ubijanja svojih protivnika i njihovih vladara, jurišajući noževima na njih, iako su u potpunosti bili sigurni da će i sami biti likvidirani. Publicitet su osiguravali tako što su napadali istaknute zvaničnike na javnim mjestima i to na dane svetih praznika, kada je bilo puno ljudi koji su tome bili svjedoci. Takvu smrt, kao nagradu za njihove zasluge, očekivali su sa veseljem, jer su vjerovali da ih ona vodi u raj, u kome je mnoštvo djevoja i hašiša. Međutim, asasine su još zvali i *hasihishin* – oni koji konzumiraju hašiš, jer se smatralo da oni prije izvršenja samoubilačkog napada konzumiraju veće količine hašiša, te da je njihovo ubilačko i samoubilačko ludilo posljedica toga. Ipak, povjesničari nisu sigurni da su asasini zaista koristili kanabis, bar ne na sistematičan način. Međutim, u opisima ove sekte mogu se pronaći brojni navodi koji ukazuju na to da su njene vođe koristile drogu prilikom regrutiranja novih članova, kao i za same borbe, mada nema potpunih dokaza koji bi potvrdili ovakvu tvrdnju. Također, tradicija samoubilačkih terorističkih napada nastavljena je u XVIII, XIX i početkom XX stoljeća kod islamskih zajednica u Aziji. Islamske zajednice na Malbarskoj obali na jugozapadu Indije, Aceh na Sumatri, Mindanau i Sulu na Filipinima izvodile su napade ovakve vrste u borbi protiv kolonijalnih vlasti u tom dijelu svijeta. Međutim, svoju smrt izvršiocima samoubilačkih terorističkih napada nisu smatrali samoubojstvom. Za njih je to predstavljalo način borbe, obavezu, kao i sveti čin, čin „žrtve za zajednicu i u slavu Boga“. Osjećaj religiozne dužnosti i želja da se stekne individualna nagrada mogu se smatrati osnovnim uzrocima samoubilačkog terorizma tada. Ovakav oblik borbe bio je potpuno legitiman u islamskom društvu, a mučenici su bili duboko poštovani. *Stephan Dale*, profesor sa državnog Univerziteta Ohio, iznio je svoj zaključak: „Samoubilački napadi kod naroda islamske vjeroispovijesti predstavljaju prethodnicu modernog oblika terorizma i studirajući ih, moguće je da razumijemo zašto mnogi sljedbenici islama smatraju prethodne terorističke napade na Srednjem Istoku kao jednu više političku varijantu modela antikolonijalnog otpora, koji dugo prethodi XX stoljeću.“ Da samoubilački teroristički napadi nisu isključivo vezani za jednu religiju i kulturu,

pokazuju primjeri ruskih radikala u XIX stoljeću, koji su aktivirali eksplozivne naprave, a pritom i sami bili razneseni. Umrijeti za „njihovu“ stvar bilo je jako cijenjeno, ali je to bio i način okupljanja novih regruta. Mogu se navesti i brojni slučajevi žrtvovanja vojnika tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata, koji se mogu smatrati svojevrsnim samoubilačkim aktima, dok je njihova teroristička priroda diskutabilna, ako se uzme u obzir da se radilo o ratnim uslovima i zvaničnim vojnim postrojbama. Tako je u ratovima koje je vodio bivši Sovjetski Savez, praksa dobrovoljnog žrtvovanja vojnika bila redovna. Tijekom Drugog svjetskog rata Japanci su koristili specijalno obučene vojne formacije, tzv. „kamikaze – božanski vjetar“, koje su vršile samoubilačke napade avionima punim eksploziva na neprijateljske vojne brodove. Akcije kamikaza organizirane su na dobrovoljnoj osnovi, a posebnu pažnju privlači činjenica da se skoro uvijek odazivalo tri puta više pilota – kamikaza nego što je bilo aviona. Kada je riječ o suvremenom dobu, prvi veći samoubilački teroristički napad dogodio se 23. listopada 1983. godine u Beirutu u Libanonu. Tom prilikom u dvjema eksplozijama automobila natovarenih eksplozivom, u vojarnama američkog i francuskog kontingenta mirovnih snaga, poginuo je 241 američki marinac i 58 francuskih padobranaca. Samoubilačkim terorizmom ostvaren je potpun efekt terorističkog napada: američke i francuske snage su se povukle iz Libanona, a panični strah od sličnih napada zahvatio je SAD. Pokazalo se da su teroristi spremni na najekstremnije oblike borbe, između ostalog i na žrtvovanje svojih života radi ostvarivanja postavljenih ciljeva terorističkih organizacija.

Rukovođeni bestijalnim metodama i principom „iza nas užas, a ispred strah“, teroristi su upotrebom raznovrsnog naoružanja i samoubilačke taktike nastojali da stvore utisak da im državni antiteroristički organi i postrojbe ne mogu nauditi i da od tog vida terorizma ne postoji efikasna obrana. Zbog ovakvog rezultata, samoubilački teroristički napadi su intenzivirani. To pokazuje ekspanzija svakodnevnih samoubilačkih terorističkih napada u Izraelu, Kuvajtu, Libanonu, Šri Lanki, Čečeniji i Iraku, ali i u mnogim drugim zemljama.³²

Razvoj samoubilačkog terorizma može se promatrati kroz tri vremenska perioda: *prvi*, vremenski period od 1980. do 1990. godine, *drugi*, vremenski period od 1990. do 2000. godine i *treći*, vremenski period od 2000. godine pa nadalje. Prvi vremenski period karakterizira sporadična i selektivna primjena samoubilačkog

³² Šikman, M. (2006). *Terorizam, aktuelni i mogući oblici*, Banja Luka, str. 108.

terorizma, a i to prvenstveno na području Bliskog Istoka (Izrael, Libanon, i dr.). U drugom vremenskom periodu dolazi do postupnog povećanja broja samoubilačkih terorističkih napada, dok do potpune aktualizacije samoubilačkog terorizma dolazi u trećem vremenskom periodu. Drugi i treći vremenski period karakterizira utjecaj globalnih društvenih promjena i njihovih posljedica na povećanje broja samoubilačkih terorističkih napada. Spomenute globalne društvene promjene i njihove posljedice umnogome su doprinijele povećanju i aktualizaciji samoubilačkog terorizma. Novi svjetski poredak, koji je nastao poslije hladnog rata, na principima unipolarnosti i globalne dominacije SAD, nije stvorio uslove veće sigurnosti, mira i stabilnosti među narodima. Mnogobrojni dezintegracijski procesi (raspadi višenacionalnih država) i integracijski procesi (jačanje regionalnih sila), kao i stvaranje novih društvenih vrijednosti i mehanizama njihove zaštite doveli su do dubljih i nepomirljivih ideoloških, političkih i ekonomskih proturječnosti suvremenog svijeta. Posljedice ovih procesa mogu se smatrati glavnim uzročnicima samoubilačkog terorizma. U prvom redu misli se na mnogobrojne građanske ratove, prouzrokovane etničkim i religioznim sukobima i favoriziranje religioznog faktora, kroz ekspanziju religioznog nacionalizma i jačanje religioznog fundamentalizma. Tome značajno doprinosi suprotstavljenost nerazvijenog i razvijenog svijeta, koja dovodi do opće destrukcije suvremenog svijeta, kroz sve veće siromaštvo, neobrazovanost, otuđenost i izoliranost pojedinaca i društvenih grupa. Ove i druge posljedice dovode do subjektivnih promjena i percepcija terorista da se, po njihovom mišljenju, nastalo neodrživo stanje može samo nasiljem promijeniti, odnosno da je terorizam najbolje i najviše svrsishodno, a nekad i jedino moguće rješenje. Samoubilački terorizam, shodno karakteristikama, taktici i drugim svojstvima, izdvaja se kao najprimjenjiviji oblik terorizma, te iz tog razloga dolazi do postupnog povećanja, a potom i aktualizacije samoubilačkog terorizma.

3.3. Karakteristike samoubilačkog terorizma

Samoubilački terorizam, kao specifičan oblik terorizma, pored općih karakteristika koje su zajedničke za sve oblike terorizma, odlikuje se određenim specifičnostima svojstvenim samo ovom obliku terorizma. Američki politolog Robert Pape, koji je proveo opsežnu kvantitativnu analizu samoubilačkog terorizma, izdvaja tri karakteristike koje su zajedničke svim samoubilačkim terorističkim napadima: prva, svi

samoubilački teroristički napadi su dio terorističke kampanje i nikako nisu čin usamljenog pojedinca, niti stvar slučaja. Druga, samoubilački teroristički napadi su po pravilu usmjereni protiv liberalnih demokracija, koje su posebno ranjive na takve napade, što se ipak može relativizirati poslije posljednjih samoubilačkih terorističkih napada u Saudijskoj Arabiji i Pakistanu. Treće, samoubilačke terorističke kampanje usmjerene su prema određenom, jasno definiranom strateškom terorističkom cilju. Uz mogućnost da ne budu navedene sve karakteristike samoubilačkog terorizma, analiza samoubilačkog terorizma omogućava da se identificiraju sljedeće bitne (osnovne) karakteristike samoubilačkog terorizma:

- 1) Način izbora teroriste – bombaša samoubojice,
- 2) amoralnost, svirepost i podmuklost,
- 3) tajnost, prikrivenost i iznenađenje i
- 4) taktičke prednosti samoubilačkih terorističkih napada.

Bitno je ponoviti, da karakteristike terorizma uopće, su i karakteristike samoubilačkog terorizma, ali da postoje određene specifičnosti svojstvene ovom obliku terorizma. U tom smislu identificirane su navedene karakteristike samoubilačkog terorizma.

Način izbora teroriste – bombaša samoubojice – jeste karakteristika samoubilačkog terorizma po kojoj se on najviše razlikuje od drugih oblika terorizma. Način izbora teroriste – bombaša samoubojice predstavlja najzahtjevniji, najkompliciraniji i ujedno najvažniji dio zadatka vezanog za izvođenje samoubilačkog terorističkog napada. Od uspješno izvršenog izbora teroriste – bombaša samoubojice i njegove kvalitetne pripreme u najvećoj meri zavisi izvršenje samoubilačkog terorističkog napada. Mora se birati lice koje je apsolutno spremno da žrtvuje vlastiti život radi ostvarivanja postavljenih ciljeva terorističkih organizacija. U ovisnosti od motiva koji teroriste – bombaše samoubojice pokreće na samoubilački teroristički napad, u velikoj meri zavisi i način vrbovanja i pripreme teroriste – bombaša samoubojice. Shodno tome, vjerski motivirane teroriste – bombaše samoubojice lakše je pridobiti i pripremiti za samoubilački teroristički napad, nego teroriste rukovođene drugim motivima. Kada se govori o izboru teroriste samoubojice, značajno je osvrnuti se i na druge faktore koji uvjetuju njegov izbor. Tu se, u prvom redu, misli na socijalne, političke, ekonomske faktore i faktore situacije. Iz ovih razloga, ovim oblikom

terorizma, terorističke organizacije pokazuju na što su sve spremne da bi ostvarile postavljeni cilj, tako da im i žrtvovanje života terorista ne predstavlja prepreku da ustraju u vlastitim namjerama. Također, naglašava se i prijetnja da će se sa ovakvim oblikom terorizma nastaviti, ukoliko se ne postupi po postavljenim zahtjevima, što u krajnjoj liniji ima za posljedicu izazivanje i širenje straha kod šireg kruga ljudi. Na ovaj način, nosioci samoubilačkog terorizma se pored ostalog, koriste njime da bi osnažili uvjerenje svojih članova i simpatizera u ispravnost samoubilačkog terorizma. Ukoliko u tome uspiju, u dobroj meri osiguravaju regrutiranje novih terorista – bombaša samoubojica.

Tabela 2. Karakteristike samoubilačkog terorizma

KARAKTERISTIKE SAMOUBILAČKOG TERORIZMA		
1.	Način izbora teroriste – bombaša samoubojice	<ul style="list-style-type: none"> • Najvažnija karakteristika, • Pronalaženje onih lica koja su spremna žrtvovati vlastiti život
2.	Amoralnost, svirepost i podmuklost samoubilačkog terorističkog napada	<ul style="list-style-type: none"> • Amoralnost prema nedužnim žrtvama samoubilačkog terorizma, • Amoralnost prema samim izvršiocima
3.	Tajnost, prikrivenost i iznenađenje samoubilačkog terorističkog napada	<ul style="list-style-type: none"> • Tajnost pripremanja napada, • Prikrivenost izvođenja napada, • Neočekivanost samoubilačkog napada
4.	Taktičke prednosti samoubilačkog terorističkog napada	<ul style="list-style-type: none"> • Relativno jeftine operacije, • Ne postoji potreba spašavanja teroriste, • Raznolikost sredstava izvršenja

Amoralnost, svirepost i podmuklost samoubilačkog terorističkog napada – samoubilački terorizam karakterizira amoralnost samog čina. Žrtvovanje vlastitog života terorista i pritom ubijanje nedužnih ljudi radi ostvarivanja postavljenih (imaginarnih) terorističkih ciljeva ne uklapa se ni u jedan postojeći sistem vrijednosti suvremenog društva. Samoubilačke terorističke napade, shodno tome, karakterizira dvostruka amoralnost. U prvom redu, brutalnost koja se primjenjuje prema nedužnim žrtvama u suprotnosti je sa svim moralnim principima i predstavlja težak zločin. S druge strane, samoubilački teroristički čin ništa manje nije moralan ni prema samim teroristima – bombašima samoubojicama, s obzirom na način na koji se izvodi

samoubilački teroristički napad. Njima se od strane vjerskih vođa, na svjestan način, ugrađuje psihološki mehanizam tako da i oni sami počinju da vjeruju u dobrobit toga što čine, kako za sebe, tako i za one koje ubijaju. Svirepost i podmuklost je karakteristika samoubilačkog terorizma koja se promatra sa aspekta neposrednih žrtava samoubilačkih terorističkih napada. Činjenica da se samoubilački teroristički napadi mahom primjenjuju na onim mjestima na kojima se nalazi veći broj građana u datom trenutku (autobusna stajališta, gradski trgovi, bolnice, tržnice, itd.), ukazuje na podmuklost i svirepost samoubilačkog terorističkog akta. Upravo je to i svrha samoubilačkog terorizma: da se ubije što više, najčešće, nedužnih ljudi, na onim mjestima na kojima se to najmanje očekuje. Samoubilačkim terorističkim napadom ima daleko veći efekt nego izazvan klasičnim terorističkim napadom. Na osnovu dosadašnjih samoubilačkih terorističkih napada, može se konstatirati tendencija udaljavanja od napada na konkretne ciljeve i sve veća sklonost ka nasumičnom i neselektivnom ubijanju nedužnih civila. Psihološki efekt samoubilačkog terorističkog napada uvelike premašuje njegove rušilačke mogućnosti. Stvara se osjećaj nezaštićenosti građana, što ima izravan utjecaj na javnost i medije. Sve to dovodi do prevladavanja osjećaja bespomoćnosti, na jednoj strani, i osjećaja superiornosti, na drugoj strani.

Tajnost, prikrivenost i iznenađenje samoubilačkog terorističkog napada – ova karakteristika odnosi se na samoubilački teroristički napad u cjelini, odnosno na pripremanje i izvršenje samoubilačkog terorističkog napada. Tajnost samoubilačkog terorističkog napada postiže se strogom konspirativnošću pripremanja i planiranja samoubilačkog akta nasilja. Samoubilački teroristički napad priprema se na najvišim organizacionim nivoima terorističkih organizacija, tj. Samoubilački teroristički napad najčešće, odobravaju vođe terorističkih organizacija, što znači da je u planiranje i pripremanje samoubilačkog terorističkog napada uključen vrlo mali broj ljudi. Prikrivenost, kao karakteristika samoubilačkog terorizma, ogleda se u neposrednom izvršenju samoubilačkog terorističkog napada. Poznato je da sve do momenta izvršenja napada, u većini slučajeva, terorista – bombaš samoubojica ostaje neprimjetan, što mu omogućava nesmetano ostvarivanje cilja. To se postiže taktičkim prednostima koje karakteriziraju samoubilački terorizam. Iznenađenje kod samoubilačkog terorističkog napada ogleda se u njegovoj neočekivanosti, jer se teroristi – bombaši samoubojice bitno ne razlikuju od ostalih građana, što im omogućava da djeluju neprimjetno i

iznenada. Također, činjenica je da terorista – bombaš samoubojica bira mjesto, vrijeme, način i sredstvo izvršenja napada, što mu omogućava da postigne potpuno iznenađenje kod samoubilačkog terorističkog napada. Taktičke prednosti samoubilačkog terorističkog napada – neke od specifičnosti samoubilačkih terorističkih napada vezane su za taktičke prednosti koje pruža ovaj oblik terorizma. U prvom redu, radi se o relativno jeftinim operacijama u odnosu na druge oblike terorizma. Sve što je potrebno jeste jaka volja teroriste – bombaša samoubojice, eksploziv, a u nekim slučajevima i prijevozno sredstvo. Međutim, od ovog slučaja postoje i izuzeci, koji se odnose na one opsežnije operacije za čije izvođenje je potrebna velika financijska potpora. Dalje, bez obzira na visok stupanj organiziranosti, u suštini se radi o vrlo jednostavnim operacijama. Tako, ne mora da se planira izlaz (spašavanje) teroriste – bombaša samoubojice, odnosno ne moraju se izvoditi komplicirane operacije spašavanja neposrednog izvršioca napada. To, umnogome, olakšava konspirativnost i efektnost konkretnog samoubilačkog terorističkog napada. Također, u odnosu na ostale oblike terorizma, u samoubilačkim terorističkim napadima uključen je manji broj ljudi, tako da u planiranju i izvođenju cjelokupne operacije sudjeluje samo logistički tim, dok postoji i djeluje samo jedan izvršilac (rijetki su slučajevi djelovanja više izvršilaca). Time je mogućnost da neki od izvršilaca dovede u pitanje cjelokupnu operaciju svedena na minimum, a vjerojatnoća da će biti uhapšen i na ispitivanju odati informacije gotovo je isključena. Smrt teroriste – bombaša samoubojice je sasvim izvjesna, a ako kojim slučajem ovi teroristi i prežive, radi se o trajnim invalidima koji se nalazi u takvom psihičkom rastrojstvu da se od njih ne može dobiti nikakva validna informacija. S druge strane, raznolikost sredstava izvršenja (automobil ili kamion natovaren eksplozivom, putnički avion, čamac i sl.) daje veliku razornu moć teroristi – bombašu samoubojici. Velike materijalne štete koje se prouzrokuju samoubilačkim terorističkim napadima, česta su pojava kod samoubilačkog terorizma. Samoubilački teroristički napadi prouzrokuju mnogo veći broj poginulih i povrijeđenih nego što je to slučaj kod drugih oblika terorizma. Veći broj poginulih i povrijeđenih u samoubilačkim terorističkim napadima dovodi do veće fizičke i psihološke štete. Napadi koji podrazumijevaju masovne žrtve i veliku materijalnu štetu ostavljaju snažan efekt na javnost i medije, čime privlače više publiciteta od ostalih oblika terorizma.

3.4. Uzroci samoubilačkog terorizma

3.4.1. Uzroci pojave samoubilačkog terorizma

Uzroci ugrožavanja predstavljaju pojave i procese koji svojom kombinacijom dovode do terorizma, kao negativne društvene pojave. Oni podrazumijevaju objektivno postojanje onih društvenih stanja i odnosa, koja se mogu utvrditi, i koji kao takvi, dovode do pojave terorizma. Istraživanje uzroka terorizma moguće je samo na osnovu svestranog ispitivanja stanja u svakom društvu i datom vremenu, koje mora biti kvalitativno upečatljivo, da bi se terorizam mogao tumačiti kao značajni društveni fenomen, sa dozom simptomatične društvene pojave. Međutim, s obzirom na to da trenutno nema konsenzusa o pojmu terorizma, nema ni suglasnosti o uzrocima koji dovode do pojave terorizma. Različiti autori utvrđuju različite uzroke terorizma, u skladu sa svojim shvaćanjima pojave terorizma, koja su često dijametralno različita. Uzroci terorizma su prvenstveno u dubokim i nepomirljivim globalnim društvenim promjenama u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, normativnoj i moralnoj sferi društvenog života, koje su nastale u posljednje dvije decenije. Promjene u svjetskoj politici, socijalnom položaju i ekonomiji; globalno tržište za zakonitu i nezakonitu robu; slabe, nestabilne vlade sa promjenljivim političkim i ekonomskim uslovima koji potiču korupciju; povećan broj i heterogenosti imigranata; napredna tehnologija, elektronske finansijske ustanove, cyber - tehnologija, slabe granice, želja za novcem i moći, slaba međunarodna suradnja, globalni separatizam i etnički nemiri samo su neki od činioca koji dovode do pojave terorizma, u suvremenom obliku. Terorizam je stalni pratilac spomenutih društvenih, političkih, ekonomskih i drugih promjena, koji se manifestira kroz razne oblike nasilja, kojim se, zavisno od nosilaca i ciljeva, (političkih) destabiliziraju osnovne vrijednosti svakog društva. Sve dosadašnje forme manifestiranja terorizma imaju višedimenzionalni, tajni i razarajući karakter, posebno ako uzmemo u obzir njegove suvremene metode, vidove djelovanja, koji u posljednje vrijeme poprimaju ozbiljne i političke konotacije. Naročito stoga što se nosioci terorizma danas koriste najsuvremenijim tehničko – tehnološkim sredstvima, pri čemu je prisutna i naglašena profesionalizacija, globalizacija, suradnja između terorističkih organizacija, s težnjom korištenja bioloških, kemijskih, nuklearnih i drugih energenata za izvođenje djela terorizma. U literaturi je najzastupljenija podjela uzroka terorizma na objektivne i subjektivne.

3.4.1.1. Objektivni uzroci samoubilačkog terorizma

Pod objektivnim uzrocima terorizma se podrazumijevaju objektivni problemi, nepravde, frustrirajuće anomalije u ekonomskoj bazi i političkoj nadgradnji društva.³³ U prvom redu misli se na funkcioniranje, odnosno nefunkcioniranje društvenih/državnih institucija, nedovoljno obrazovanje stanovništva, siromaštvo, otuđenost, izoliranost pojedinca i društvenih grupa, postojanje organiziranog kriminaliteta, itd. Mnoge države danas nisu sposobne da samostalno rješavaju unutrašnje probleme i suprotstavljene interese, što se negativno odražava na sigurnost društva i predstavlja pogodno tlo za nastanak terorizma. Unutrašnje krize, ukoliko su još rezultat različitih oblika pritisaka i utjecaja iz okruženja (politički, ekonomski, tehnološki, itd.), neminovno dovode do dalje proizvodnje i produbljivanja negativnih tendencija, s ciljem destabiliziranja pravnog poretka, a time i do narušavanja nacionalne sigurnosti i stabilnosti političkog sistema. Iz navedenog proizlazi da osnovni objektivni uzroci terorizma leže u dubokim društvenim promjenama (ekonomskim, etničkim, vjerskim, klasnim, socijalnim, političkim itd.), koje su nastale kao posljedica procesa globalizacije i uspostavljanja „novog svjetskog poretka“. Kao neki objektivni uzroci terorizma mogu se navesti: nedemokratsko ustavno uređenje države, nefunkcioniranje državnih institucija, ekonomske i socijalne razlike unutar država, ekstremni nacionalizam i fanatizam, neriješeni etnički problemi, kolonijalna i neokolonijalna ovisnost, neriješena pitanja granica i državne imovine, vjerska zastranjenost – klerošovinizam i fundamentalizam, želja za ekspanzijom i hegemonijom (nacionalna, teritorijalna, ekonomska, socijalna, vjerska i kulturna dominacija) itd.

3.4.1.2. Subjektivni uzroci samoubilačkog terorizma

Pod subjektivnim uzrocima terorizma se podrazumijeva procjena terorista da se neodrživo društveno stanje (objektivni uzroci terorizma) može promijeniti samo nasiljem, odnosno da je nasilje najbrža, najviše svrsishodna, najefikasnija i, u datim okolnostima, jedina moguća varijanta djelovanja. Iz navedenog proizlazi da subjektivni

³³ Pašanski, M. (2002). Terizmogeni faktori: izazov strategiji dijagnosticiranja i definisanja vitalnog nacionalnog interesa, *Zbornik radova „Terorizam usavremenim uslovima“*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, str. 78.

uzroci terorizma nastaju zbog objektivnih uzroka terorizma. Naime, objektivni uzroci terorizma imaju za posljedicu stvaranje društvene klime koja se ogleda u eroziji autoriteta državne vlasti, u kojoj pojedinci (mladi, obrazovani, sposobni ljudi) i određene društvene grupe (etničke, političke, itd.) ne mogu naći svoje mjesto, što vodi gubljenju povjerenja u politički sistem i društvene vrijednosti. Dr Milan Pašanski subjektivne uzroke terorizma objašnjava na sljedeći način: Ako neki od nadzemnih ili podzemnih centara moći izvrši pažljivu selekciju ovih frustriranih i promašenih mladih ljudi, ali, sa druge strane, visokoobrazovanih i intelektualno jakih, stvori im mit o pripadnosti novoj eliti, sa historijskom misijom da „promjeni svijet“ i očigledno neodrživo socijalno stanje u zemlji, potom ih obuču u rukovanju vatrenim oružjem, zatim, novčano osigura i usmjeri na pažljivo odabrane notorne simbolične mete društvene destrukcije, nastaje de javu onoga što se već odigralo u ondašnjoj Italiji i SR Njemačkoj u periodu 1968/72. Ako planeri tog terorizma studiozno izaberu prave mete napada (možda istaknute profitere – političke i ekonomske – bivšeg režima, kojima još uvijek ne fali ni „dlaka sa glave“, jer su našli uporište u novoj vlasti) oko čijeg „kažnjavanja“ postoji prešutni društveni konsenzus „običnih građana“, tj. prvi, i najvažniji, talas „robinhudovskog“ terorizma naići će na opće odobravanje (javno ili prešutno), a tada ne postoji niti jedan sistem sigurnosti koji može presjeći taj trend.³⁴

U ovakvim slučajevima izdvajaju se „novi“ autoriteti, personalizirani u nekoj ličnosti, koji pomoću određenih mehanizama identificiraju pojedince ili društvene grupe koje indoktriniraju određenim sadržajima, obuču u rukovanju različitim vrstama vatrenog oružja i eksplozivnih sredstava, materijalno i finansijski osiguraju, a potom usmjere na pažljivo odabrane mete napada. Stvara se duboko ukorijenjeno vjerovanje da je terorizam jedini ispravan, pravi put. Pored ovih, uzroci terorizma su često i neostvarene ambicije određenih društvenih grupa, koje se ogledaju u želji za vlašću (neostvarene političke ambicije), zatim vjerska zaslijepljenost, želja za osvetom, avanturizam itd. Uzroci koji dovode do pojave terorizma, po *James Berry Motley*-u, mogu se smatrati sljedeći faktori: prvi, *konceptija modernizacije*– postoji kada većina država svijeta potiče proces drastičnih društvenih, ekonomskih i političkih promjena. U takvim uslovima, pojava društvenih grupa koje percipiraju vlastiti položaj kao „relativnu prikladnost“, između očekivanja i mogućnosti njihovog ispunjenja, jeste

³⁴ Pašanski, M. (2002). Terizmogeni faktori: izazov strategiji dijagnosticiranja i definisanja vitalnog nacionalnog interesa, *Zbornik radova „Terorizam u savremenim uslovima“*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, str. 80.

neminovna, a česta je pojava da takve grupe pribjegavaju terorizmu, kao obliku političkog protesta. Tako se raskorak između očekivanja i mogućnosti ispunjenja ciljeva društvenih grupa u uslovima postojećih društvenih, ekonomskih i političkih promjena javlja kao uzrok terorizma; drugi, *eksplozija etniciteta*– kao uzročnik rasplamsavanja terorizma često je povezana sa procesima modernizacije, koji stvaraju promjene unutar društveno – političke zajednice, povećavajući osjećaj individualne nesigurnosti, traganja za nečim sa čime se pojedinac može identificirati, a da to ne bude podložno postojećim ekonomskim promjenama. Traganje za objektom identifikacije tako dovodi do identifikacije sa rasom, nacijom, religijom, a i do razbuktavanja nacija u mnogorasnim - nacionalnim – religijskim zajednicama. Faktički, eksplozija etniciteta znači identifikaciju terorista sa određenom multirasnom, nacionalnom ili religijskom zajednicom; treći, *potlačenost i poniženost*– potezi *Franca Fanona*, koji je potaknuo prihvaćanje strategije terorizma, utoliko što je nasilju pripisao pozitivan učinak pojedinca i svojstvo pojačavanja nacionalne svijesti i kohezije. Osnovna teza mu je bila da nasilje mobilizira potlačene, te kao krajnji rezultat, pomaže njihovom stapanju u novu naciju. Tako se nacionalnooslobodilačke tendencije, osvješćenja i kohezija smatraju uzročnikom terorizma širom svijeta; četvrti, *dekolonizacija*– uzrok koji je dao doprinos širenju terorizma, kao manifestacija političke i ideološke borbe protiv imperijalizma i kolonijalizma i peti, *mit gerile*– vjerovanja da svaki politički pokret koji se koristi metodama gerile i terorizma naprosto mora dovesti do uspjeha. Iskustva Maovog komunističkog pokreta u Kini, pokreta FLN u Alžiru, pokreta Vietmin u Indokini, cionističkog pokreta u Palestini, najčešće se koriste za dokazivanje ovog mita.³⁵

3.5. Motivi za izvršenje samoubilačkog terorizma

Motivi za izvođenje samoubilačkih terorističkih napada predstavljaju značajan, ako ne i najznačajniji, faktor kojim se služe terorističke organizacije u vrbovanju terorista – bombaša samoubojica. Na osnovu dosadašnje prakse upotrebe terorista – bombaša samoubojica, kao i raznih istraživanja koja su provedena u ovoj oblasti, može se zaključiti da postoji više vrsta motiva koji navode čovjeka da postane terorista – bombaš samoubojica, a to su posebno:

³⁵ Šikman, M. (2006). *Terorizam, aktuelni i mogući oblici*, Banja Luka, str. 77.

- 1) Gnjev i osjećaj beznađa,
- 2) mučeništvo,
- 3) motiv osvete,
- 4) stjecanje društvenog ugleda i
- 5) materijalna korist.³⁶

Gnjev i osjećanje beznađa- jedan od najčešćih motiva je postojanje gnjeva i osjećaja beznađa, koji nastaje kao odgovor na postojeće stanje i odnos snaga „*bombaša i neprijatelja*“. Osjećaj beznađa mogao bi se shvatiti kao emotivni naboj u kojem prevladava osjećanje ugroženosti i poniženosti do te mjere da smrt predstavlja jedini izlaz iz postojeće situacije. Gnjev i osjećaj beznađa, u slučaju samoubilačkih terorističkih napada, dostižu svoj vrhunac, tako da se ova osjećanja teško mogu kontrolirati, što na kraju rezultira samoubilačkim terorističkim napadima. U samoubilačkim terorističkim napadima motiviranim gnjevom i osjećajem beznađa, samoubilački teroristički napad predstavlja čin krajnjeg očajja i vrhunac poniženja, što navodi teroriste – bombaše samoubojice na izvođenje ovakvog napada. Ovaj motiv je vrlo ozbiljan problem, koji je teško prevladati i uspostaviti normalno stanje odnosa.

Mučeništvo – kao čest motiv javlja se i duboko ukorijenjeno vjerovanje terorista – bombaša samoubojica, terorističkih islamističkih organizacija, da ih čeka bolji život u raju nakon mučeničke smrti. Mučeništvo u ovom slučaju postaje kult borbe, a terorist – bombaš samoubojica dio tog kulta.

³⁶ Šikman, M. (2006). *Terorizam, aktuelni i mogući oblici*, Banja Luka, str. 135.

Tabela 3. Motiv za vršenje samoubilačkih terorističkih napada

MOTIVI ZA VRŠENJE SAMOUBILAČKIH TERORISTIČKIH NAPADA	
1. Gnjev i osjećaj beznađa	<ul style="list-style-type: none"> • osjećanje ugroženosti i poniženosti, • čin krajnjeg očajja i vrhunac
2. Mučeništvo	<ul style="list-style-type: none"> • žrtvovanje života za spas svoje zajednice, • bolji život u raju nakon mučeničke smrti
3. Motiv osvete	<ul style="list-style-type: none"> • osveta nakon ubojstva članova porodice, • osveta nakon stradanja sunarodnjaka
4. Stjecanje društvenog ugleda	<ul style="list-style-type: none"> • slava koju stiže kako terorist – bombaš samoubojica, tako i njegova porodica
5. Materijalna korist	<ul style="list-style-type: none"> • financijska sigurnost za članove porodica terorista – bombaša samoubojica
6. Drugi motivi (patriotizam, viktimizacija, ratni marketing)	<ul style="list-style-type: none"> • motivi koji mogu potaknuti čovjeka na izvršenje samoubilačkog terorističkog napada
Istovremena prisutnost dva i više od navedenih motiva kod terorista – bombaša samoubojice za izvođenje samoubilačkog terorističkog napada	

Tabela 3. – motiv za vršenje samoubilačkih terorističkih napada

Samoubilačke terorističke operacije duboko su ukorijenjene u svijest arapskih ekstremnih sljedbenika islama koji vjeruju u opću stvar, za njih mučeništvo je „*blagoslovljeno bjekstvo od nepodnošljive situacije*“. Dugogodišnje angažiranje terorista – bombaša samoubojica motiviranih mučeništvom, koje je postalo nezamjenjiv vid ratovanja, dovelo je do toga da su vjerske vođe tj. Islamski imami bili prinuđeni da razrade „*Uputa/Upustvo za šehide*“ u dva toma, u kojima precizno i biranim riječima do najsitnijih detalja propisuju način izvođenja samoubilačkih napada na "nevjernike". Pritom se isključuje svaka mogućnost da je samoubilački teroristički napad zaista samoubojstvo, čin zabranjen Kuranom. Naime, radikalnim tumačenjem Kurana, koje vrše pojedine terorističke organizacije, samoubilački teroristički napadi ne smatraju se samoubojstvom, a teroriste – bombaše samoubojice vide kao "svete ratnike" koji ne dižu ruku na sebe već čine herojsko djelo.

Ovim tumačenjem teroristi – bombašu samoubojici nije dozvoljeno da izvrši samoubojstvo ukoliko bude zarobljen. Zbog popularnosti koju ima pojam mučeništva, samoubilački teroristički napadi su nazvani "*operacije mučeništva*". Ovo se poklapa sa tvrdnjom da je samoubilački terorizam proizvod vjerskog fanatizma. Ipak, mučeništvo

nije samo religiozni koncept. Tradicija herojskog mučeništva, gdje se heroj žrtvuje da spasi živote svoje zajednice, nacije ili ljudi, snažan je element u mnogim sekularnim tradicijama. Među palestinskim grupama, nereligiozne nacionalističke motivacije ponekada su dominantne, posebno uz uvažavanje grupa kao što su Brigade mučenika Al Aksa.

Motiv osvete – teroristi – bombaši samoubojice često su motivirani osvetom nakon ubojstva članova porodice, prijatelja. Ili uopće stradanja sunarodnjaka. Motiv osvete često je prisutan kod čečenskih terorista i djela mladih Palestinaca. Odgovor na smrt svojih sunarodnjaka u izraelsko – palestinskom sukobu, dio mladih Palestinaca vidi u samoubilačkom terorizmu.

Boaz Gannor, direktor Izraelskog međunarodnog političkog instituta za antiterorizam, navodi da je većina terorista – bombaša samoubojica izgubila rođaka ili prijatelja u ratu sa Izraelom. Slično, podaci o "Crnim udovicama", ženama – bombašima samoubojicama u Čečeniji, ukazuju na to da se vrlo često radi o ženama čiji su muževi, braća ili drugi rođaci poginuli u borbi sa ruskim snagama sigurnosti.

Stjecanje društvenog ugleda- kao motiv javlja se i ugled, tj. slava koju stiće kako terorista – bombaš samoubojica, tako i njegova porodica. Ovaj motiv vezan je za one tipove ličnosti koji izvođenje samoubilačkog terorističkog napada smatraju avanturizmom ili načinom za stjecanje slave. U Palestini je ugled teroriste – bombaša samoubojice tako veliki da se nitko ne bi usudio da podigne glas protiv ove prakse.

Plakati terorista – bombaša samoubojica izlijepljeni su svuda po gradu. Vijest o njihovoj smrti dočekuje se sa veseljem, djeci se dijele slatkiši, a ceremonija ustaljena kod obične smrti izostaje. O teroristima – bombašima samoubojicama priča se sa dužnim poštovanjem, a njihove porodice dobivaju sve privilegije i počasti.

Materijalna korist- jedan od motiva je i financijska sigurnost za članove porodica terorista – bombaša samoubojica. Organi i institucije pojedinih država, kao i razne vladine i nevladine organizacije financiraju porodice terorista – bombaša samoubojica. Primjera radi, porodice terorista – bombaša samoubojica dobivale su po 7.000 dolara od bivše iračke vlade kao izraz pomoći i potpore.

O kojoj se sumi radi, govori podatak da bi u normalnim uslovima radnik u Palestini trebalo da radi četiri godine da toliko zaradi, dok je u trenutnim okolnostima to suma koja teško može da se zaradi. Može se pretpostaviti da su znatno veća novčana

sredstva koja se izdvajaju tajno za porodice terorista – bombaša samoubojica od strane raznih organizacija i njihovih fondova. Pored navedenih motiva, koji su najčešći, javljaju se i mnogi drugi, kao što su *patriotizam, dubok osjećaj viktimizacije, ratni marketing* i slični motivi koji mogu potaknuti čovjeka na izvršenje samoubilačkog terorističkog napada. Ono što je naročito značajno napomenuti, jeste da većina ovih motiva istovremeno postoji kod terorista – bombaša samoubojica. Tako su bombaši samoubojice, u velikom broju slučajeva, motivirani vjerom u opću stvar – mučeništvom, osjećajem gnjeva i beznađa, osvetom, stjecanjem slave i financijskom sigurnošću porodice. Pored motivacijskih faktora, značajnu ulogu u izboru teroriste – bombaša samoubojice imaju i drugi činioci, koji omogućavaju što "kvalitetniji i bolji" izbor teroriste – bombaša samoubojice. Socijalni, ekonomski, politički faktori i faktori situacije su od naročitog značaja i na njih se često oslanjaju razne terorističke organizacije koje primjenjuju samoubilački terorizam, kako bi dobile što veću potporu i ostvarile postavljene ciljeve. Otkrivanjem ovih uzročnika i pravilnim djelovanjem na njih, u mnogome se može preventivno djelovati na samoubilački terorizam, kao i na suzbijanje ove pojave. Mnoge države u kojima terorističke organizacije koje primjenjuju samoubilački terorizam imaju utočište, poput Libanona, Egipta, Alžira, Šri Lanke, Čečenije, Saudijske Arabije i drugih, imaju nezahvalnu političku, ekonomsku i socijalnu situaciju. Odsustvo političke otvorenosti i demokratske vlasti u ovim zemljama, umnogome, doprinosi pronalaženju i regrutiranju terorista – bombaša samoubojica. Drugi faktor koji pomaže ostvarivanju spomenutog cilja je širenje principa arapskog i islamskog nacionalizma, kojim arapske vlade provode taktiku „*radikalne narodne indoktrinacije*“, što dovodi do novih talasa radikalnih vjerskih događanja u islamskom svijetu. Ekonomski problemi i socijalna pitanja, također, imaju utjecaja na izbor teroriste – bombaša samoubojice.

Nedovoljna izgrađenost mjera socijalne zaštite, uz istovremeni stalni rast populacije, kao i nedostatak modernizacije i usporenost ekonomskog razvoja dovode do određenih poremećaja društvenog razvoja. Shodno tome, dolazi do izbivanja socijalnih nemira, povećanja nezaposlenosti, uvećanja siromaštva stanovništva, nepravilnog obrazovanja, neravnopravnosti spolova i nastajanja drugih pojava koje omogućavaju ideološku reindoktrinaciju stanovništva od strane fundamentalista. Kada se ovome doda stalna napetost, postojanje kriznih situacija u regiji i utjecaj elemenata zapadne moći, stvara se jasna slika uzroka samoubilačkog terorizma. U situaciji socijalne, ekonomske

i političke destrukcije većina stanovništva okreće se autoritetima za koje misli da im može vjerovati. Mladi ljudi ostaju, najčešće, prepušteni sami sebi, pokušavajući ostvariti svoje ciljeve netipičnim sredstvima. Religijski rat je klasična prilika za njih da odrastu iz života potčinjenih u sferu snage i moći. Samoubilački terorizam za mladog čovjeka predstavlja izlaz i spas iz ovakvih situacija, ali i značajno sredstvo ostvarivanja imaginarnih ciljeva.

Tom Eneji Ogar i Joseph Nkang Ogar³⁷ skreću pažnju na podjelu terorista od strane Hackera³⁸ na križare, kriminalce i luđake. Navedena podjela daje uvid u inicijalno shvaćanje motivacije terorista gdje su križari najviše indoktrinirani i predani grupi i njenim ciljevima. Kriminalci su pojedinci koji traže odgovarajući način za izražavanje svojih (obično društveno neprihvatljivih) poriva, kroz neki društveno prihvatljiv cilj. Luđaci pate od mentalnih smetnji, lako ih je privući kroz uvjerljiva filozofska uvjerenja i shvaćanje te u konačnici usmjeriti zbog potreba same grupe. Motivi su različiti ali u suštini se svode na osobne interese pojedinaca, koji kod križara čine težnju za pripadanjem grupi i određenoj doktrini, za koju vrijedi položiti i vlastiti život jer ona pruža oslonac njihovom krhkom samopouzdanju posebno u kriznim trenucima, te daje smisao njihovim ispraznim životima. Pritom je važno napomenuti opasnost od izlaganja i same ovisnosti o ideologijama. Ideologije su strašno opasne, posebno kada govorimo o društvima u kojima prevladava nepismenost, siromaštvo, društveni utjecaj, nejednakost, nepravde, informacijska nepismenost te generalna nesposobnost da se pojedinac nosi sa samim životom i bez svih navedenih okolnih čimbenika. Ideologije pričaju samo dio priče, ali ispričaju taj dio kao da je potpun. To znači da ne uzimaju u obzir ogromne domene svijeta. Neoprezno je djelovati u svijetu kao da postoji samo skup njegovih sastavnih elemenata. Ignorirani elementi kako Jordan B. Peterson kaže, se urote, kao posljedica njihove represije i objave svoje postojanje, neizbježno, na neki nepoželjan način.³⁹ A što kada se to dogodi? Onda se tom pojedincu čitav svijet ruši a često kao posljedica i ljudima oko njega.

Kod kriminalaca su motivi jasni, prvenstveno osobna korist, bilo da se radi o financijama ili moći. Kod luđaka su motivi prvenstveno za shvaćanjem i prihvaćanjem

³⁷ Tom Eneji Ogar & Joseph Nkang Ogar (2018). *Psycho-Social Factors of Terrorism in Nigeria*. *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, Vol. 1(1)

³⁸ Hacker, F. (1976). *Crusaders, criminals and crazies: Terror and terrorism in our time*. New York: Norton.

³⁹ Jordan B. Peterson. (1999). *Maps of meaning: The architecture of belief*. Routledge, Canada.

od strane društva, te u konačnici za osjećajem korisnosti. Tu je opet potrebno naglasiti kako socijalne interakcije jasno predstavljaju svojevrsno prijevozno sredstvo preko kojeg pojedinci primaju razloge koji motiviraju i opravdavaju njihovu želju da se odreknu vlastitih života zarad izvršenja terorističkog napada. Biti dio grupe donosi određenu dozu društvene potpore što obično smanjuje osobnu nesigurnost i može povećati samopouzdanje pojedinca, posebno ako tu postoje neke rane uzrokovane teškim osobnim iskustvima. Terorističke organizacije generalno takvim ljudima nude sve ono što im treba a to je ideologija sa snažnom moralnom komponentom, dubokim značenjem i optimističnom vizijom budućnosti. Navedena podjela u suštini doprinosi shvaćanju psihosocijalnih profila terorista, te njihovih motiva.

U istom radu se dalje skreće pažnja na unutarnje i vanjske čimbenike terorističkih aktivnosti, koje su Ferracuti i Bruno⁴⁰ razložili na: ambivalentnost prema autoritetu, defektan uvid/pogled na svijet, pridržavanje konvencija, emocionalna izoliranost od posljedica njihovih radnji, nesigurnost seksualne uloge, magično/čarobno razmišljanje, destruktivnost, nizak nivo obrazovanja i pridržavanje normi nasilne subkulture. Većina čimbenika predstavljaju ne tako tipične odlike jedne normalne individue ili građanina koji poštuje pravila što odmah precizira ciljanu publiku regrutera terorističkih aktivnosti.

Ono oko čega se u navedenom istraživanju spori je zapravo generalna percepcija šire javnosti prema teroristima kao luđacima, te onima koji tvrde upravo suprotno. Mnoge studije su otkrile da je prevalencija mentalnih bolesti među zatvorenim teroristima niska ili niža nego u općoj populaciji.⁴¹ Obratimo li međutim pažnju na navedene čimbenike koji utječu na motivaciju terorista, shvaćamo da postoje i luđaci koji djeluju impulzivno i u ljutnji, bilo kao usamljeni vuk (na primjer Theodore Kaczinski) ili kao dio nečijeg šireg plana, međutim jednako tako postoje i teroristi koji to rade iz političkih, ekonomskih ili nekih drugih razloga, dakle rade to sasvim promišljeno, nisu luđaci niti mentalno poremećeni. To dakle ne znači da su izgubili razum i da ne znaju što čine. Čak naprotiv, izgledaju sasvim normalno i savršeno se uklapaju u ostatak sive mase što predstavlja opasnost samo po sebi (kao na primjer braća Dzhokhar i Tamerlan Tsarnaev koji su odgovorni za bombaški napad na Bostonskom maratonu 2013.

⁴⁰ Ferracuti, F., & Bruno, F. (1981). Psychiatric aspects of terrorism in Italy. In Israel L. BarakGlanz and C. R. Huff (Eds.), *The mad, the bad and the different: Essays in honor of Simon Dinitz* (pp. 199-213). Lexington, MA: Lexington Books.

⁴¹ Borum, Randy (2010) *Understanding Terrorist Psychology. Mental Health Law & Policy Faculty Publications*.576. http://scholarcommons.usf.edu/mhlp_facpub/576.

godine). Na temelju znanstvenih saznanja iz navedenog istraživanja možemo pretpostaviti da su neki ljudi sa posebnim osobinama ličnosti/osobnosti i sklonostima koje smo naveli nerazmjerno privučeni terorističkim karijerama.⁴²

U istom radu se navodi da u Nigeriji, određene kulture posjeduju čudne i stereotipične vrijednosti koje slave mučeništvo, osvetu, i mržnju protiv drugih etničkih plemena. Takve kulture su primijećene i u drugim dijelovima svijeta, posebno u konfliktnim područjima bliskog Istoka. Dobre primjere predstavlja lokalna populacija povezana sa terorističkim grupama poput Talibana, ISIS-a, Al Qaida-e itd. De la Corte navodi u svom istraživanju⁴³, da je jedan od najuvjerljivijih razloga da pojedinac postane bombaš samoubojica, vjerovanje da će biti slavljen kao mučenik te da će njegova obitelj dobiti odgovarajuću skrb i financijsku kompenzaciju. On vjeruje kako je ova pojava isključivo moguća kao rezultat političke ili religijske polarizacije, odnosno procesa u kojem religijski ili politički stavovi koji se prenose publici idu u krajnost u smjeru potpore aktivnostima bombaša samoubojica. U radu se dalje navodi da je za takvo nešto potrebna organizirana selekcija i eksploatacija tekstova, tradicija, mitova, simbola i rituala iz kultura ili religija koje promotori samoubistva dijele sa svojom bazom simpatizera. Nakon stvaranja vlastite kulture mučeništva, teroristi je dalje šire preko propovijedanja, propagande, diskursa karizmatičnih lidera i epistemskih autoriteta, povezanih institucija, indoktrinacije i tako dalje. U konačnici nastupa prihvaćanje i difuzija kulture mučeništva koja ljude uklanja od njihovih normalnih etičkih standarda, što na primjer ubojstvo čini jednim normalnim slijedom događaja iz već navedenih razloga „patnje“, a jednako tako i samoubojstvo. U prethodno navedenim društvima, posebno u IR Afganistan, primijećeni su upravo navedeni organizirani načini djelovanja Talibana, što je rezultiralo sa stvaranjem kulture slavljenja mučeništva među lokalnom populacijom prema bombašima samoubojicama kao i sa samim samoubilačkim misijama. Sličnu metodologiju je koristila i Islamska Država u Iraku. Neosporna je činjenica da teroristička društva napadaju zajednice po njihovim linijama razdvajanja, na primjer kada govorimo o globalnoj politici u kontekstu intervencija zapada na bliskom istoku, lako je lokalnoj populaciji predočiti sliku strane okupacije a sebe predstaviti zaštitnikom prodajući im staru narodnu izreku

⁴² Post, J. M. (1990). Terrorist Psycho-Logic: Terrorist Behavior as a Product of Psychological Forces. In Walter Reich, (Ed.), *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind* (pp. 25–40). Cambridge, England: Cambridge University Press.

⁴³ de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. International Institute of Counter-Terrorism.

„Đavao kojeg poznaješ je bolji od đavla kojeg ne poznaješ“. Dodamo li tu tradiciju i konzervativne običaje lokalne populacije poput na primjer Paštuna u IR Afganistanu, te društvenu i ekonomsku nesigurnost i razjedinjenost društva odnosno države, tada nije tako teško shvatiti kako su Talibani doprijeli do lokalne populacije i manje-više njihove potpore ili u najblažem slučaju nedostatka otpora u ponovnom dolasku na vlast.

Društvo je ono koje iskazuje počast i prihvaća dobrovoljnu smrt pojedinca kao akt mučeništva. Sve organizacije koje prakticiraju samoubilački terorizam njeguju kulturu mučeništva interpretiranu u religijskom ideološkom diskursu ili pak kao sekularnu besmrtnost.⁴⁴ Privrženost društava takvim grupama je jaka a to potvrđuju na primjer specifični datumi određeni da se slave kao dani mučenika ili heroja koji su dali svoj život za njihovo dobro (bombaša samoubojica). Cirkulacija video poruka bombaša samoubojica je dodatno doprinosila publicitetu i glorifikaciji njihove žrtve. Sve su to društveni ustupci koji znače priznavanje autoriteta određene terorističke grupe ili u konačnici puna potpora, odobrenje i doprinos njihovim taktičkim, operativnim i strateškim ciljevima. Teško je se tada izdvojiti iz grupe i biti jedina crna ovca jer vas to stavlja na stup srama u lokalnoj zajednici, a moguće su i puno pogubnije posljedice. Strah je dakle glavni čimbenik u pasivnom pristupu lokalne populacije koja nije u potpunosti suglasna sa tim kulturama i porukama koje se šalju. Strah od izolacije i strah od negativnih posljedica bilo od strane same terorističke organizacije ili njenih simpatizera. Strah u takvim situacijama također simbolizira nedostatak povjerenja u sigurnosne strukture i generalnu razjedinjenost društva.

Kada govorimo o čudnim kulturama vrijedi obratiti pažnju na primjer Čečena koji imaju većinsku islamsku populaciju koja gaji tradiciju ideologije osвете koja je strogo kodificirana i ne koristi se naravno u svakodnevnom životu. Međutim u slučaju ozljede ili smrti člana obitelji, govori se prije svega o dužnosti članova obitelji da poduzmu odgovarajuću osvetu. S uvozom terorizma, ratnom traumom i žalosti, došlo je do generalizacije osвете sa pojedinca na cijelu naciju počinitelja djela odnosno u Rusko-Čečenskom sukobu na ruske vojnike ili civile.⁴⁵ U radu Anne Speckhard i Khapte Akhmedove se skreće pažnja na ugroženost mladih, posebno onih koji su na vlastitoj

⁴⁴ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

⁴⁵ Anne Speckhard & Khapta Akhmedova, “Mechanisms of Generating Suicide Terrorism: Trauma and Bereavement as Psychological Vulnerabilities in Human Security – The Chechen Case”, in Jill Donnelly Ed. NATO Science Series, 2005.

koži osjetili životnu traumu koja sve mijenja. Ili ih učini nesposobnim da se nose sa normalnim životom ili žarko željnim nekakvim novim životnim okvirima koji će im dati svrhu i zaštitu u najpotrebnijem trenutku. I baš u tom trenutku su za njih najveća opasnost regruteri terorističkih organizacija. Upravo u tom trenutku oni su preplavljeni sramom, strahom, krivnjom i opasnošću, te ne mogu smisleno reagirati u obrani od toga da budu vrbovani za teroristički ili samoubilački teroristički akt. Narušeni su im svjetonazori te nemaju svrhe u životu. Potrebna im je pomoć, utjeha, savjet, prijatelj, očinska figura, smjer, narativ, svrha te u konačnici osveta. Svrha je posebno bitna jer se može objasniti na temelju potpuno prihvatljivog narativa na zapadu, u grčkom mitu o Sizifu koji je gurao ogroman kamen uz planinu (po kazni od Hadesa jer je već dva puta prevario smrt), koji bi se svaki put otkotrljao na dno dok su ga drugi promatrali i ismijavali. Naizgled besciljan trud, kako je često i doživljen u svakodnevnom životu u kojem se upravo koristi kao sinonim za rad bez cilja. Međutim, koliko god njegov rad bio besmislen, bar je imao svrhu i to mu je bilo dovoljno da nastavi dalje jer je imao spoznaju da doprinosi na bilo kakav način. Jednako tako se može prenijeti na djecu koja su na primjer iskusila osobnu traumu, koliko god bili krhki, slabi i beskorisni, bar mogu uraditi pravu stvar (po narativu terorističkih regrutora) i osvetiti svoju osobnu ili društvenu nepravdu. Upravo u takvom društvu koje gaji kulturu osvete, lako je prenijeti ovaj narativ do njihovih uglavnom mladih umova. Nejasno je međutim u toj cijeloj priči lokalno društvo koje to tolerira i gleda u strahu kako im djeca ginu u nekim tuđim ratovima i interesima.

Također je bitno spomenuti i adolescentski uzrast kada se javlja svojevrsna pobuna prema autoritetu u tinejđerima. Tu prvenstveno mislimo na pobunu protiv roditelja. Adolescenti još uvijek pojednostavljeno gledaju na svijet i takoreći traže se. Dodamo li tome ratne okolnosti, siromaštvo, nepravdu, traumu ili gubitak jedne od roditeljskih figura ili obje, shvaćamo da su oni prelaka meta regruterima koji točno znaju što im ponuditi i kada. U konačnici to rezultira odlaskom od biološke obitelji, prihvaćanjem alternativne obitelji i radikalizacijom. Najčešće se događa međutim, da su motivi pristupanja terorističkim grupama i aktivnostima inspirirani od onih najbližih. Mnogi znanstvenici (Della Porta, 1995.; McAdam, 1988.; Sageman, 2004.) tvrde da više prevladavaju novačenja od baze prema vrhu piramide nego obrnuto; pojedinci se

uključuju u aktivnosti jer su njihovi prijatelji i obitelj otprilike članovi organizacije, a ne zato što su od početka posvećeni aktivnostima ili višim ciljevima organizacije.^{46 47 48}

Pritisak/utjecaj vršnjaka je također jedan od najznačajnijih razloga učlanjivanju terorističkoj grupi kao i povećan socijalni status.⁴⁹ Iskustvo zatvora je još jače učvrstilo pripadnost terorističkoj grupi.

Viša razina nezaposlenosti omogućuje terorističkim organizacijama regrutiranje obrazovanih, zrelih i iskusnijih bombaša samoubojica, koji zauzvrat napadaju važnije mete.⁵⁰ Kavanagh (2011) je otkrio da je visoko obrazovanje u kombinaciji sa siromaštvom prediktor za eventualno sudjelovanje u misijama i operacijama samožrtvovanja među regrutima Hezbollaha.⁵¹ Siromaštvo je jako bitan faktor posebno u konfliktnim područjima. Spominjali smo pakistanske madrase koje su nudile besplatna školovanja djeci čiji roditelji nemaju što da im ponude. Obitelji su u tom trenutku bile sretno zbog dobrog obrazovanja koje će biti pruženo djetetu, no nitko ni ne pomišlja po koju cijenu. Još jedan bitan primjer motivacije predstavljaju kriminalni interesi. Na primjer u IR Afganistan je dolaskom zapada ugrožen standardni izvor prihoda za lokalnu populaciju u vidu proizvodnje opijuma kroz jačanje nacionalnih sigurnosnih snaga i njihovih kapaciteta u okviru sprječavanja kriminaliteta. Kriminalni elementi se pridružuju lokalnim i regionalnim pobunjenicima kako bi uzvratili sigurnosnim snagama kroz narušavanje stanja sigurnosti, te kako bi pronašli alternativne načine kako nastaviti sa svojim aktivnostima i prihodima.

Bitno je također napomenuti kako terorističke organizacije uglavnom koriste različite načine napada prije nego se odluče na samoubilačke misije.⁵² Samoubilački terorizam je također tipičan za konflikte u kojima je jedna od strana znatno slabija pa pokušava nanijeti maksimalnu štetu protivniku izbjegavajući pritom otvoreni konflikt u kojem nemaju velike šanse za pobjedu. Stagnacija u konfliktu, natjecanje među terorističkim

⁴⁶ Della Porta, Donatella (1995.) *Social Movements, Political Violence, & the State*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

⁴⁷ McAdam, Doug (1988.) *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press.

⁴⁸ Sageman, Marc (2004.) *Understanding Terror Networks*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press.

⁴⁹ Jeff Victoroff. (2002.) The mind of the terrorist. A review and critique of psychological approaches. *JOURNAL OF CONFLICT RESOLUTION*, Vol. 49 No. 1. 2005 Sage Publications

⁵⁰ Benmelech, Efraim, Claude Berrebi and Esteban F. Klor (2012) Economic Conditions and the Quality of Suicide Terrorism. *Journal of Politics*, Vol. 74, No. 1, pp. 113–128.

⁵¹ Kavanagh, J. (2011) Selection, availability, and opportunity: The conditional effect of poverty on terrorist group participation. *Journal of Conflict Resolution*, 55(1), 106–132.

⁵² Moghadam, A. (2007). Suicide terrorism, occupation and the globalization of martyrdom: a critique of Dying to Win. *Studies in Conflict and Terrorism*, 29(8) 707-729.

ili pobunjeničkim grupama, te prethodno kognitivno postojanje samoubilačkih terorističkih aktivnosti su neki od ostalih faktora koje navodi De la Corte. U suštini, tipično je dugoročno postojanje određenog konflikta i spora među dvije ili više strana koje je teško ili nemoguće prevazići, koje umara i koje zahtjeva promjenu centralnih dijeljenih uvjerenja koje olakšava populaciji da živi sa tim poput uvjerenja u ispravnost vlastitih ciljeva u konfliktu, pozitivna slika o atributima vlastite etnoprishadnosti i tako dalje. Svjesnost vlastite smrtnosti, trauma, agresivne protuterorističke mjere na primjer u Palestini, Čečeniji i Šri Lanki, te široki kontrast u pogledu identiteta, sve su ovo čimbenici koji usmjeravaju djecu i mlade prema terorizmu.

Postojana je i lokalna segregacija koja posljedično rezultira u neprekidnim krvoprolićima i nasilnim zlodjelima. Dobar primjer predstavlja Srednjoafrička Republika sa preko dvadeset različitih naoružanih elemenata/grupa koje kontroliraju oko 80 % državne teritorije. Najzvučnije u svom propagiranju mržnje i regionalnih podjela bile su Seleka (muslimanska milicija) i Anti Balaka (kršćanska milicija) koje su prvenstveno napadale druge i drugačije. Obe grupe su odgovorne za ozbiljna kršenja ljudskih prava i zločine protiv čovječnosti. UN je u siječnju 2015. godine optužio obe strane za etničko čišćenje, gdje je zabilježeno preko 6 000 smrtnih slučajeva u svega dvije godine. Anti Balake su na primjer napadale ne samo muslimansko stanovništvo, nego i kršćane koji su živjeli blizu njih kako bi ih kaznili. S druge strane Seleka je uglavnom napadala kršćansko stanovništvo, uključujući masakre, silovanja, mučenja i paljenja kuća. Poslije se te grupe udružuju sa drugim grupama u regiji zarad širenja kontrole utjecaja i daljeg propagiranja svoje vjere i ideologije. Međutim, u posljednjih nekoliko godina je to prestalo i sve naoružane grupe surađuju sa drugim i drugačijim na regionalnom nivou prvenstveno zbog financija. Djelovanje navedenih grupa je danas čak preraslo u suradnju zbog organiziranog narušavanja sigurnosne situacije u zemlji odnosno politički motiviranog terorizma rukovođeno od strane bivšeg predsjednika Francois Bozizea. To je jedna vrlo zanimljiva progresija od lokalnih segregacija sa neprekidnim krvoprolićima koja su se prenosila s koljeno na koljeno, da bi se u konačnici prešlo u politički motivirana teroristička djela. Vjerujem da u svakom slučaju ovaj primjer predstavlja izuzetak gdje je narativ lokalne segregacije izgubio na značenju i s vremenom je taj „slobodan prostor" ispunjen sa potrebom, odnosno određenim ekonomskim razlozima. U većini drugih društava gdje prevladava lokalna segregacija, narativ koji se prenosi s koljena na koljeno obično postaje sve oštiji i

radikalniji. Povijest, društvene strukture i ekonomske nejednakosti mogu ostaviti dugoročne posljedice koje se prenose s generacije na generaciju. U Južnoj Africi na primjer i dalje postoje neki dijelovi zemlje sa vidljivim društvenim i ekonomskim razlikama između različitih zajednica usprkos tome što je prošlo toliko godina od apartheida. U Sjedinjenim Američkim Državama postoje područja gdje se socijalno-ekonomske razlike prenose generacijama, posebno u urbanim sredinama. U Indiji kastinski sustav i dalje ostavlja traga u određenim dijelovima zemlje, s društvenim i ekonomskim ograničenjima koja se prenose unutar određenih kastinskih zajednica.

Dipak K. Gupta⁵³ je tvrdio da se političko nasilje događa kada vođe daju glas formuliranjem dobro definiranih društveno izgrađenih identiteta koji živopisno oslikavaju obojene slike 'nas' i 'njih'. U radu se dalje navodi da je u pravom smislu terorizam proizvod racionalnog političkog izbora. To je ujedno i jedan od četiri čimbenika na koja De la Corte^{54 55} skreće pažnju u kontekstu da identifikacija sa vlastitom grupom i referentno društvo motivira teroriste da razviju negativne stereotipe i predrasude o ljudima iz dugih društava. Ovaj svijet je podijeljen između njih i nas. Odgovornost za probleme i nepravde pretrpljene od terorističkog referentnog društva bi moglo biti pripisano nekom drugom društvu koje bi moglo igrati ulogu žrtvenog janjeta. Ova perspektiva ima tendenciju da ojača agnostičko shvaćanje i negativne emocije (poniženje, prezir, mržnja) koja obično inspirira teroriste. Preostali čimbenici su depersonalizacija (na primjer u kontekstu odlaganja vlastitih potreba zarad potreba društva kojeg predstavljaju), društvena kohezija (kohezija i kooperacija unutar grupe koja može voditi prema polarizaciji) i unutargrupni efekti utjecaja (poslušnost redu grupnih lidera, utjecaj većine, normativni utjecaj). Nije slučajnost da samoubilačke terorističke organizacije teže da sebe opisuju kao prvacima njihovih vlastitih nacionalnih, etničkih ili vjerskih grupa, volonteru trebaju smatrati samoubilačke misije žrtvom za dobrobit vlastitog društva. Tako da je normalno da se nacionalističke i vjerske motivacije, osjećaji i rasprave čine povezane sa samoubilačkim terorizmom.

Ranije spominjane Japanske kamikaze (shinpu-božanski vjetar) iz Drugog svjetskog rata su također dobar primjer glavnih karakteristika samoubilačkih napada (koje čine:

⁵³ Gupta, Dipak K. (2004). Exploring Roots of Terrorism. In T. Bjorgo (Ed.), Root Causes of Terrorism (pp. 16-32). London: Routledge.

⁵⁴ De La Corte, L. (2006). La lógica del terrorismo. Madrid: Alianza.

⁵⁵ De La Corte, L., Kruglanski, A.; De Miguel, J.M; Sabucedo, J.M., & Díaz, D. (2007). Seven Psychosocial Principles for Explaining Terrorism. Psychology in Spain, 2008, 12(1), 70-80

asimetričnost, dobrovoljnost, socijalni pritisak i socijalno priznanje, racionalni izbor te konkretna okolina⁵⁶). U suštini sve su što smo dosada spomenuli.

Kako nam sve ovo pomaže? Čak i samo razumijevanje tih psihosocijalnih profila i motiva omogućuje sigurnosnim strukturama kakav takav uvid u bazen potencijalnih terorista na koje vrijedi „baciti oko“. Na primjer ako govorimo o nekoj X populaciji koja trpi neki od navedenih čimbenika, sigurnosne strukture na navedenom području su sasvim sigurno upoznate sa na primjer ekonomskom nejednakošću u tom području i znaju tko je najviše ugrožen. Sasvim je sigurno da je to jedan od čimbenika koji utječe i na njihovu posturu i aktivnosti u regiji. Sigurnosne snage u području bi trebale da vladaju informacijama tko predstavlja prijetnju u bilo kojem kontekstu, koja sredstva i sposobnosti imaju i koji su najopasniji i najvjerojatniji scenariji. Jednako je sigurno da su proučili takozvane pravce djelovanja X populacije s obzirom na navedeni čimbenik te proučili njihov modus operandi (ukoliko se radi o grupi a sigurnosne strukture su strani elementi ili podržani od stranih elemenata) i u konačnici poduzeli odgovarajuće protumjere kako bi spriječile narušavanje stanja sigurnosti u njihovom području odgovornosti. Ali sama činjenica da znaju sa većom ili manjom vjerojatnošću na koju grupu ljudi obratiti pažnju predstavlja veliki, prvi a nerijetko i ključni korak u njihovom reagiranju. Ovaj primjer se jasno može prenijeti i na neke druge, više nivoe u kontekstu na primjer sigurnosne politike određene države s obzirom na određene državne ili nedržavne aktere koji predstavljaju potencijalnu prijetnju.

Sociološke teorije uglavnom naglašavaju čimbenike koji utječu na ponašanje cijele grupe, te se svode na teoriju frustracije koja vodi agresiji, teoriju relativne deprivacije, teoriju opresije te teoriju nacionalne kulture.⁵⁷ Psihološke teorije terorističkog ponašanja prvenstveno naglašavaju individualne čimbenike i to se odnosi na teoriju identiteta (traženja mjesta pod suncem/svrhe), teoriju narcisizma, teoriju paranoje i apsolutističku/apokaliptičku teoriju. Nepsihoanalitičke psihološke teorije terorizma su prije svega kognitivna teorija, teorija traženja novosti, teorija poniženja koje vodi osveti, te teorija grupnog procesa. U konačnici, terorističko ponašanje vjerojatno je uvijek određeno kombinacijom urođenih čimbenika, bioloških čimbenika, čimbenika ranog razvoja, kognitivnih čimbenika, temperamenta, utjecaja okoline i grupe

⁵⁶ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

⁵⁷ Jeff Victoroff. (2002.) The mind of the terrorist. A review and critique of psychological approaches. JOURNAL OF CONFLICT RESOLUTION, Vol. 49 No. 1. 2005 Sage Publications

dinamike. Stupanj u kojem svaki od ovih faktora koji pridonose određenom događaju vjerojatno variraju između pojedinačnih terorista, između pojedinačnih skupina i između vrsta skupina.

U proučavanju terorizma, istraživači su često istraživali psihosocijalne varijable koje doprinose razlikama između religijskog i politički motiviranog terorizma. Iako se čini da su religijski i politički terorizam povezani sa različitim motivacijama, ciljevima i kontekstima, analiza psihosocijalnih varijabli može pružiti dublji uvid u njihove sličnosti i razlike.

Mirko Bilandžić i Aleksandra Grubić⁵⁸ tvrde da terorizam predstavlja sjecište politike i nasilja s težnjom prisvajanja moći. Da bi određeni fenomen bio terorizam, akt terora, akt nasilja mora imati politički cilj. U radu se to dalje potvrđuje sa još nekoliko različitih autora dok se religija u nekim slučajevima doživljava samo kao ideološki pokretač za mobiliziranje i opravdavanje nasilnih akcija.

Religijski terorizam obično proizlazi iz vjerskih uvjerenja i ideologija, dok politički terorizam ima svoje korijene u političkim ciljevima. Međutim, neki faktori poput socijalnih i ekonomskih okolnosti, obiteljskog utjecaja, obrazovanja i osobne traume mogu biti zajednički za oba oblika terorizma. Na primjer, osobe koje su iskusile socijalnu isključenost, ekonomsku deprivaciju ili političku represiju mogu biti podložnije radikalizaciji bez obzira na njihovu religijsku ili političku pripadnost.

S druge strane, religijski terorizam često uključuje duboko ukorijenjena vjerska uvjerenja i indoktrinaciju koja može povećati sklonost pojedinaca prema nasilju. Utjecaj vođa religijskih ekstremističkih skupina može biti značajan, a proces radikalizacije može uključivati duboko emocionalno vezivanje za vjerske ideje. U političkom terorizmu, motivacije su obično više povezane s postizanjem političkih ciljeva, a utjecaj lidera može biti manje ideološki i više pragmatički orijentiran. Jasno je također da pojedinci sudjeluju u terorističkim aktivnostima zbog grupne povezanosti, kulture ili karizmatičnog vođe. Kao što smo već naveli, globalna politika svjetski moćnih država u „njihovom dvorištu“ je dodatni akcelerant podjela na nas i njih i otpora prema gotovo bilo kakvom autoritetu. Ekonomska nejednakost, politička nepravda i klasna diskriminacija se dalje navode kao čimbenici plodnog tla za

⁵⁸ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

terorizam. Jedan od razloga otpora prema suvremenom društvu sa zapadnim vrijednostima te okretanju terorizmu i samoubilačkom terorizmu također može biti negativna percepcija, na primjer islama zbog zapadne medijske propagande i predrasuda, koji jasno izaziva dodatne podjele na nas i njih. Generalno gledano do pobuna obično dolazi kada ljudi više ne mogu podnijeti teškoće koje su ih snašle ili su im pak nametnute.

U današnje vrijeme, jedina nada za prevladavanje svih strahova je religija, zbog čega ljudi aktivno prihvaćaju religije i kvazireligiozne ideologije kako bi se ublažile napetosti kojima su svakodnevno izloženi. To potvrđuje Bauman⁵⁹, u kontekstu nesvjesnog poricanja širih emocionalnih veza; postoji rastuća tendencija sve veće ovisnosti o vanjskim društvenim, kulturnim okvirima poput fundamentalističke verzije islama koja je služila kao imunitet protiv osobne izolacije i odbacivanja. Drugim riječima, društveni uvjeti postaju duboko ugrađeni u ljudsku psihu. Problem nastaje međutim, kada netko odstupa od te grupe i grupnih pravila.

Jedan od najvećih problema međutim, nastaje kada strane u sukobu koriste vjersku retoriku i simbole, odnosno politizacija religije. Religijski utemeljeno nasilje susreće se u gotovo svim dijelovima svijeta i gotovo sve svete knjige sadrže neke pojmove koje ljudi mogu koristiti da opravdaju nasilje. Politizacija religije je jako ozbiljan problem sa potencijalno pogubnim posljedicama, međutim odgovarajuće kazne za to očito nema i zbog toga je ona i dalje jedan od glavnih alata posebno u sukobima između dvije ili više strana kada se svi bore za srca i umove uplašene populacije.

Teroristi su odavno proučavani kako bi se stvorila što potpunija slika o njihovim motivima i poduzele odgovarajuće protumjere. Prevencijski programi se čine kao korisne mjere kontriranja ekstremizma i radikalizacije. To se može postići povećanjem primarnih istraživanja zaštitnih čimbenika koji sprječavaju radikalizaciju kako bi se oni integrirali u programe prevencije. Pritom pažnju vrijedi obratiti na istraživanje efekata programa psihološke prevencije radikalizacije i ekstremizma⁶⁰, u kojoj rezultati pokazuju pozitivne efekte postojećih programa koji promoviraju prevenciju i iščlanjenje/oslobođenje iz grupa koje propagiraju nasilni ekstremizam. Čimbenici poput pozitivnih odnosa između roditelja i djece, samokontrola, dobra školska

⁵⁹ Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives*. Cambridge: Polity Press.

⁶⁰ Irina Jugla, Friedrich Lösela, Doris Bendera, and Sonja Kinga. (2021). Psychosocial Prevention Programs against Radicalization and Extremism: A Meta-Analysis of Outcome Evaluations. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* (2021) 13(1) 37-46

postignuća, nedevidantni vršnjaci, stabilno zaposlenje i temeljno prihvaćanje socijalnih institucija se gledaju kao zaštita protiv radikalizacije. Te odgovarajuće protumjere su uglavnom zasnovane na različitim modulima edukacijskog i psihološkog treninga. Kraći programi su nudili više fokusiran pristup sa manje komponenti uglavnom krojenih mijenjanju mentaliteta i stavova. To se odnosi na društveni angažman, psihološku dobrobit, stavovi prema drugim grupama ljudi, također prilike za jačanje socijalnih i kognitivnih vještina poput sposobnosti rješavanja problema, samokontrolom ili empatijom prema žrtvama. Proučimo li literaturu Vlade Azinovića⁶¹, ubrzo shvaćamo da u našoj zemlji gotovo da i ne postoje nikakvi slični mehanizmi osim članova krivičnog zakona (201. Terorizam, 202. Financiranje terorističkih aktivnosti, Član 202a javno poticanje na terorističke aktivnosti, 202b vrbovanje radi terorističkih aktivnosti, 202c obuka za izvođenje terorističkih aktivnosti i 202d organiziranje terorističke grupe, te Član 162b Protuzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama) i policijskih snaga, koji bi trebali djelovati kao jedini deterenti od navedenih akata terorističkih aktivnosti. Nefunkcionalna država i neuspjelo, gubitničko društvo, olakšavaju moguću pojavu terorizma, ostavljajući tako policiju i pravosuđe kao svoju posljednju liniju obrane.⁶² Po izlasku iz zatvora zbog akata terorizma međutim, ne postoje nikakvi rehabilitacijski programi, a jednako tako, ne postoje niti preventivni programi protiv radikalizacije. Šteta je što svjedočenja i volja tih ljudi nisu iskorištena kako bi se stvorio određeni kontranarativ protiv radikalizacije i odlaska na strana ratišta, te dala plemenita svrha ljudima koji su svjesni da su pogriješili i žele pomoći na bilo koji način drugima da ne ponove njihove greške. Takvim osobama je znatno teže naći stabilno zaposlenje i sve vodi prema prije svega ekonomskoj a zatim i društvenoj izolaciji. Međutim upravo to će vrlo izvjesno otjerati tu istu osobu u novu krajnost, osvetu ili novi mentalni okvir koji će mu pružiti smisao. Takve osobe se slobodno kreću, gotovo bez ikakvog nadzora i ništa ih ne sprječava da dalje šire svoje devijantne vidike i narativ pretrpljene nepravde. Nekako se čini da se čitav sustav svodi na to da ljudi ili ginu u konfliktu negdje daleko pa nisu naš problem, ili se pak nadamo da se nekako vrate natrag, odsluže kaznu (ukoliko im je dokazan teroristički akt) i promjene svoj život jer su razočarani onim što su vidjeli i doživjeli negdje daleko. Taj negdje daleko dio je zapravo ključni u cijelom sustavu, iz razloga

⁶¹ Vlado Azinović - RAZGOVORI O TERORIZMU I NAMA (2014-2018) - Sarajevo : Atlantska inicijativa, 2018.

⁶² Vlado Azinović. GLOBALIZACIJA TERORIZMA I OPASNOSTI PO BOSNU I HERCEGOVINU. Geopolitičke promjene u svijetu i Evropi i položaj Bosne i Hercegovine

što se velika većina terorističkih akata naših sugrađana događa negdje daleko pa se logično zaključuje da BiH nema problem/prijetnju od terorističkih akata na domaćem terenu osim nekolicine slučajeva u relativno mladoj povijesti naše države.

Istraživanje terorizma u Pakistanu⁶³ potvrđuje prethodne tvrdnje o kompleksnosti i multidimenzionalnosti samog terorizma i psiholoških čimbenika. Pakistan je zemlja koja je izložena u velikoj mjeri nepismenošću stanovništva, bolestima, nesigurnošću stanovništva i ekonomije, gubicima života i nepravdom. Socioekonomske nevolje te politički izazovi dodatno doprinose generalno nestabilnom okruženju koje se prenosi na psihu same populacije. Upravo ovi čimbenici se čine kao bitni u kreiranju globalne vizije Pakistana kao svojevrsnog plodnog tla za teroriste i terorizam. Realno gledano, nije teško doprijeti do takve publike sa pojednostavljenim pogledima na svijet koji se čine kao rješenje svih njihovih problema. Dodamo li tu globalnu politiku, djelovanje zapadnih zemalja dronovima i sankcijama te bojanje operativne slike u nas protiv njih, tlačitelje i one koji su tlačeni/potlačeni, ljudi vrlo brzo reagiraju i naoružavaju se kako bi po njima ispravili neku nepravdu i doprinijeli na bilo koji način. Posebno se to odnosi na obitelj poginulih u na primjer zapadnim intervencijama i osvetničke kulture, kulture samožrtvovanja i uzvišenog mučeništva koja se prenosi s koljena na koljeno. No narativ nije jedini koji je bitan, bitna je i ideologija uglavnom nepismenoj i namučenoj populaciji koja je željna krvi i osвете koja bi ih po njihovom shvaćanju trebala odvesti u vječni raj a njihovoj obitelji osigurati značajnu financijsku kompenzaciju i bolji život. Zapad na to uglavnom upire prstom prema vjerskim školama ili madrasama koje su većim djelom nepotpuno regulirane ali koje realno osiguravaju kvalitetno i jeftino školovanje posebno značajno obiteljima koje nemaju alternativu.

Socijalno učenje prihvaćanja terorističkog nasilja se može događati na praktičnom nivou (odrastanjem i gledanjem stvari poput postera koji glorificiraju mučenike na svakodnevnoj bazi) i na didaktičkom nivou (u madrasama koje propagiraju radikalne stavove, propagandnim materijalima i sl.).⁶⁴ U današnje vrijeme tehnološki napredak je omogućio drukčije načine regrutacije i širenja svoje poruke i područja utjecaja poput interneta, društvenih mreža i sličnih poznatih slučajeva regrutiranja ISIS-a. Teroristi

⁶³ Asad Tamizuddin Nizami, Tariq Mahmood Hassan, Sadia Yasir, Mowaddat Hussain Rana and Fareed Aslam Minhas. (2018). Terrorism in Pakistan: the psychosocial context and why it matters. BJPSYCH INTERNATIONAL VOLUME 15 NUMBER 1

⁶⁴ Jeff Victoroff. (2002.) The mind of the terrorist. A review and critique of psychological approaches. JOURNAL OF CONFLICT RESOLUTION, Vol. 49 No. 1. 2005 Sage Publications

planiraju i izvode svoje aktivnosti imajući globalnu publiku na umu tako da efekte njihovih djela osjete i drugi koji nisu izravno pogođeni njima. Internet omogućuje teroristima širenje njihovih „akcija“ i poruka diljem svijeta za samo nekoliko sekundi. Sjetimo se samo reakcije naše javnosti i zgražanja na brutalnu egzekuciju hrvatskog građanina Tomislava Salopeka u Egiptu od strane ISIL-a 2015. godine.

Važno je napomenuti da psihosocijalne varijable nisu jedini faktor koji doprinosi terorizmu. Državne politike, geopolitički kontekst i drugi faktori također igraju ključnu ulogu. Unatoč razlikama između religijskog i političkog terorizma, postoji i preklapanje i sličnosti u njihovim uzrocima i dinamikama.

Kada govorimo o multi-kauzalnom modelu/pristupu Assafa Moghadam-a i Kennetha Waltza, bitno je napomenuti da se većina rada odnosi na individualnu razinu, odnosno razumijevanje motivacije pojedinaca kao aktera samoubilačkog djela. Kada govorimo o organizacijskoj razini, jasno je da su motivi i ciljevi organizacija drukčiji od pojedinca, bilo da se radi o religijski, socijalno, povijesno, kulturalno, ekonomski ili pak politički motiviranom terorizmu. Organizacijski motivi su taktičkog i strateškog karaktera.⁶⁵ Treća razina promatranja se odnosi na analizu okoline koja istražuje strukturalne faktore i uvjete koji stvaraju kontekst, te usmjeravaju prema samoubilačkom terorizmu. Također se može povući paralela sa vojnim razumijevanjem taktičkog, operativnog i strategijskog nivoa organizacija, gdje se na taktičkom nivou nalaze konkretni izvršioци operacija, manevarske postrojbe sa svim svojim oružjima i oruđima, na operativnom nivou se nalaze operativna zapovjedništva i zapovjedništva personala koja regrutiraju, organiziraju, obučavaju i ocjenjuju postrojbe ispod sebe, dok se na strateškom nivou donose krucijalne strateške smjernice za djelovanje konkretnih oružanih snaga neke države. U društvenoj okolini postoje dubinski uzroci i neposredni povodi koji dovode do samoubilačkog terorizma. Multi-kauzalni model ukazuje da među razinama postoji interakcija i međusobni višestruko isprepleteni utjecaji u konačnici sinergijski vode samoubilačkom terorizmu.⁶⁶ Sam rad nam međutim omogućava pored uvida u pojedinačnu motivaciju pojedinaca bombaša samoubojica i način na koji se radnje odvijaju na operativnom odnosno organizacijskom nivou u kontekstu potencijalnih žrtava regrutiranja, okolnosti koje su bitne te načina na koji se vrši. Na strateškom,

⁶⁵ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

⁶⁶ Moghadam, Assaf (2005.) The Roots of Suicide Terrorism: A Multi-Causal Approach, Paper presented for the Harrington Workshop on the Root Causes of Suicide Terrorism University of Texas at Austin, May 12-13, 2005

odnosno nivou okoline uglavnom govorimo o državnim akterima ili terorističkim organizacijama sa globalnim dosegom, koji iz vlastitih religijskih, političkih ili nekih drugih razloga napadaju društva po njihovim linijama razdvajanja, različitostima i pojedinostima. U suštini se radi o obliku političke prisile. Politički motiviran terorizam na strateškom nivou je dakle vidljiv u sferi potpore teroristima od strane na primjer susjednih zemalja koje imaju neke svoje interese. Na primjer u IR Afganistan je u 20 godina zapadnog angažmana bilo prepoznatljivo sudjelovanje Pakistana, Irana, Rusije i Kine. Pakistanski interesi su se svodili na korištenje Afganistana kao trening poligona vlastitih sigurnosnih snaga, te susjednu zemlju u koju su uvijek mogli poslati neke svoje probleme. Jasno da su Pakistan i Iran na primjer koristili narativ islamske solidarnosti prema Afganistancima ali je jednako tako jasno da to nije bio jedini njihov interes u dugogodišnjem konfliktu. Njihova potpora se svodila na opremanje naoružanih elemenata, pružanje obavještajnih podataka i njihovu obuku. Rusija i Iran su na svaki mogući način opstruirali američke i koalicijske napore te njihov doprinos miru i stabilnosti a to su uglavnom radili preko opremanja naoružanih elemenata i djeljenja obavještajnih podataka. Kinezi s druge strane su kao i u većini drugih konfliktnih zemalja imali ekonomske interese, prije svega misleći na pristup i eksploataciju obilnih negorivih mineralnih bogatstava koje su obilato novčano kompenzirali. Širenju Hamasa na primjer svoj su doprinos iz nekih drugih razloga dali Libanon, Iran, Sirija, Jemen, Katar i Saudijska Arabija.

Očigledno je da je strateški model primjenjiv na (samoubilački) terorizam. Samoubilački teroristi su racionalni akteri i odluke terorističkih organizacija u pogledu uporabe samoubilačkog terorizma rezultat su strateških kalkulacija. Efikasnost u pogledu ostvarivanja političkih ciljeva primarni je kriterij strateških učinaka samoubilačkog terorizma.⁶⁷

3.6. Priprema samoubojica

Planiranju samoubilačkog terorističkog napada se pristupa po donošenju odluke izvođenja konkretnog samoubilačkog terorističkog napada. Subjekti za osiguranje unutar terorističke organizacije planiraju samoubilački teroristički napad. Bitno je

⁶⁷ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

navesti da svaka teroristička organizacija ima specifičan način pripreme samoubilačkog terorističkog napada, ali u suštini ona uvjetno obuhvaća *opće* i *posebne* pripremne radnje.

Opće pripremne radnje obuhvaćaju: izbor cilja napada, neposredne žrtve napada i pribavljanje što više podataka o cilju i žrtvi napada, odabiranje pripadnika vlastite organizacije ili drugih lica koja će izvršiti samoubilački teroristički napad, pripremanje odabranih kandidata za izvršenje samoubilačkog terorističkog napada – psihološka priprema, pripremanje odabranih kandidata za izvršenje samoubilačkog terorističkog napada – stručna priprema, određivanje načina izvršenja samoubilačkog terorističkog napada, osiguravanje redovnih izvora financiranja konkretnog samoubilačkog terorističkog napada i pripremanje eksploziva i drugih sredstava za izvršenje samoubilačkih terorističkih napada.

Tabela 4. Organiziranje, planiranje i izvođenje terorističkih samoubilačkih napada

ORGANIZIRANJE SAMOUBILAČKOG TERORISTIČKOG NAPADA	
Rukovodeći dio terorističke organizacije (vođa)	
Subjekti za osiguranje unutar terorističke organizacije (komiteti)	
Neposredni terorist – bombaš samoubojica	
PLANIRANJE SAMOUBILAČKOG TERORISTIČKOG NAPADA	
Opće pripremne radnje	Posebne pripremne radnje
1. Izbor cilja i žrtve napada	1. Izbor konkretnog teroriste – bombaša samoubojice
2. Izbor određenog broja terorista – bombaša samoubojica	2. Osiguravanje transporta teroriste – bombaša samoubojice
3. Psihološka obuka terorista – bombaša samoubojica	3. Određivanje mjesta i vremena samoubilačkog terorističkog napada
4. Stručna obuka terorista – bombaša samoubojica	4. Sprečavanje infiltriranja službi sigurnosti
5. Određivanje načina izvršenja samoubilačkog terorističkog napada	5. Financiranje porodica terorista – bombaša samoubojica
6. Osiguravanje financijskih sredstava	6. Omasovljavanje i populariziranje samoubilačkog terorizma
7. Pripremanje eksploziva i drugih sredstava za izvršenje napada	
IZVOĐENJE SAMOUBILAČKOG TERORISTIČKOG NAPADA	
<ul style="list-style-type: none"> • Aktiviranje eksploziva na konkretnom mjestu, korištenje samoubilačkog pojasa, prijevoznog sredstva ili na drugi način • Ostvarivanje efekta samoubilačkog terorističkog napada 	

Opće pripremne radnje su:

- izbor cilja napada, neposredne žrtve napada i pribavljanje što više podataka o cilju i žrtvi napada – ovo predstavlja kompleksne pripremne radnje, koje se obavljaju u skladu sa programskom orijentacijom terorističke organizacije koja primjenjuje samoubilački terorizam i usmjerene su na ostvarivanje ciljeva terorističke organizacije. Izbor cilja napada i neposredne žrtve napada podrazumijeva izbor onih meta samoubilačkih terorističkih napada koje će omogućiti postizanje maksimalnog efekta samoubilačkog terorizma. U tu svrhu nastoje da pribave što je moguće više podataka kako o cilju, tako i o neposrednoj žrtvi napada. Ovi podaci uključuju sve relevantne podatke, kao što su: stupanj osiguranja objekta, broj ljudi koji će se tu naći u datom trenutku, moguća materijalna šteta, itd.

- izbor pripadnika vlastite organizacije ili drugih lica koja će izvršiti samoubilački teroristički napad – podrazumijeva izbor određenog broja potencijalnih terorista – bombaša samoubojica. Ovi „kandidati“ mogu biti pripadnici terorističke organizacije koja primjenjuje samoubilački terorizam ili pak druga lica, koja su vrbovana za izvođenje samoubilačkog terorističkog napada. Pažnja se, također, poklanja načinu života budućih terorista – bombaša samoubojica, tako da oni moraju strogo voditi računa o svom načinu života kako ne bi privukli pažnju službi sigurnosti.

- pripremanje odabranih kandidata za izvršenje samoubilačkog terorističkog napada – psihološka priprema – ova psihološka obuka predstavlja svojevrsan pritisak na svijest teroriste – bombaša samoubojice, kojim se kod njega stvara uvjerenje o neminovnosti i svrsishodnosti samoubilačkog terorističkog napada koji će da poduzme. Teroristu – bombašu samoubojici ukazuje se na aktuelnu situaciju, podsjećanjem na ugroženost i patnju njegovih sunarodnjaka, potom mu se obećava financijsko zbrinjavanje porodice i, na kraju, stvara se kod njega uvjerenje u bolji život u raj, poslije smrti. Ovaj psihološki trening je zapravo kombinacija vjerskih i duhovnih metoda pomoću kojih se pomuti svijest teroriste – bombaša samoubojice.

- pripremanje odabranih kandidata za izvršenje samoubilačkog terorističkog napada – stručna priprema- naročito je značajna i stručna obuka, od čije uspješnosti zavisi izvršenje samoubilačkog terorističkog napada. Stručna obuka, koju izvode iskusni instruktori, podrazumijeva obučavanje u rukovanju eksplozivom, oružjem i

drugim sredstvima pogodnim za izvršenje samoubilačkog terorističkog napada, u upravljanju prijevoznim i plovnim sredstvima, pa čak i u upravljanju avionom.

- određivanje načina izvršenja samoubilačkog terorističkog napada – u okviru ovih pripremnih radnji, terorističke organizacije određuju način izvršenja samoubilačkog terorističkog napada koji ima najviše izgleda da uspije i kojim se mogu postići najveći efekti.

- osiguravanje redovnih izvora financiranja konkretnog samoubilačkog terorističkog napada je vrlo značajna pripremna radnja, od koje ovisi cjelokupna djelatnost. Ogleda se u prikupljanju financijskih sredstava neophodnih za realizaciju samoubilačkog terorističkog napada (kupovina eksplozivnih naprava, obuka u upravljanju prijevoznim sredstvima, itd.).

- pripremanje eksploziva i drugih sredstava za izvršenje samoubilačkih terorističkih napada – podrazumijeva pripremu sredstava neophodnih za izvršenje samoubilačkog terorističkog napada. To uključuje osiguravanje dovoljne količine eksploziva, nabavljanje prijevoznih sredstava, itd.

Posebne pripreme radnje obuhvaćaju pripremu izabranih kandidata za napad na konkretnu metu samoubilačkog terorističkog napada, a obuhvaćaju: izbor teroriste – bombaša samoubojice za konkretni samoubilački teroristički napad, osiguranje transporta terorista – bombaša samoubojica na mjesto izvršenja samoubilačkog terorističkog napada, određivanje mjesta i vremena samoubilačkog terorističkog napada, sprječavanje infiltriranja službi sigurnosti u vlastite redove, financiranje porodica terorista – bombaša samoubojica i omasovljavanje i populariziranje samoubilačkog terorizma.

- izbor teroriste – bombaša samoubojice za konkretni samoubilački teroristički napad – obuhvaća izbor konkretnog teroriste – bombaša samoubojice, za konkretni samoubilački teroristički napad. Nakon višetjednih, uspješno završenih, priprema (psihološke i stručne obuke) terorista – bombaši samoubojice se obično dobrovoljno javljaju za izvođenje samoubilačkog terorističkog napada. Potencijalni terorist – bombaš samoubojica se odabire za konkretnu misiju samo nekoliko dana ili čak sati prije napada. Budućim teroristima – bombašima samoubojicama zabranjuje se da se oproste od svojih porodica, kako ne bi doveli u pitanje izvršenje samoubilačkog terorističkog napada. Odabranog teroristu bombaša samoubojicu suradnici potom

odvode na sigurno mjesto, gdje video kamerom zabilježe njegovu izjavu kojom potvrđuje da svojom voljom postaje terorista – bombaš samoubojica i izražava svoju odanost konkretnoj terorističkoj organizaciji. Postoje i slučajevi grupnog snimanja i zaklinjanja budućih terorista – bombaša samoubojica.

- osiguranje transporta terorista – bombaša samoubojica na mjesto izvršenja samoubilačkog terorističkog napada – u ovoj fazi poseban akcent se stavlja na način dolaska do mjesta izvršenja samoubilačkog terorističkog napada. Postoje različiti modaliteti prilaska mjestu napada i sistemi veze koji se koriste, a u osnovi svih je konspirativnost. Naime, neopažen način prilaska objektu napada predstavlja ključ uspjeha cjelokupne akcije. Poznati su primjeri iz prakse kada su samoubilački teroristički napadi propadali upravo zbog otkrivanja namjere teroriste – bombaša samoubojice. Shodno tome, pojedini od njih bili bi spriječeni u izvršenju napada, dok bi drugi napad izvršili na drugom, a ne na planiranom mjestu, čime bi, faktički, rezultati samoubilačkog napada izostali u potpunosti ili djelomično.

- određivanje mjesta i vremena samoubilačkog terorističkog napada – U vezi sa ovim naročito je važno mjesto i vrijeme izvršenja samoubilačkog terorističkog napada, kao i neposredni izbor žrtve. Obično je cilj samoubilačkog terorističkog napada ono mjesto na kojem se u dano vrijeme nalazi veliki broj, najčešće nedužnih, ljudi. Tako često objekt napada terorista – bombaša samoubojica jesu gradski trgovi, tržnice, autobusne i željezničke stanice, autobusi, vojni objekti, diplomatska predstavništva, trgovački centri, kazališta i slični objekti u kojima je koncentracija ljudi na jednom mjestu velika. Ova raznolikost objekata pokazuje da ne postoji objekt koji ne može biti meta samoubilačkih terorističkih napada. Samoubilački napadi najčešće se poduzimaju po danu, i to u vremenskom intervalu od 11 do 16 sati, jer je tada najveća koncentracija ljudi.

- sprječavanje infiltriranja službi sigurnosti u vlastite redove – je mjera i radnja koja se poduzima konstantno i kojom terorističke organizacije nastoje da sve djelatnosti vezane za samoubilački teroristički napad drže u strogoj konspirativnosti, sve do trenutka izvršenja konkretnog samoubilačkog terorističkog napada. Istovremeno sa izvršenjem samoubilačkog terorističkog napada, službe sigurnosti, u većini slučajeva, ostaju zatečene, bez odgovora na konkretni napad, i pritom koncentrirane na poduzimanje mjera i radnji sprječavanja daljih sličnih napada i otklanjanja posljedica izvršenog napada.

- financiranje porodica terorista – bombaša samoubojica– predstavlja redovnu djelatnost. Ova djelatnost je manje ili više javna, a u svakom slučaju se ostvaruje.

- omasovljavanje i populariziranje samoubilačkog terorizma – predstavlja djelatnost od bitnog značaja za dalje izvođenje samoubilačkih terorističkih napada, a ogleda se u omasovljavanju i populariziranju samoubilačkog terorizma, kao specifičnog oblika terorizma.

Postoje dva osnovna tipa samoubilačkih operacija; one koje se izvode na ratištu i akcije koje se izvode daleko od linije fronta. U samoubilačkim napadima koji se izvode daleko od ratišta, samoubojice gotovo po pravilu nastupaju sami. Ipak, iako je samoubilačka akcija u većini slučajeva individualni čin, napadač - samoubojica je posljednja karika u dugom lancu. Pošto je odluka o napadu donesena, njeno provođenje u djelo zahtjeva barem šest odvojenih operacija: 1. izbor cilja; 2. prikupljanje podataka; 3. regrutiranje; 4. tjelesni i duhovni trening; 5. priprema eksploziva i 6. transport bombaša u područje mete. U takve zadatke obično su uključene desetine terorista i suučesnika, koji neće izvršiti samoubojstvo, ali se operacija bez njihovog učešća ne može izvesti.

Za potpuni uspjeh samoubilačke akcije najvažnije je osigurati potpunu tajnost. Uspjeh ovisi od: stupnja tajnosti priprema, pomnom izviđanju cilja i pažljivim pripremama. Od tajnosti ovisi iznenađenje, a ono je ključno u samoubilačkom zadatku. Pomno izviđanje cilja omogućava prikupljanje svih relevantnih podataka o cilju napada. Na osnovu tih podataka vrši se priprema za napad. Pažljivo osmišljene pripreme omogućavaju bombašu da na mjestu napada ostane neprimijećen sve do trenutka napada. Bombaš obično iza sebe ima grupu za potporu koja je odgovorna za smještaj, snabdijevanje i sigurnost bombaša do izvršenja zadatka. Agenti na terenu pomažu u prikupljanju relevantnih podataka o cilju i okolini, koje dodatno provjere članovi grupe za potporu. Često i sam bombaš provodi završno izviđanje cilja neposredno prije izvršenja. Kako je za uspješno izvršenje napada na neki cilj potrebno prikupiti veliku količinu podataka o cilju, okolini, sigurnosnim mjerama i postupcima, terorističke organizacije moraju da razvijaju cijele mreže agenata koji obavljaju taj obavještajni posao. Ti agenti ne moraju biti "punopravni članovi" grupe, dovoljni su i odani simpatizeri koji obavještajni posao izvode kao "dopunsku aktivnost"

(informatori) i koji imaju neki stalni posao kao pokriće.⁶⁸ Najvažniji zadatak informatora je da prikupi podatke o cilju napada. Primjera radi, informator je najčešće Palestinac sa dozvolom za rad u Izraelu, ili rjeđe izraelski Arap (Arap koji živi u Izraelu). Oni su zaposleni u samom "cilju" (meti) – restoranu, hotelu ili svečanoj sali. Također, među pogodnim poslovima svakako su novinarski i rad u humanitarnim organizacijama, jer omogućavaju česta putovanja na određena područja.

Dalje, za uspjeh misije postoji i lice nadležno za regrutaciju, koje nalazi i vrši odabir odgovarajućih kandidata za "putovanje u rajsku kuću". Tokom 90-tih godina kada su se samoubojicama bavile religiozne terorističke organizacije Hamas i Islamski džihad, - glavno mjesto za izbor budućih samoubojica bile su džamije, a agitator je po pravilu bio čovjek u vezi sa njom. Danas, kada samoubojice koriste i svjetske terorističke organizacije, kao što je Fatah ili Narodni front za oslobođenje Palestine, vrbovanje može da se izvodi bilo gdje – od škole, univerziteta do bolnica i restorana. Na cilj samoubojicu dovozi jedan čovjek. Često se takvim poslovima ne bavi član terorističke organizacije već lopov specijaliziran za krađu automobila. Primjera radi u Izraelu, automobili sa izraelskim registarskim tablicama olakšavaju putovanje po zemlji, a pored toga takav lopov odlično poznaje putove i ima iskustva u bježanju od policije. Operacijom zapovijeda vođa bande, aktivista terorističke organizacije (Hamas, Fatah i sl), srednjeg nivoa organizacije, tzv. trupni zapovjednik terorist. Osim toga često postoji i lice koje je odgovorno za financiranje. Naravno to nije ustaljena struktura. Često jedan čovjek ispunjava više zadataka, npr. i vrbuje i rukovodi, ili obrnuto, nekoliko terorista radi na jednom istom problemu. Izradom bombi, po pravilu, bave se dva do tri lica i glavni "inženjer" i jedan ili dva pomoćnika.

⁶⁸ Vlašić, T. (2001). Globalna pretnja samoubilačkog terorizma, *Hrvatski vojnik* br. 68, god. XI.

4. SAMOUBILAČKI NAPADI KAO ALAT

Samoubilački napadi su poput sindroma koji potiče potragu za određenim uzrocima: unutrašnjim (npr. osobine ličnosti) i/ili eksternim (npr. siromaštvo, političko ugnjetavanje). Drugim riječima, samoubilački terorizam se može promatrati kao izravan učinak nekog socijalnog ili psihičkog poremećaja. Empirijska istraživanja, međutim, nisu otkrila bilo kakve karakteristične psihičke smetnje kod napadača samoubojica i njihovih vođa. Profili obojice nisu dovoljno informativni da daju ozbiljno objašnjenje njihovog ponašanja. Konačno, postoje i ozbiljne sumnje o utjecaju društvenih ili situacijskih takozvanih „korijenskih uzroka“ na samoubilački terorizam. Stoga je malo vjerojatno da će se samoubilački terorizam pojaviti kao neizbježna posljedica nekog temeljnog uzroka, kao što je siromaštvo ili politička represija.⁶⁹ Alternativna perspektiva gleda na terorizam, uključujući samoubilački terorizam, kao na oruđe: sredstvo za postizanje cilja i taktiku ratovanja koju svako može koristiti. Ta pretpostavka je u skladu sa dokazima o raznim ekstremističkim grupama koje su izvršile samoubilačke napade kako bi postigle različite ciljeve. Terorizam kao oruđe je također koherentan s tipičnom psihosocijalnom koncepcijom ponašanja i društvene interakcije.⁷⁰

Samoubilački napad je ofanzivna operacija čije izvršenje zavisi od smrti počinioca. Ovo ponašanje uključuje određeni stupanj racionalnosti. Prema najutjecajnijem teorijskom modelu u suvremenim društvenim naukama, pojedinci, organizacije i društveni pokreti obično se ponašaju kao racionalni akteri.⁷¹ Racionalni glumac se ponaša na način za koji vjeruje da je u njegovom najboljem interesu. Drugim riječima, racionalni akteri biraju samo one opcije ponašanja koje smatraju najefikasnijim sredstvom da postignu svoje ciljeve ili zadovolje svoje preferencije. Drugim riječima, racionalnost je povezana sa instrumentalnim ili ciljanim akcijama, što je koherentno s terorizmom kao pogledom na alat. Pojam instrumentalne orijentacije samoubilačkog ponašanja podržavaju dva glavna razloga. Prvo, činjenica da većina samoubilačkih napada ne predstavljaju izolirane incidente već su grupirani u kampanje, prema preciznom rasporedu i smjernicama. Drugo, grupe i lideri koji promoviraju samoubilačke napade biraju ovu metodu između ostalih kako bi postigli određene

⁶⁹Krueger, A. B., & Maleckova, J. (2002). Does poverty cause terrorism? *The New Republic*, 226(24), 27–33.

⁷⁰de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

⁷¹Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.

strateške ciljeve. Argumenti koje džihadističke vođe i ideolozi koriste da opravdaju samoubilačke bombaške napade i analiza evolucije većine terorističkih organizacija koje su provodile kampanje samoubilačkih napada čini evidentnim instrumentalno značenje takve nasilne aktivnosti.⁷² Volonteri možda nisu voljni da budu potpuno svjesni toga, ali njihova smrt obično služi planu osmišljenom za postizanje određenih strateških, operativnih i taktičkih ciljeva.

Glavni strateški ciljevi povezani sa samoubojstvom su protjerivanje stranih okupatorskih snaga, nacionalna nezavisnost, destabilizacija ili smjena političkog režima, intenziviranje nasilnog sukoba u tijeku ili prekid nekog procesa miroljubivih rješenja političkog, etničkog ili vjerskog sukoba.⁷³ Štoviše, postoji nekoliko taktičkih i operativnih prednosti. Najvažnije su: veća smrtnost, intenzivan psihološki i društveni utjecaj, privlačenje široke medijske pokrivenosti, prenošenje relevantnih poruka ciljnoj publici (odlučnost, posvećenost eskalaciji, odvratanje neutralnih promatrača, sramota neprijatelja, nagovaranje regruta⁷⁴), pristup dobro zaštićenim i visokovrijednim ciljevima, nezavisnost od sistema daljinskog upravljanja za aktiviranje eksplozivnih naprava, bez potrebnog plana bijega, bez šanse za hvatanje napadača, itd.⁷⁵ Uzimajući u obzir sve ove prednosti i do sada racionalnost uključuje instrumentalnu motivaciju i proračun koristi i troškova akcije, „evidentno je da je izvršenje samoubilačkog napada rezultat racionalne odluke”.⁷⁶ Ali, da li je to potpuno racionalno?

Iako bi se većina istraživača složila da samoubilačke terorističke kampanje slijede instrumentalnu logiku na strateškom nivou, postoji nekoliko razloga da se tvrdi da čista racionalnost ne može dati potpuno objašnjenje ovog fenomena. Postoji širok spektar motiva koji su povezani sa samoubilačkim terorizmom izvan racionalnih razmatranja. Važno je podvući utjecaj motiva koji nisu „orijentirani na ishod“ koji su ohrabрили ljude da postanu bombaši samoubojice ili podržavaju samoubilački terorizam.⁷⁷ Dakle, emocije povezane s bolom i osobnim gubitkom, poniženjem, mržnjom ili osvetom

⁷²Pape, R. A. (2005). *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House.
Pedahzur, A. (2004). Toward an analytical model of suicide terrorism. A comment. *Terrorism and Political Violence*, 16(4), 841-844.

⁷³Moghadam, A. (2007). Suicide terrorism, occupation and the globalization of martyrdom: a critique of *Dying to Win*. *Studies in Conflict and Terrorism*, 29(8) 707-729.

⁷⁴Hafez, M. (2007). Martyrdom mythology in Iraq: how jihadists frame suicide terrorism in videos and biographies. *Terrorism and Political Violence*, 19(1), 95-115.

⁷⁵Bloom, M. (2005). *Dying to kill. The allure of suicide terror*. New York: Columbia University Press.

⁷⁶Ganor, B. (2001). The Rationality of the Islamic Radical Suicide attack phenomenon. In B. Ganor (Ed.), *Suicide terrorism: An overview*. Herzliya: Institute for Counterterrorism.

⁷⁷Kruglanski, A. W., Chen, X., Dechesne, M., Fishman, S., & Orehek, E. (2009). Fully committed: Suicide bombers' motivation and the quest for personal significance. *Political Psychology* 30(3), 331-357.

mogu igrati odlučujuću motivacijsku ulogu. Ali norme također mogu biti presudne. Na primjer, na osnovu informacija izvučenih iz intervjua, Atran je sugerirao da dubok osjećaj obaveze da se postane “mučenici” dokazuje prevlast neinstrumentalnih motiva među religiozno orijentiranim bombašima samoubojicama.⁷⁸

Još jedan argument protiv gledišta samoubilačkog terorizma kao potpuno racionalnog mogao bi se izvući iz vlastitih ograničenja teorije racionalnog izbora. U svojoj ranijoj verziji, teorija racionalnog izbora pretpostavljala je da ljudska racionalnost ima tendenciju da bude gotovo savršena. Međutim, psihološka istraživanja su pokazala da je racionalnost ljudskih uvjerenja i izbora ograničena i nesavršena zbog vlastitih kognitivnih ograničenja ljudskog uma i njegovih uplitanja u emocije i motivaciju.⁷⁹ Psihosocijalni pristup objašnjavanju svakog terorističkog ponašanja mora imati na umu princip ograničene racionalnosti. Ovaj pristup je koherentan sa sljedećim razmatranjem Elstera: „Sama po sebi, nema ničeg iracionalnog u spremnosti da se žrtvuje svoj život za neki cilj, a još manje u spremnosti da se drugi pošalju u smrt zbog toga... ipak, u nekim slučajevima samoubilački napadi ne mogu biti potpuno racionalni zbog nestabilnosti temeljnih motiva ili zbog toga što su neki napadači podložni iracionalnom formiranju uvjerenja”.⁸⁰

4.1. Transformacija čovjeka u teroristu samoubojicu

Socijalno-psihološka perspektiva teži da objasni psihološke karakteristike pojedinaca kao rezultat procesa socijalne interakcije. Budući da ne postoji jedinstven tipičan profil, prethodna psihosocijalna pretpostavka bi mogla biti korisna za praćenje porijekla spremnosti da se izvrši samoubilački napad. Put ka učešću u samoubilačkoj misiji može se analizirati kao rezultat akumulacije socijalizacijskih procesa koji se mogu objasniti klasičnim socijalno-psihološkim mehanizmima. Ovo je u skladu sa empirijskim dokazima o tome kako je proces pridruživanja terorističkoj grupi obično pod jakim utjecajem prevladavajućeg političkog i društvenog okruženja koje dijele prijatelji i rođaci. Nekoliko studija zaključuje da je postati terorist u osnovi pitanje

⁷⁸Atran, S. (2006). The moral logic and growth of suicide terrorism. *The Washington Quarterly*, 29(2), 127-147.

⁷⁹Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. New York: Farrer, Straus & Giroux.

⁸⁰Elster, J. (2006). Motivations and beliefs in suicide missions. In D. Gambetta (Ed.), *Making sense of suicide missions* (pp. 233-258). Oxford: Oxford University Press.

socijalizacije.⁸¹ Radikalizacija i angažiranje u nasilnim aktivnostima su olakšani kontaktima i vezama sa ljudima koji su već prihvatili ekstremističku ideologiju. Društvena interakcija je sredstvo kroz koje pojedinci primaju „razloge“ koji motiviraju i „opravdaju“ njihovu želju da odustanu od života radi izvođenja terorističkog napada. Kao uslov integracije u terorističku grupu, socijalna interakcija također omogućava da ljudi koji odluče da učestvuju u samoubilačkoj misiji provedu ovu spremnost u praksi.⁸²

Interakcija između potencijalnih bombaša samoubojica i članova radikalnih mreža ili ekstremističkih organizacija mogla bi pratiti dva obrasca društvenog utjecaja. Prvi je obrazac odozdo prema gore u kojem potencijalni napadači samoubojice preuzimaju inicijativu da se pridruže radikalnoj mreži ili terorističkoj organizaciji. Studija koju je sproveo Sageman pokazala je važnost ovog obrasca za angažman ljudi u tzv. globalnom pokretu selefijskog džihada.⁸³ Sageman je izjavio da je pridruživanje ovom nasilnom pokretu koji podržava i promovira samoubilačke terorističke napade, u suštini, aktivnost odozdo prema gore.⁸⁴ S jedne strane, Al Qaeda, budući da je istaknutija organizacija, nema formalni program regrutacije odozgo prema dolje. S druge strane, jer je reakcija na napade 11. septembra izazvala operativne mrtve Al Qaeda-e i kao rezultat toga, grupe koje su nastavile sa samoubilačkim napadima u ime Al Qaeda-e nisu bile formalno podređene najvišem rukovodstvu Al Qaeda-e, već gomila prijatelja koji se okupe i nakon što su bili inspirirani Al Qaeda-inim diskursom odlučili su nešto učiniti. Iako je stajalište Sagemana snažno kritizirano od strane drugih stručnjaka, trebali bismo zadržati njegov naglasak na tome kako postojeće društvene veze (srodstvo, prijateljstvo i kasnije neformalne veze) olakšavaju radikalizaciju pojedinaca i grupa koje se susreću u svom susjedstvu i na Internetu i planiraju te nasilne akcije, uključujući samoubilačke napade.⁸⁵

Drugi obrazac utjecaja kroz društvenu interakciju koji doprinosi stvaranju bombaša samoubojica je onaj odozgo prema dolje ili vertikalni. Ovaj obrazac uključuje inicijative koje promoviraju vođe i članovi terorističkih organizacija u kontaktiranju i povezivanju sa potencijalnim napadačima samoubojicama, kao i njihovo vrbovanje,

⁸¹Silke, A. (2006). The role of suicide in politics, conflict and terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 18(1), 35-46.

⁸²de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

⁸³Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

⁸⁴Sageman, M. (2004). *Understanding terrorist networks*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press

⁸⁵ Ibidem.

indoktrinaciju i obuku. Do sada su samoubilačke napade rijetko počinili pojedinci koji djeluju sami, nego ljudi koji postanu članovi ili organizacije, grupe ili ćelije povezane s većom mrežom, a ovu vrstu procesa utjecaja ne treba podcjenjivati za razumijevanje samoubilačkog terorizma.⁸⁶ Kako tvrdi Hafez, terorističke grupe i organizacije igraju ulogu mobilizacijskih struktura koje omogućavaju angažiranje novih volontera za žrtvovanje svojih života u ime političke ili vjerske svrhe.⁸⁷ S druge strane, neke studije su otkrile značajne sličnosti između metoda indoktrinacije koje primjenjuju sektaške grupe i onih koje se koriste unutar terorističkih organizacija.⁸⁸ U svakom slučaju, nema sumnje da aktivnosti i način života koji se usvajaju u terorističkim organizacijama oblikuju mentalitet njenih članova, pojačavaju njihovu posvećenost takvim organizacijama i pripremaju ih za učešće u nasilnim aktivnostima kao što su samoubilački napadi. Tipične organizacijske prakse u kojima se potencijalni bombaši samoubojice stimuliraju da učestvuju, poput vezivanja ili religioznih rituala, davanja pisanih ili snimljenih izjava nekoliko dana prije misije, i njihova integracija u čvrsto povezane jedinice izgleda da su osmišljene da održe potrebno efemerno stanje uma da se detoniraju.⁸⁹

4.2. Radikalizacija i društveni identitet

James je u svojoj pionirskoj knjizi *Principi psihologije* izjavio da je način na koji ljudi sebe definiraju ključan za objašnjenje njihovih mentalnih stanja, njihovih osjećaja i ponašanja.⁹⁰ Socijalna psihologija i druge društvene nauke povratile su taj princip fokusirajući se na društvene aspekte identiteta, odnosno attribute self-koncepta koje pojedinci dijele s drugim ljudima, omogućava da se definiraju kao članovi društvene grupe ili zajednice. Proučavanje društvenog identiteta (ili kolektivnog identiteta, kako mnogi sociolozi i politolozi radije govore) otvorilo je prozor za razumijevanje načina na koji psihološki procesi stupaju u interakciju s društvenim i političkim procesima u uzročnosti ljudskog društvenog ponašanja i kolektivnog djelovanja. Shodno tome, nije rijetkost da mnogi društveni naučnici smatraju društveni identitet posebno relevantnim

⁸⁶de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

⁸⁷Hafez, M. (2007). Martyrdom mythology in Iraq: how jihadists frame suicide terrorism in videos and biographies. *Terrorism and Political Violence*, 19(1), 95-115.

⁸⁸Della Porta, D., & Diani, D. (2006). *Social Movements: an introduction*. Oxford, Blackwell.

⁸⁹Gambetta, D. (2006). *Making sense of suicide missions*. Oxford: Oxford University Press.

⁹⁰James, W. (1891). *The principles of psychology*. London: Macmillan.

fenomenom za proučavanje terorizma.⁹¹ Zapravo, mehanizmi i iskustva kolektivne identifikacije igraju centralnu ulogu u nastanku, aktivnosti i evoluciji svake vrste političkog ili vjerskog pokreta ili organizacije, uključujući ekstremiste i slučajeve terorizma. Štoviše, čini se da je ovo posebno jasno u slučaju samoubilačkog terorizma, bez obzira da li se fokusiramo na značenje koje ljudski bombaši daju svojim akcijama ili potporu koju bi teroristički napadi mogli dobiti u nekim društvima.⁹²

Istraživanja o radikalizaciji pokazuju da uključenost u samoubilački terorizam često počinje s potrebom pojedinca da pronađe ili restrukturira smislen identitet.⁹³ Članstvo u društvenim grupama koje pružaju potporu može smanjiti neizvjesnost i poboljšati samopoštovanje pojedinca, na taj način liječiti neke od rana uzrokovanih teškim osobnim iskustvima. Također, kao što smo već utvrdili terorističke organizacije nude ideologiju sa snažnom moralnom komponentom, dubokim značenjem i optimističnom vizijom budućnosti.

Kao što smo već spomenuli, nije slučajno što samoubilačke terorističke organizacije sebe opisuju kao prvake svojih nacionalnih, etničkih ili vjerskih grupa, volonteri za samoubilačke misije svoju smrt smatraju žrtvom za dobrobit vlastite zajednice, a teroristička propaganda pokušava promovirati ovu ideju među vlastitom referentnom zajednicom. Dakle, također je normalno da se nacionalističke i vjerske motivacije, osjećaji i argumenti pojavljuju povezani sa samoubilačkim terorizmom. Pape je izjavio da je nacionalizam „korijen” modernog samoubilačkog terorizma. Ovaj autor definira nacionalizam kao „vjerovanje među članovima zajednice da dijele poseban skup etničkih, jezičnih i povijesnih karakteristika i da imaju pravo upravljati svojom nacionalnom domovinom bez uplitanja stranaca“. Pape dijelom također pripisuje određeni utjecaj religiji na samoubilačke kampanje kada se čini da je povezana s nacionalizmom, što je potkrijepljeno njegovom vlastitom analizom univerzuma slučajeva u kojima je demokratska država kontrolirala domovinu posebne nacionalne zajednice za period od 1980. do 2003. Tako je 49 od 58 slučajeva bilo u skladu sa nacionalističkom teorijom samoubilačkog terorizma koja predviđa pojavu samoubilačkih kampanja kao rezultat kombinacije dva faktora: postojanja nasilnog

⁹¹Taylor, D. M., & Louis, W. (2003). Terrorism and the quest for identity. In F.M. Moghaddam & A. J. Marsella (Eds.), *Understanding terrorism. Psychological roots, consequences and interventions*. Washington: American Psychological Association.

⁹²de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

⁹³Dalgaard-Nielsen, D. (2010). Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know. *Studies in Conflict & Terrorism* 33(9), 797-814.

organiziranog otpora („pobune“) i postojanje vjerske razlike između stranog okupatora i lokalne zajednice. Prema Papeu, ti faktori su ključni jer kampanje samoubilačkog terorizma zahtijevaju značajnu potporu zajednice, a strana okupacija i vjerske razlike pogoduju identifikaciji lokalne zajednice sa lokalnom terorističkom organizacijom. U svakom slučaju, istina je, kako navodi i Pape, da je mučeništvo (smrt zarad zajednice) društveni konstrukt i da je referentna zajednica terorista ta koja prosuđuje da li samožrtvovanje određenih pojedinaca odgovara uslovima za poseban status šehida.⁹⁴

Međutim, drugi autori smatraju da Papeova nacionalistička teorija samoubilačkog terorizma podcjenjuje utjecaj vjerskog identiteta na perspektivu, motivaciju i ponašanje samoubilačkih organizacija i njihovih volontera i pristalica. Ovo se čini istinitim ako promatramo evoluciju samoubilačkog terorizma tijekom posljednjih godina, perioda u kojem je globalni džihadizam postao glavna inspiracija napadačima samoubojicama širom svijeta. Budući da se tijekom 1980-ih i 1990-ih velika većina napada dogodila u samo nekoliko zemalja poput Izraela, Libanona, Šri Lanke i Turske, pojava prijetnje koju predstavlja Al Qaeda pokazala je da samoubilački terorizam također može biti metoda koju koriste vjerske, ali nenacionalističke terorističke organizacije. Zatim, kada su samoubilački napadi koje su počinile džihadističke mreže, grupe i organizacije u Iraku i drugim islamskim zemljama sve više ciljale na islamske ljude, postalo je jasno da se samoubilačke kampanje mogu usvojiti kao dio strategije ne samo za stjecanje nacionalne domovine, već i za svrgavanje političkih snaga i režima. Štoviše, iskustvo samoubilačkog terorizma u Iraku od 2003. savršeno pokazuje da nacionalizam nije glavni pokretač samoubilačkog terorizma, s obzirom na to da odgovara arapskoj okupiranoj zemlji s najvećom stopom samoubilačkih napada nekoliko godina koje su najčešće počinili ne irački dobrovoljci samoubojice, već strani vjerski fanatici iz džihadi selefijskih mreža, i to ne protiv stranih snaga, već usmjereni na iračke snage sigurnosti i lokalno stanovništvo.⁹⁵

Ukratko, ekstremistički ciljevi povezani s okvirima kolektivnih identiteta, koliko nacionalistički ili etnički toliko i vjerski, mogu dovesti do samoubilačkog nasilja. Naše razumijevanje ovog odnosa moglo bi se značajno poboljšati ako uzmemo psihosocijalni pristup. U tom smislu, vrijedno je podsjetiti da je većina terorističkih kampanja rezultat

⁹⁴Pape, R. A. (2005). *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House.
Pedahzur, A. (2004). Toward an analytical model of suicide terrorism. A comment. *Terrorism and Political Violence*, 16(4), 841-844.

⁹⁵de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

procesa radikalizacije određenih već postojećih političkih ili vjerskih pokreta. Stoga postoji važna paralela između načina na koji obični društveni pokreti i teroristički pokreti nastaju i eskaliraju. Kao što istraživanja pokazuju, nijedan politički ili vjerski pokret ne bi se pojavio ili opstao bez kronične psihološke aktivacije više ili manje trajnog osjećaja zajedničkog identiteta među njegovim članovima, suradnicima i pristalicama. Ovo je mnogo važnije u slučaju pokreta čiji je cilj obrana navodno ugroženih vrijednosti i interesa određene nacionalne, etničke ili vjerske zajednice⁹⁶, koju predstavljaju radikalne organizacije poduprte etnonacionalističkom ili vjerskom ideologijom. Pojedinci koji ih čine definiraju sebe kao članove mnogo šire zajednice koju smatraju potlačenom ili poniženom, a čiji se kolektivni interesi i vrijednosti smatraju ugroženima. Ideologija terorista obično daje sadržaj za ove predstave o njihovom ugroženom društvenom identitetu i održava njihov osjećaj identifikacije psihološki pristupačnim sa referentnom zajednicom: na primjer, tamijska zajednica za Tigrove Tamile u Šri Lanki, palestinski narod za Hamas, ili Umma ili islamska zajednica za Al Qaeda. Kao što smo ranije sugerirali, sklonost terorističke organizacije da se identificira sa određenom referentnom zajednicom čini privlačnijom opciju pridruživanja organizaciji u očima članova te zajednice. Nadalje, socijalno-psihološke teorije poput teorije društvenog identiteta i teorije samokategorizacije predviđaju druge komplementarne i ne manje važne načine na koje samoidentifikacija terorista samoubojica kao članova organizacije i branitelja mnogo šire zajednice mogu doprinijeti daljoj dinamici samoubilačkog terorizma. Barem bismo trebali razmotriti sljedeća četiri psihosocijalna efekta:

1. Depersonalizacija'. Teroristi sebe doživljavaju kao zamjenjive članove u vlastitoj grupi ili organizaciji. Kao rezultat toga, oni daju prednost interesima i ciljevima organizacije u odnosu na njihove osobne potrebe i ciljeve, što je preduvjet za uključivanje u samoubilačke operacije.
2. Socijalna kohezija: udio identiteta terorista promovira pozitivne odnose među njima, povećavajući međugrupnu koheziju i suradnju, što olakšava pripremu i izvođenje samoubilačkih misija. Ništa manje važno, socijalno-psihološka istraživanja su pokazala da pretjerana grupna kohezivnost dovodi do efekata polarizacije grupe, odnosno sklonosti grupa da razvijaju stavove i donose

⁹⁶Castells, M. (2004). *La era de la información (vol. II): el poder de la identidad*. Madrid: Alianza.

odluke koje su ekstremnije od srednje vrijednosti početnih pozicija pojedinih članova.

3. Efekti utjecaja unutar grupe: što je intenzivnija identifikacija teroriste sa njihovom grupom, to bi grupa imala veći utjecaj na njega. Efekti grupnog utjecaja izazvani grupnom identifikacijom su nekoliko: poslušnost nalogu vođa grupe, većinski utjecaj (davanje većinskog mišljenja), normativni utjecaj (privatno i javno slaganje sa normativnom strukturom grupe i normama koje vladaju ponašanjem njihovih članova).
4. Manihejski pogled na svijet i međugrupna pristranost: identifikacija sa njihovom grupnom i referentnom zajednicom motivira teroriste da razvijaju negativne stereotipe i predrasude o ljudima iz drugih zajednica. Svijet je podijeljen između nas i njih. Odgovornost za probleme i nepravde koje trpi referentna zajednica terorista može se pripisati drugoj zajednici koja bi mogla igrati ulogu žrtvenog jarca. Ova perspektiva ima tendenciju da pojača agonistički pogled na svijet i negativne emocije (poniženje, ogorčenost, mržnja) koje obično inspiriraju teroriste.⁹⁷

Na prvi pogled, za samoubilački teroristički napad mogla bi biti potrebna samo jedna stvar: postojanje pojedinca koji je spreman i sposoban da umre da bi ubio druge. Međutim, većinu terorističkih samoubilačkih napada izvode aktivisti bilo koje manje ili više organizirane grupe. Konačno, kako je to rekao Lankford, društveno odobravanje bilo koje aktivnosti povećava vjerojatnoću da će se ljudi uključiti u nju, a samoubilački terorizam nije izuzetak.⁹⁸ Zaista, ranije smo vidjeli da je teško objasniti rasprostranjenost većine samoubilačkih kampanja bez uzimanja u obzir potpore koju su ove aktivnosti dobile od određenih zajednica ili publike. Dakle, uopćeno govoreći, objašnjenje samoubilačkog terorizma postavlja različita pitanja koja odgovaraju tri nivoa analize: zašto i kako organizacije promoviraju samoubilačke napade (organizacijski nivo), zašto i kako pojedinci pristaju da postanu ljudske bombe (individualni nivo) i zašto samoubojstvo terorizam je dobio potporu određene publike

⁹⁷de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

⁹⁸Lankford, A. (2011). Requirements and Facilitators for Suicide Terrorism: an Explanatory Framework for Prediction and Prevention. *Perspectives on Terrorism* 5 (5-6), 70-80.

(društveni nivo). Nije moguće razviti potpuno razumijevanje samoubilačkog terorizma bez istraživanja fenomena na ta tri nivoa.⁹⁹

Kao što smo ranije spomenuli, suprotno drugim psihološkim perspektivama, socijalno-psihološki pristupi se ne fokusiraju na pojedinca i njegove pretpostavljene psihološke kvalitete, već na procesne varijable kao što su promjenjivi kontekst u kojem pojedinac djeluje, kao i na odnose između događaja i pojedinca. Taylor i Horgan tvrde da usvajanje tog gledišta može dovesti do boljeg konceptualnog razvoja u analizi terorističkog ponašanja.¹⁰⁰

Treba napomenuti da se pojava samoubilačkih terorističkih kampanja obično događa u završnoj točki procesa eskalacije u kojima napad terorističkih organizacija evoluirala ka većem stupnju destruktivnosti. Većina terorističkih organizacija koristi druge modalitete napada prije nego što počnu provoditi samoubilačke misije. To sugerira da samoubilački terorizam uključuje specifičnu dinamiku. Može se pretpostaviti da pojava samoubilačke kampanje treba da pokrije dvije faze. Početna faza bi bila rezultat onoga što bismo mogli nazvati strateškom ili taktičkom promjenom. U ovoj fazi se unutar terorističke organizacije vrše kalkulacije i strateške i taktičke rasprave koje izazivaju odluku da se upusti u samoubilačke napade. Druga faza uključuje manje-više istovremeno aktiviranje dva psihosocijalna procesa potrebna za početak i nastavak samoubilačke kampanje. Prvi bi bio proces radikalizacije kojim se određeni broj pojedinaca počinje suosjećati s ciljevima i političkom ili vjerskom ideologijom pobunjenika, motivirajući se da se integriše u potencijalnu samoubilačku terorističku organizaciju i postanu dobrovoljci za izvođenje samoubilačkih operacija. Ipak, mnogi autori se slažu da je za kretanje od radikalizacije prema akciji zarad kolektivnog cilja obično potrebna intervencija nekih selektivnih poticaja. Još jednom, treba da se posjetimo da je vjerojatno najutjecajniji selektivni poticaj da postanete bombaš samoubojica vjerovanje da će biti slavljen kao mučenik. Ipak, ovo može nastati samo kao rezultat političke ili vjerske polarizacije, odnosno procesa kojim politički ili

⁹⁹de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

¹⁰⁰Taylor, M., & Horgan, J. (2006). A conceptual framework for addressing psychological process in the development of the terrorist. *Terrorism and Political Violence*, 18(4), 585-601.

vjerski stavovi date zajednice ili publike dolaze do ekstrema u smjeru potpore samoubilačkim terorističkim aktivnostima.¹⁰¹

4.3. Strateški ili taktički pomak ka samoubilačkom terorizmu

Svaki strateški cilj koji može motivirati samoubilački terorizam mogao bi se ostvariti na druge načine. Stoga se čini razumnim misliti da bi strateški ili taktički pomak ka samoubilačkom terorizmu trebao biti ovisan od nekih okolnosti koje ističu neku potencijalnu korist koja bi mogla biti praćena izvođenjem kampanje samoubilačkih bombaških napada. Odluka o promoviranju samoubilačke kampanje postaje vjerojatnija zbog intervencije jedne ili više od sljedećih varijabli:

Asimetrični sukobi. Samoubilačke misije često izvodi slabija strana u sukobima koje karakterizira izražena asimetrija u pogledu vojne sile.¹⁰² Stoga bi stvarna ili uočena velika neravnoteža moći između terorista i njihovih protivnika mogla pojačati motivaciju da se metode samoubojstva ugrade u njihov repertoar akcija.

Osjećaj stagnacije, krize ili metodološkog neuspjeha. Ponekad rukovodstvo ili neke frakcije terorističke organizacije mogu steći utisak da dolaze u točku stagnacije ili krize, što je posljedica neefikasnosti strategija, taktika i metoda koje su ranije korištene. Ovaj utisak može navesti teroriste da razmotre samoubilačke operacije kao alternativnu metodu koja bi mogla pomoći da se prevlada percipirano stanje stagnacije, krize ili neuspjeha.

Konkurencija među terorističkim ili pobunjeničkim grupama. Samoubilačke operacije privlače više pažnje od bilo koje druge terorističke metode; organizacije koje ih promoviraju šalju poruku odlučnosti, a bombaši samoubojice izgledaju najhrabriji i najviše herojski. Ovi kvaliteti bi mogli postati moćni poticaji za razmjenu samoubilačkih napada ako nekoliko terorističkih organizacija djeluje na istoj teritoriji, težeći ekvivalentnim ciljevima i pokušavajući privući pažnju i dobiti potporu iste zajednice ili publike. Prema Bloomu, različiti povijesni primjeri potvrđuju da se taktike samoubojstva mogu pojaviti kada više organizacija sa sve većim stupnjem smrtnosti

¹⁰¹de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

¹⁰²Atran, S. (2006). The moral logic and growth of suicide terrorism. *The Washington Quarterly*, 29(2), 127-147.

pokušavaju da se razlikuju od svojih konkurenata. Zapravo, pomak ka samoubilačkom nasilju može intenzivirati eskalaciju, posebno u sredinama u kojima domaće zajednice počinju podržavati samoubilačke bombaške napade, ohrabrujući nesamoubilačke organizacije da usvoje istu taktiku.¹⁰³

Kognitivna dostupnost i prethodno postojanje samoubilačke terorističke aktivnosti Prvi uslov za donošenje odluke o korištenju samoubilačkih operacija je poznavanje i razmišljanje o njima. Djelomično iz tog razloga izloženost primjerima ili informacijama o samoubilačkoj misiji koju je izvršila jedna ili više organizacija ponekad može dodatno inspirirati druge grupe da se ugledaju na prve. To se može dogoditi u jednom okruženju obilježenom konkurencijom među različitim terorističkim organizacijama, ali isto tako može izazvati difuziju samoubilačkih taktika iz jednog konteksta u drugi. Međutim, ukoliko bi samoubilački terorizam bio posljedica strateške ili taktičke promjene, efekt zaraze će se dogoditi samo pod određenim uslovima, tj. izloženost primjerima (modelima) ili informacijama o samoubilačkim napadima da bi se samoubilačkim napadima pripisala glavna taktička učinkovitost u usporedbi sa konvencionalnim terorizmom. Ovo je u skladu sa središnjim postulatom iz teorije socijalnog učenja koji kaže da ljudi obično trebaju imati dobar razlog da oponašaju druge i da razlog obično proizlazi iz povezivanja neke (opažene ili pretpostavljene) nagrade za ponašanje koje bi se moglo oponašati. Bandura dodaje da što više sličnosti (stavova, osobina ili vrijednosti) promatrač pripisuje drugim ljudima, to će biti dopadljivije da prvi oponašaju uspješno ponašanje drugih. S druge strane, teorije društvenog pokreta postuliraju da prijenos novih strategija i taktika također može biti olakšan situacijskim sličnostima.¹⁰⁴ U tom smislu, Della Porta i Diani su istakli da percepcije zajedničkih okolnosti omogućavaju aktivistima da usvoje metode iz različitih zemalja ili regija jer vide „funkcionalnu ekvivalenciju“ između prenosioca i usvojitelja inovacija.¹⁰⁵ U isto vrijeme, Hafez navodi da izlaganje primjerima samoubilačkih napada koje su izveli drugi ne samo da favorizira širenje taktike

¹⁰³de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

¹⁰⁴de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

¹⁰⁵Della Porta, D., & Diani, D. (2006). *Social Movements: an introduction*. Oxford, Blackwell.

samoubojstva jer se čini uspješnom, već se i čini legitimnim u očima potencijalnih imitatora.¹⁰⁶

4.4. Polarizacija i radikalizacija u korist samoubilačke taktike

Politička ili vjerska polarizacija i procesi radikalizacije vezani za samoubilački terorizam su usko povezani fenomeni. I jedni i drugi nastavljaju sličan psihosocijalni ishod, npr. promjena stava u korist samoubilačkog nasilja i samoubilačkih organizacija.

Kako je istraživanje pokazalo, osobnu i kolektivnu promjenu stava u korist upotrebe samoubilačkog terorizma mogu olakšati barem sljedeći faktori:

Nerješivi sukobi. Nerješivi sukobi su dugotrajni, nepomirljivi, nasilni, nulte sume, totalni i centralni, pri čemu su uključene strane zainteresirane za njihov nastavak i naizgled nerazrješivi. Zanimljivo je razmotriti psihološke posljedice nerješivih sukoba. Budući da su nerješivi sukobi bolni, stresni, iscrpljujući, uznemirujući i skupi u ljudskom i materijalnom smislu, članovi društva ili uključene ljudske grupe imaju tendenciju da razviju skup zajedničkih stavova i spoznaja koji pružaju dominantnu orijentaciju i etos koji im omogućavaju da se uspješno nose sa konfliktnom situacijom. U smislu stavova, ova „psihološka infrastruktura“ može uključivati elemente kao što su privrženost vlastitoj zemlji, etničkoj ili vjerskoj zajednici, visoka motivacija za doprinos, upornost, spremnost na osobnu žrtvu, jedinstvo, solidarnost, odlučnost, hrabrost i održavanje društva ili zajednice. Ovi stavovi su obično dopunjeni jezgrom centralnih zajedničkih uvjerenja. Među nekoliko zajedničkih uvjerenja predloženih kao elemente ovog konfliktnog etosa, istaknuli bismo sljedeće: uvjerenja o pravednosti vlastitih ciljeva koji dovode do sukoba, uvjerenja o pozitivnoj slici o sebi u vezi s etnocentričnom tendencijom pripisivanja pozitivnih osobina, vrijednosti i ponašanja vlastitog društva ili zajednice, uvjerenja o vlastitoj viktimizaciji koja se tiče samoprezentiranja kao žrtve, fokusiranja na nepravednu štetu, zla djela i zločina koje je počinio protivnik, uvjerenja o delegitimizaciji protivnika, uvjerenja o patriotizmu i jedinstvu koja stvaraju vezanost za vlastitu zemlju ili zajednicu propagirajući lojalnost, ljubav, brigu i žrtvu i odnosi se na važnost ignoriranja unutrašnjih sukoba i nesuglasica kako bi se snage ujedinile pred vanjskom prijetnjom. Nepotrebno je objašnjavati kako

¹⁰⁶Hafez, M. (2007). Martyrdom mythology in Iraq: how jihadists frame suicide terrorism in videos and biographies. *Terrorism and Political Violence*, 19(1), 95-115.

konfliktni etos koji proizlazi iz ovih zajedničkih uvjerenja i njihovih odgovarajućih stavova može stvoriti povoljno okruženje za uključivanje u ekstremne prakse kao što je samoubilački bombaški napad za dobrobit vlastite zajednice ili za njihovu potporu.¹⁰⁷

Osim stvaranja određenog konfliktnog etosa, trajni ili nerješivi sukobi utiču na stanje duha pojedinaca i kolektiva u drugim oblicima koji također mogu olakšati proces radikalizacije i povećati potporu nasilju, uključujući samoubilačko nasilje.

Isticanje mortaliteta. Trajni sukob u prvi plan stavlja osjećaj prijetnje. Povećana svijest o nečijoj konačnoj smrti - smrtnost - postaje važan element tog intenzivnog osjećaja prijetnje. Psihosocijalna istraživanja su pokazala da izraženost mortaliteta i strah od smrti stimuliraju niz relevantnih psiholoških posljedica koje mogu doprinijeti uključivanju u samoubilačko nasilje i podržavati samoubilačke terorističke organizacije. Prvo, kada osjećaj prijetnje ili vlastite smrti postane istaknut, bude se pozitivna osjećanja prema nečijem sistemu vjerovanja i onima koji imaju slična uvjerenja. Kao rezultat toga, vrlo je vjerojatno da ljudi jačaju vlastiti pogled na svijet, upuštajući se u takozvanu „obranu svjetonazora“, a istovremeno povećavaju veze sa svojom grupom i negativna osjećanja prema onima za koje se smatra da su prijetnja.

Općenito svijest o vlastitoj smrtnosti i strah od beznačajnog života motivira ljude da budu „dobri“ članovi društva. Ali kada se grupa suoči sa ozbiljnom percipiranom prijetnjom svom postojanju, krajnja "dobrota" bi bila žrtvovanje sebe za dobrobit veće grupe. Štoviše, osim što je grupa prva visoko cijenjena, mogla bi donijeti obećanje besmrtnosti tako što bi postala mučenik zauvijek urezana u kolektivno sjećanje grupe.¹⁰⁸ Smrtnost također povećava oslanjanje na stereotipe za karakterizaciju prijeteće van grupe. Studije su također otkrile pozitivnu korelaciju između istaknutosti prijetnje, vjerojatnoće pribjegavanja autoritarnim načinima razmišljanja i potrebe za jakim liderima da smanje anksioznost koju izazivaju. situacijom, uključujući lidere koji zastupaju autoritarne vrijednosti i simboličke narative za koje se smatra da su legitimni i agresivni prema onima koji izazivaju prijetnju i anksioznost.¹⁰⁹ Gill je naglasio važnost gore navedenih eksperimentalnih podataka za razumijevanje procesa u kojem

¹⁰⁷de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

¹⁰⁸Kruglanski, A. W., Chen, X., Dechesne, M., Fishman, S., & Orehek, E. (2009). Fully committed: Suicide bombers' motivation and the quest for personal significance. *Political Psychology* 30(3), 331–357.

¹⁰⁹de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

publika postaje podložna utjecaju narativa i vođa koji promoviraju samoubilački terorizam.¹¹⁰

Trauma. Neki traumatski događaji često djeluju kao podsjetnici na smrt, pomažući da se aktiviraju efekti povezani s pojavom smrtnosti. Osim toga, odnos između frustrirajućih ili traumatskih iskustava i agresivnog ponašanja je klasična tema za socijalne psihologe. Ovu ideju, koja je u skladu sa zdravim razumom, predložilo je nekoliko pisaca kako bi objasnili porijeklo volonterstva za samoubilačke napade. S obzirom na to da mnogi bombaši samoubojice nisu osobno traumatizirani, a da ne spominjemo da većina traumatiziranih ljudi nije uključena u terorizam i velika većina terorista ne pati od mentalnih poremećaja, ne možemo podržati teoriju o traumi kao opće objašnjenje. Međutim, ako pregledamo listu katalizatora koji obično izazivaju prisilu da postanete bombaš samoubojica, možemo vidjeti da nekoliko uključuje neku vrstu traumatskog incidenta poput osobne patnje, doživljaja poniženja, izloženosti djelima nasilja od strane opozicionih snaga, mučenja ili smrti nekog prijatelja ili člana porodice (vidi dolje), zatvor, ograničenje kretanja, frustracija osobnih ciljeva, itd. Treba napomenuti da neka od ovih traumatskih iskustava mogu biti relativno česta među pojedincima koji pripadaju diskriminiranoj manjini ili ljudima koji žive u društvima koja prolaze kroz nasilne sukobe.¹¹¹

Agresivne mjere protiv terorizma. Korelacija između pretjeranih reakcija na terorizam i porasta terorističke aktivnosti zabilježena je u više navrata. Procent potpore samoubilačkim napadima veći je u zemljama ili regijama u kojima su potencijalni simpatizeri i referentna zajednica terorističkih grupa pretrpjeli ozbiljnu represiju od strane sigurnosnih ili stranih snaga. Palestina, Čečenija i Šri Lanka daju empirijsku regularnost o bombašima samoubojicama koji su izgubili člana porodice u “nepravедnoj državi” i odlučili su da učestvuju u samoubilačkim misijama kako bi izrazili svoj bijes. Osim toga, samoubilačke organizacije mogu pokušati regrutirati ljude koji su izgubili rođake kao posljedicu protuterorizma. Ipak, iako postoje primjeri kontraproduktivnih efekata teških antiterorističkih operacija u smislu povećanja

¹¹⁰Gill, P. (2007). A multidimensional approach to suicide bombing. *International Journal of Conflict and Violence* 1(2), 142-159.

¹¹¹de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.

samoubilačkog terorizma, možemo pronaći i slučajeve kada su samoubilačke kampanje bile razvijene u periodu smanjenja teških protupobunjeničkih operacija.¹¹²

Veliki kontrast u smislu identiteta. Prema dobro poznatom principu socijalne psihologije, što veće razlike agresori pripisuju svojim žrtvama, veći nivoi nasilja bi se koristili. Kao što je ranije rečeno drugim terminima, ljudi koji identificiraju samoubilačke organizacije i njihove aktiviste kao članove vlastite grupe ili zajednice skloniji su da ih podrže od drugih. Zapravo, podrška može biti veća kada referentna zajednica terorista uoči jasne razlike između njih i meta napada. Iako Papeova studija očigledno potvrđuje da takav kontrast može biti uglavnom ili isključivo zasnovan na nacionalnosti ili vjeri, bitne su i druge razlike, npr. razlike u političkim stavovima ili čak profesiji (zapamtite da samoubilački napadi na vojno osoblje ili visoke zvaničnike obično dobivaju jaču društvenu podršku od onih koji se vrše na civile). U svakom slučaju, nijedna od ovih karakteristika nije nužan uslov za učešće u samoubilačkom terorizmu niti ga podržava. Zaista, često najutjecajnije jedinstvene razlike koje razdvajaju identitet terorista od njihovih žrtava zavise od stereotipa i pristranih uvjerenja, a ne od nacionalnosti, vjere ili profesije. Ovi stereotipi i uvjerenja, koji čine bitne elemente ideologije, diskursa i propagande samoubilačkih terorističkih organizacija, oblikuju sliku meta terorističkih napada kao neprijatelja, često okarakteriziranih podljudskim ili demonskim atributima. Diskurzivne i propagandne strategije stigmatizacije, dehumanizacije i demonizacije koriste se kako bi se žrtve isključile iz uobičajene sfere morala. Kako je Opatow objasnio, ljudi koji su moralno isključeni se percipiraju kao ništavila, potrošni ili nezaslužni; shodno tome, njihovo nanošenje štete ili ubijanje izgleda prihvatljivo, prikladno ili čak pravedno.¹¹³ Zaista, zajedno sa širenjem kulture mučeništva (vidi dolje), derogacija žrtava može dodatno dovesti do samoubilačkog terorizma kroz redefiniranje te prakse kao moralno prihvatljivih radnji.

Kultura mučeništva. Difuzija kulture koja smrt ljudskih bombaša predstavlja kao altruističnu i dostojnu akciju za dobrobit vlastite zajednice (to je značenje mučeničke operacije) je vjerojatno najvažniji ubrzavač radikalizacije, mobilizacije i polarizacije koji stimulira samoubilački terorizam. Prvo, ovo zahtijeva odabir i eksploataciju

¹¹²Pape, R. A. (2005). *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House.
Pedahzur, A. (2004). Toward an analytical model of suicide terrorism. A comment. *Terrorism and Political Violence*, 16(4), 841-844.

¹¹³Opatow, S. (1990). Moral exclusion and injustice: An overview. *Journal of Social Issues*, 46(1), 1-20.

tekstova, tradicija, mitova, simbola i rituala izvučenih iz kulture ili religije koju promotori samoubojstva dijele sa svojim izbornim krugom pristalica, bez obzira radi li se o lokalnoj zajednici ili transnacionalnoj distribuiranoj grupi koja je povezana putem interneta. Taj odabir argumenata i simbola omogućava stvaranje sadržaja kulture ili mučeništva: u osnovi, agonistički narativ i retorika koja pojačava osjećaj prijateljstva među članovima vlastite izborne jedinice i prožima samoubilačke napade moralom, osim što demonizira mete, napada samoubojstvom. Kultura mučeništva koja promovira džihadističke vođe i organizacije dodaje značajnu vjersku privlačnost samoubilačkom terorizmu povezujući "mučeničke operacije" s nekim nebeskim nagradama kao iskupljenjem za prethodne grijeha ili postizanjem raja.

Nakon što je stvorila vlastitu kulturu mučeništva, teroristička organizacija pokušava je širiti, pribjegavajući nizu sredstava: propovijedanju, propagandi, diskursima karizmatičkih vođa i epistemoloških autoriteta, agencijama opterećenim institucijama, indoktrinaciji itd. Konačno, usvajanje i širenje kultura mučeništva ima glavni učinak stvaranja stanja moralne neangažiranosti, odnosno suspenzije običnih etičkih standarda koji obično sprječavaju ljude da počine ili podrže ubojstvo i samoubojstvo.¹¹⁴

¹¹⁴Hafez, M. (2007). Martyrdom mythology in Iraq: how jihadists frame suicide terrorism in videos and biographies. *Terrorism and Political Violence*, 19(1), 95-115.

5. PSIHOANALITIČKA PERSPEKTIVA

Strateški aspekti samoubilačkog bombaškog napada su svjesna svrha. U psihoanalitičkim terminima, svjesna svrha je manifestni sadržaj. To je fasada, površina, veo koji zaklanja neuhvatljivi život ispod. To ne znači da svjesni motivi moraju biti lažni ili nepošteni, ali to je često slučaj. Svjesna obrazloženja često uokviruju (i iskrivljuju) najiracionalnije, kaotičnije i skrivene motive tako da mogu izgledati racionalno, logično, opravdano, moralno i herojsko, prikrivajući svoje stvarne svrhe kako bi izbjegli ponižavajući izgled prljavštine i iracionalnosti. Svjesno objašnjenje je često mitologizacija samog sebe i transformira nepoznato ili neplemenito u plemenit i herojski izbor pred samim sobom i društvom. Nečija osobna mitologija smješta osobu u vlastitu fantaziju i narativ, fikciju koja čini sebe prihvatljivim sebi i drugima, čini ga herojem u svojoj vlastitoj priči, prikriva aspekte jastva koje se želi odreći i preuređuje stvarnost i pamćenje kako bi se prilagodili nečijim željama i potrebama. Biti psihoanalitičar znači prepoznati da postoje drugi motivi osim da netko zna, ili čak želi da zna. Zaista, laži koje ljudi izgovaraju sami sebi da prikriju svoje motive i da izgledaju plemenitije i racionalnije štite ego od srama i razaranja, pretvarajući ozljedu i bijes u herojstvo, te stoga brani i njeguje svoje obmane kao sredstvo spašavanja od sebe. Sramota. To je razlog zašto Becker takve obmane naziva „vitalnim lažima“.¹¹⁵ Ipak, treba se oduprijeti iskušenju pretpostavke da je bilo koja svjesna svrha samo laž, a ako bi se otkrila obmana, moglo bi doći do trenutka čistog neskrivanja.

Psihoanalitičko razumijevanje prepoznaje neizmjereno zamršenu složenost motivacije, da ideje i događaji nisu samo svjesni i racionalni, već su konglomerat fantazija, unutarnjih sukoba, duhova prošlosti koji primoravaju sadašnje djelovanje i projektiraju prošlost, arhaične odnose koji određuju način na koji mi doživljavamo i iskrivljujemo svijet. Sadašnjost može biti nesvjesna rekreacija prošlih veza i prisila da se ponavljaju i rješavaju izgubljeni scenariji nošeni nesvjesnim surogatima i žrtvama.

Konstruktivni ili destruktivni angažmani sa svijetom simbolički su izrazi unutrašnjih trzavica koje traže rješenje u odnosu na unutrašnje objekte. Samodestruktivna i opasna djela mogu se pokrenuti kao oblik simboličkog dijaloga sa univerzumom koji nije uspio potvrditi sebe. Takvi postupci mogu istovremeno poslužiti kao simbolički ritual za otpetljavanje iz određene percipirane zamke u svijetu.

¹¹⁵ Becker, E. (2010). *Birth and death of meaning*. Simon and Schuster.

Pored strateške vrijednosti samoubilačkog bombaškog napada, onda, psihoanalitičko pitanje može biti kakva emocionalna vrijednost može biti u umiranju – što smrt čini ne samo ideološki, već i nesvjesno.

Prirodno se postavlja pitanje zašto se, među širokim spektrom mogućnosti, samoubojstvo smatra najviše herojskim. Bombaši samoubojice očigledno nisu jedini ljudi koji samopožrtvovanje smatraju herojskim, a mnoge tradicije romantiziraju ili čak slave božanstvenog heroja koji se baca u ralje smrti. Heroj se može definirati kao onaj koji hrabro prkosi smrti, ili je čak savladava odvažnošću i junaštvom. Junak je voljan da se spusti u nepoznati svijet i hrabri odbojnost za viši cilj, a njegova spremnost da položi svoj život vrednuje se kao najviše altruistički čin predaje drugima. Neki bi čak sugerirali da cijenimo one koji se žrtvuju jer se dragovoljno predaju smrti, kako bismo se osjećali sigurnim od kaotične zaraze nasilja i katastrofe. Možda će nam trebati žrtveni jarci da izvučemo i obuzdamo naš teror i zlobu, i stoga volimo i posvećujemo takvu herojsku i voljnu žrtvu. Postoje uvjerljivi dokazi da su čak i u vojnim okolnostima – gdje su vođe znali da će biti efikasnije taktike – muškarci vođeni pravo u smrt. Smrt drugog je naš imunitet od smrtnosti.

Malo njih, međutim, veliča samopožrtvovnost radi nje same, obožava vojnike zbog očito samoubilačkih radnji ili ratnika koji življenje smatra sramotnim neuspjehom. Beit-Hallahmi piše da “patriotsko samožrtvovanje ima smisla i idealizirano je, ali većina patriota ne želi umrijeti u ratu, a većina vjernika ne želi da bude šehid.”¹¹⁶ Vojnik koji umire da bi spasio druge, ili tko se dobrovoljno prijavi za opasnu misiju, razlikuje se od ratnika čija je krajnja svrha samouništenje. Dakle, smrt kao posljedica i smrt kao svrha moraju se razlikovati.

Ako samoubojstvo nije jedini izbor, konačna opcija nakon što su sve ostale iscrpljene, ili čak najefikasniji način ubijanja ili teroriziranja ljudi, treba se zapitati zašto je ideja samoubojstva tako primamljiva. Ovdje sugeriram, suprotno Papeovom gledištu da je samoubilački bombaški napad geometrijski učinkovitiji od drugih terorističkih strategija, da postoje i druge stvari koje se moraju uračunati u jednadžbu onoga što bi moglo biti najefikasnije sredstvo smrti.¹¹⁷ Na primjer, moramo se zapitati koliko je samoubilački bombaški napad efikasan, a zapravo su vojne odmazde toliko

¹¹⁶ Beit-Hallahmi, B. (2003). The return of martyrdom: Honour, death and immortality. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 4(3), 11-34.

¹¹⁷ Piven, J. S. (2006). Psychological, theological, and thanatological aspects of suicidal terrorism. *Case W. Res. J. Int'l L.*, 39, 731.

razorne i ubijaju toliko nevinih žrtava, uključujući žene i djecu. Palestinski bombaši samoubojice nisu u opasnosti od eliminacije židovskog stanovništva, ali pozivaju na osvetnički progon, omalovažavanje i uništavanje vlastitog naroda. Koliko je to efikasno? Moglo bi se tvrditi da je cijela zajednica spremna na smrt, i da se raduje vlastitom mučeništvu, ali tada ne bi bilo povika agonije ili nepravde, niti zahtjeva da takvo nasilje prestane. Realnost je da su Palestinci jadni i da trpe nezamislivo poniženje i tjeskobu zbog vojnih represalija, a to se ne može zanemariti kada se određuje što je efikasna strategija.¹¹⁸

Zapravo, cijeli proces je cikličan i pun fantazije, jer ugnjetavanje rađa terorističke reakcije, koje rađaju odmazdu mnogo groznije, što onda postaje dodatno opravdanje za terorizam. Palestinci su svjesni da samoubilački bombaški napadi vode do vojnih udara, ali vojni udari tada postaju dokaz ugnjetavanja. Psihološki, ovo je poziv na viktimizaciju koja potlačenima pruža dokaz ili moralnu superiornost i zloću neprijatelja. To je ono što Moses-Hrushovski naziva “raspoređivanjem”; orkestriranje vlastite viktimizacije kako bi se dokazalo zlo drugog i očistilo sebe od krivice, srama ili samoprezira.¹¹⁹ Ovdje bombaš samoubojica voli svoje mučeništvo i moralnu pobjedu daleko više od bilo koje nevine žene ili djece u svojoj zajednici koga on navodno štiti. Zajednica zna da će takva smrt i sakaćenje biti posljedica, ali oni protestiraju protiv odmazde za djela kojima su se radovali kao da je njihova odmazda bila pravedna, ali da je njihov neprijatelj čisto nepravedan. Taj proces stalnog odricanja od činjenice da je jedan pokrenuo sam čin koji je doveo do odmazde je suštinski transfer koji obavlja ključnu psihološku funkciju. To ne znači da to zaslužuju. To znači da su njihove moralne tvrdnje misteriozno neskladne sa postupcima za koje znaju da će sami sebi izazvati još patnje.¹²⁰

Sama strategija bombaša samoubojica stoga sadrži dublja psihološka zadovoljstva i procese od pukog ubijanja ili zastrašivanja. Projekcija zla premašuje mapiranje iluzornih kvaliteta na druge, ili čak pripisivanje vlastitih nedozvoljenih motiva njima. Projekcija je također projektilna identifikacija. Projekcija prenosi bijes i gnušanje – neke aspekte jastva na drugoga kako bi se ubio i očistio sebe od zla. Također nastoji da evakuira odbojnost na drugog, da ga ili nju učini poniženim i odvratnim kao i vi sami. Prisiljava odgovarajuću introjekciju primaocima nasilja, a svrha mu je ispuniti žive

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Ibidem.

žrtve vlastitim užasom, pobjeđivati i osvajati svodeći ih na paroksizam terora. Porijeklo terora je osjećaj unutrašnje nemoći. Njegova svrha je da preokrene to stanje navodeći druge na njega. U središtu terorističke psihe uvijek se nalazi nadmoćno nazočnost: zlonamjernog, destruktivnog drugog koji ima potpuniju kontrolu nad psihom od najekstremnijeg super-ega. Unutrašnji svijet terorista je svijet neprekidnog progona i neobuzdane okrutnosti. Zlonamjerni drugi je sveo psihu u stanje odbojnosti; tj. potpuni gubitak svakog mogućeg identiteta u užasu unutar kojeg se ne može prevladati. Poniženja su iskorijenila sposobnost održavanja bilo kakvih pozitivnih osjećaja prema sebi. Nečiji unutrašnji svijet je definiran jedinom realnošću: okrutnošću. Ta okrutnost je proizvela jedini mogući rezultat: mržnju prema sebi. Zlonamjerni drugi razbio je svaku drugu mogućnost psihičke kohezije i identiteta, čineći unutrašnji svijet jednim koji se trajno koleba na rubu samofragmentacije i psihotičnog samoraspadanja. Ostaje samo jedan put do identiteta. Osnaživanje kroz mržnju, ekstemaliziranje mržnje natjerano je da osjeća prema sebi tako što se to projektira na druge. Moć je jedina realnost, a njena trajna svrha je gonjenje okrutnosti. Sve ostalo je znak slabosti. Samobrutalizacija pruža jedinu sigurnost od zlonamjerne sile koja vlada nečijom psihom. Postoji samo jedno rješenje za nečije stanje. Rane se moraju pretvoriti u oružje.¹²¹

Nemoć proizlazi ne samo iz političkog već i kulturnog ugnjetavanja, procesa socijalizacije stida i poniženja koji silazi od vlastitih roditelja i rodbine. To je nemilosrdno okrutna i kaznena instalacija moralne vrijednosti koja tako drastično ranjava sebe i uspostavlja tog zlonamjernog unutrašnjeg progonitelja i intrapsihičko stanje mržnje prema sebi i kažnjavanja. Ovo ne izostavlja nezamislivo gnušanje života u sirotinji, kada okupatorska vlada kontinuirano koristi svoju vojsku da nanese poniženje, pljačku i teror. Međutim, naglašava druge aspekte psihološkog procesa koji ne nastaju isključivo u političkom ugnjetavanju.

Ako su paranoja i zabluda postali dio psihičke arhitekture, oni su stoga posljedica višestrukih povijesnih i društvenih trauma, života progona, bijede i odbojnosti, i postojanja užasa koji svjedoči nemilosrdnom ogorčenju, patnji i smrti. Ali to je i oporavak autonomije od bespomoćnosti i viktimizacije. Paranoju i zabludu možemo shvatiti kao posljedice ozljede i psihičkog oštećenja, ali to izostavlja način na koji

¹²¹ Piven, J. S. (2006). Psychological, theological, and thanatological aspects of suicidal terrorism. *Case W. Res. J. Int'l L.*, 39, 731.

fantazija, nasilje i samouništenje mogu transformirati poniženje i poraz u trijumf i pobjedu. Kao što Jacobsen kaže o samoubojstvu, ono može biti oporavljenje od sudbine i način vraćanja vlastitog tijela, identiteta i života kada se osjećamo lišeno, kontrolirano ili porobljeno.

Taktika samoubojstva može uključivati druge motive. Trag je već dala ideja o zlonamjernom unutrašnjem progonitelju. Ako su ljudi zaista pretrpjeli individualnu i društvenu traumu, viktimizaciju i poniženje, možda postoji skriveni psihološki dželat koji motivira samokažnjeničko brisanje. Skriveni dželat je psihološki unutrašnja prisutnost druge osobe koja zahtjeva mazohističku predaju i patnju. Samoubojstva često internaliziraju ideju da drugi žele da netko umre, a neki ljudi postaju samokažnjavajući kada mrze sebe, usmjeravaju bijes unutra, kažnjavaju svoje unutrašnje objekte (roditelje u psihi), uništavaju unutrašnje objekte ili unutrašnju zloću i smiri druge koji žele da jedan pati. Moglo bi se, dakle, razmotriti mogućnost da samoubilački bombaški napad uništava jastvo kako bi ga osudio, nanosi nasilje omraženom sebi i omraženim drugima unutar psihe, kao i da zasićuje unutrašnjeg dželata koji zahtijeva nečiju smrt. U još jednom smislu, ubijeni neprijatelj postaje zamjena za omraženo ja.

Samoubilačko nasilje može da predstavlja odgovor na samoprezir, poniženje i odbojnost, traženje fizičke i duhovne autonomije i transcendenciju ugnjetavanja i sebe. Ne najmanje važno, brisanje sebe i drugih nadilazi smrt. Smrtnost je fizička stvarnost, ali je i fantazija i složen simbol koji varira između pojedinaca i kultura. Simbol smrti pridružuje se brojnim značenjima koja mogu uključivati stid i gađenje prema ranjivom tijelu koje slabi, vrši nuždu i raspada, tijelu od mesa koje želi odvratne stvari poput seksa sa bićima koja se smatraju inferiornim i preziranim, kao što su žene, čija su tijela vrijeđana kao kontaminirani i kastrirajući u brojnim društvima. Smrt je poraženo, kastrirano, viktimizirano ja. Transcendiranje smrti znači transformaciju najstrašnjeg, najgoreg, odvratnog, najneplemenitijeg straha u neranjivost izvan tijela, seksa, propadanja i straha. Fizička i emocionalna smrt postaju život i ponovno rođenje.¹²²

Odani sluga koji se žrtvuje za ljude i Boga, pobjeđujući zlo, bombaš samoubojica osjeća radost okupanu vizijom susreta sa Allahom u raju. Zbog toga je teologija tako ključni aspekt mučeništva i samoubilačkog bombaškog napada.

¹²² Piven, J. S. (2006). Psychological, theological, and thanatological aspects of suicidal terrorism. *Case W. Res. J. Int'l L.*, 39, 731.

6. ZAKLJUČAK

Većina naučnika objašnjava samoubilački terorizam kao politički motivirano nasilje koje nužno zahtjeva smrt počinioca zajedno sa njegovom ili njenom metom da bi napad bio uspješan. Iako se veći dio svijeta susreo sa samoubilačkim napadima tijekom napada 11. rujna u New Yorku, to je bila vrlo duga pojava u različitim dijelovima povijesti, posebno na Bliskom istoku.

S obzirom na efekte akata terorističkih organizacija koji narušavaju i ugrožavaju sigurnost društva, kao što su zastrašivanje, stvaranje kaosa u društvu i ubijanje, samoubilački bombaški napadi i samoubilački terorizam su uvijek bili najviše praćeni događaji. Samoubilački napadi koji se događaju u mnogim dijelovima svijeta jedna su od metoda koje najčešće koriste terorističke organizacije. Samoubilački terorizam kao vrsta terorizma, koju provode bombaši samoubojice u prslucima ili sastavljenim vozilima bombama, privlači veliku pažnju na globalnom nivou. Svrha ovoga je stvaranje veoma ozbiljne atmosfere straha u društvu. Kao i u svim terorističkim aktima, nije jasno gdje, kada i od koga, države i službenici sigurnosti uvijek pokušavaju da poduzmu potrebne mjere sigurnosti i nastoje zaštititi svoje građane od terorističkih akata.

Važno je bolje razumjeti fenomen samoubilačkog bombaškog napada i napraviti efikasnije analize na tu temu. Osim toga, veoma je vrijedan za terorističke organizacije u smislu raspoloženja i psihičkog stanja ljudi koji se odriču života. U većini studija o terorizmu samoubojicama i bombašima samoubojicama proučavana su pitanja kao što su terorističke organizacije s kojima su bombaši povezani, socio-ekonomska struktura bombaša, ali postoje i studije o psihološkim uslovima bombaša, iako ne u malom broju. Većina istraživača i obavještajnih analitičara teži da ocrta biografije mrtvih bombaša samoubojica, prikazujući na medijskim izvještajima i intervju novinaru sa rođacima i prijateljima, intervjuirajući preživjele žrtve terorista i provodeći analize javnih izjava terorista.

Bez obzira na široku paletu taktika koje koristi svaki pojedinačni napadač samoubojica, može se razlikovati jedna značajna sličnost: taktike samoubojstva se obično koriste kada slabija sila vjeruje da će manje drastične mjere biti neefikasne protiv superiornog protivnika. Više od bilo koje druge terorističke taktike, samoubilački napadi su oni koji će najvjerojatnije dovesti do smrtnih slučajeva među

metama terorista, a to su i napadi od kojih se sigurnosnim i državnim organima najteže braniti.

Nakon američke invazije na Irak 2003. godine, etnička i sektaška diskriminacija u Iraku i posljedice sirijskog građanskog rata od 2011. do danas doveli su do pojave terorističkih organizacija poput ISIS-a u regiji, te terorističkih akata ovih terorističkih organizacije koje su već u zapadnom svijetu. To je dovelo do jačanja njihovih ambivalentnih stavova i natjeralo ih da u svakoj prilici zajedno koriste islam i teror. Proglašenjem tzv. kalifata od strane ISIS-a, mnoge radikalne grupe nazvane stranim terorističkim borcima iz raznih regija svijeta dovele su do njihovog odlaska iz regije ili dolaska terorizma u regiju, a teroristički akti najviše su oštetili islam, sljedbenike islama i imidž sljedbenika islama. Suprotno raširenom vjerovanju na Zapadu, teror, korupcija i ubijanje se u islamu smatraju zločinima, a u Kur'anu postoji mnogo ajeta koji se odnose na to. 74. ajet sure Araf, "Sjećajte se Allahovih blagodati i ne činite pokvarenost na zemlji i nereda". Vidi se da islam zabranjuje nasilje, agresiju i teror. Zapravo, samoubojstvo je zabranjeno u islamu, a oduzimanje života od Allaha se smatra velikim grijehom. Najjasniji ajet o ovome, 29. ajet sure en-Nisa, glasi: "...Ne uništavajte sebe (i jedni druge) (ne ubijajte, ne činite samoubojstvo)" i zabranjuje osobi da se ubije iz bilo kojeg razloga.

U nekim kritičnim aspektima, samoubilački terorizam se ne razlikuje toliko od drugih društvenih ponašanja. Samoubilački napadi i kampanje dijele s drugima društveno ponašanje isti cilj da utiču na ljude da promijene svoje (političke) stavove i ponašanja. Slično drugim društvenim fenomenima, samoubilački terorizam je rezultat kombinacije instrumentalnih i neinstrumentalnih motiva, uključujući strateške, operativne i taktičke ciljeve koliko i emocije i društvene ili kulturne norme. Društvena interakcija i procesi društvene identifikacije mostovi su kroz koje neki pojedinci i aktivisti postaju volonteri za samoubilačke operacije. Konačno, kao i mnogi drugi društveni fenomeni samoubilački terorizam uključuje podudarnost organizacionih, društvenih i individualnih uzroka i facilitatora. Razumijevanjem ovih faktora kreatori politike i sigurnosni zvaničnici bi trebalo da budu u stanju da bolje predvide kada bi teroristička prijetnja mogla da evoluirati u izraze samoubilačkog nasilja. Osim toga, ovo znanje bi trebalo da usmjerava implementaciju kratkoročnih i dugoročnih protumjera.

U zaključku, usporedba psihosocijalnih varijabli koje doprinose religijskom i političkom terorizmu otkriva kompleksnu sliku. Dok se razlike mogu jasno

identificirati u motivacijama i ideološkim uvjerenjima, sličnosti u okolnostima koje dovode do radikalizacije su neizbježne. Stoga je razumijevanje i suočavanje s terorizmom složen zadatak koji zahtijeva holistički pristup koji uključuje psihosocijalne, političke i druge faktore.

Države posežu za altruističkim kažnjavanjem kako bi se eliminirale buduće prijetnje sigurnosti i sociopolitičkom poretku. No, eskalacija i uspješnost (samoubilačkog) terorizma ukazuje da oslanjanje isključivo na represiju nije odgovarajući odgovor za eliminaciju terorizma.¹²³ Dakle da bi se pronašao efikasniji odgovor u borbi protiv samoubilačkog terorizma, potreban je širi pristup samom problemu te koncizniji pristup svim navedenim čimbenicima.

Prije svega potrebno je zaustaviti politizaciju religija te jednako tako spriječiti religiju da se petlja u politiku. Malo je čudno da to uopće spominjemo u današnje doba kada je većina sekularnih društava na zapadu ali se svejedno konstantno događaju prelijevanja iz jedne sfere u drugu. Jedini smisleni način miješanja politike i religije je potencijalna involviranost vjerskih vođa i aktera na međureligijskom dijalogu i smirivanju međureligijskih tenzija. Na taj bi način religija mogla doprinijeti jačanju mira i integracije u interesima kompletnog ljudskog roda, što joj je u konačnici i svrha. Religije se međutim moraju ograditi od ekstremizma i biti zaštićene od potencijalnih akata terorizma. Jednako tako je nedopustivo da vjerske vođe usmjeravaju ljude u konflikte i akte terorizma. Potreban je nadzor takvih vjerskih vođa, cenzuriranje i u konačnici odgovarajuće sankcioniranje. Već smo spomenuli koliko je suvremeno doba teško za čovjeka, nema potrebe da ljudima bude uskraćena jedina nada za mir i spokoj zbog uplitanja politike, ekstremista i terorista u potencijalno najvažniju sferu našeg života. Neizmjerne je opasno koristiti vjerski narativ za pravdanje bilo kakvog akta nasilja i terora. Bez religije ljudi su apatični i skloni nihilizmu. Kako je svrha ljudskog života postala nesigurna izvan svrsishodne strukture mototeističke misli i značajnog svijeta kojeg je predlagala, ljudi bi iskusili egzistencijalno poguban rast nihilizma za koji su Nietzsche i Dostoevsky vjerovali da bi otjerao ljude prema identifikaciji sa rigidnom, totalitarnom ideologijom poput na primjer komunizma, koji je zbog „redistribucije dobara“ doveo do gladovanja i umiranja od gladi 6 milijuna Ukrajinaca

¹²³ Mirko Bilandžić, Aleksandra Grubić. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

1930-ih, u jednoj od najplodnijih zemalja svijeta.¹²⁴ Teško je u takvim okolnostima znati što bi tko trebao činiti i zašto, a još teže bi bilo kada bi čitava grupa postala takva jer je to potencijalno krajnji akt anarhije koji bi doveo do raspada suvremenog demokratskog društva i načina života kakvog poznajemo.

Iako zemlje, skoro svaka za sebe u okviru unutrašnjeg zakonodavstva, imaju definiran terorizam kao kazneno djelo, nedostatak jedinstvene definicije na međunarodnom nivou stvara nepotrebnu prazninu, koju je potrebno što prije riješiti.

Prevenzijski programi se također čine kao korisne mjere kontriranja ekstremizma i radikalizacije, koje bi mogle potpomoći prethodno nabrojana rješenja. Kao što smo naveli potrebno je povećati primarna istraživanja zaštitnih čimbenika koji sprječavaju radikalizaciju kako bi se oni integrirali u programe prevencije.

Potrebno je obratiti pažnju na prepoznavanje ranjivosti adolescenata i onih koje je pogodila trauma. Stručnjaci za liječenje moraju biti opremljeni programima za borbu protiv onih koji se oslanjaju na te ranjivosti u mladosti kako bi ih usmjerili pojedinaca u terorističke aktivnosti. Doista, moguće je boriti se protiv terorističkog regrutiranja, ali to zahtijeva dohvat i potporu na razini zajednice – nešto u čemu su trenutno militantne džamije uspješnije od bilo kojeg drugog subjekta – državni ili nedržavni/nevladin. Dok su ratna razaranja, kršenja ljudskih prava i zatirane borbe za neovisnost vrlo stvarni stresori; teroristički džihadisti koji pljačkaju ranjive populacije mogu se odvratiti. Jedan od načina za to je ponuda alternative obraćanju militantnim vjerskim organizacijama kako bi pronašli smisao, utjehu i zajednice, nakon traumatičnog gubitka. Dok je religija sredstvo putem kojeg većina pojedinaca nalazi smisao u stvarima koje uključuju smrt i potragu za smislom života, militantni fundamentalizam nije jedini religijski ponuđeni odgovor.

Isto tako, prepoznavanje normalnog profila traumatskog stresa kroz obrazovanje u cijeloj zajednici, roditelji i vršnjaci mogu se poučiti kako bi lakše identificirali osobe koje ne mogu proći kroz normalnu posttraumatsku fazu izbjegavanja, izolacije i otuđenja, koje ako se produži može dovesti do duboke ranjivosti regrutovanju za terorizam. Škole i klinike mogu ponuditi liječenje traumatiziranim pojedincima kako bi im pomogli pronaći drugačija značenja osim nuđenja svog života u mučeničkoj misiji na putu do postizanja mira, Dženneta i časnog bijega od boli ovoga života. U okruženja

¹²⁴ Jordan B. Peterson (2021) BEYOND ORDER; 12 MORE RULES FOR LIFE. Random House Canada Penguin Allen Lane (UK), 76-77.

opterećenog posljedicama ratom razorenog i sukobima narušenog mira i sigurnosti uvesti programe u škole i medicinske klinike koje usmjeravaju problematičnu traumatiziranu mladost u skupine a individualni psihološki tretman može ih spriječiti da postanu hrana terorističkih organizacija koje traže jeftine načine za vođenje svojih džihadističkih ratova. Naravno, troškovi takvih programa su skupi, ali skupi su i centri za obuku protiv terorista, sanacija štete te uopćeno troškovi nečinjenja.

Neke od rješenja svakako podrazumijevaju nadzor i uklanjanje „loših/problematičnih“ vjerskih, političkih i drugih vrsta vođa te promoviranje umjerenih istovremeno. Sustavan projekt neutralizacije ideologije ekstremističkih shvaćanja, promoviranje međureligijskog dijaloga, korištenje medija da se podigne svijest o kritičkom mišljenju. Što to teroristi žele i koliko su spremni daleko otići da bi to toga došli? Moramo se pitati koliko je pametno pristajati na uvjete terorista? Kakvu poruku šaljemo drugima koji imaju neke druge vlastite interese koje bi mogli pokušati na taj način ostvariti? Teroristi danas mogu lako komunicirati, povezati se te širiti svoju ideološku propagandu, prikupljati sredstva, birati mete i privući regrute bez ikakvog fizičkog izazova i prijetnje, bez globalnih granica, jezičkih i fizičkih barijera. Kontriranje bi zahtijevalo globalnu inicijativu preko domene informacijske i komunikacijske tehnologije stvarajući određene međunarodne zakone i zakonske okvire za sprječavanje zlouporabe cyber prostora.

U konačnici bitno je također spomenuti i snagu medija koja se ne smije zanemariti. Potrebno je uspostaviti određenu kontrolu nad slobodom medija jer su brojni primjeri gdje je to dovelo do narušavanja sigurnosti i dalje eskalacije nasilja poput na primjer medija koji su omogućili palestinskim otmičarima „oči na terenu“ živim prijenosom s lica mjesta tijekom otmice na Olimpijskim igrama u Munchenu 1972. godine. Bilo je jasno i slučajeva sa suprotnim učinkom poput na primjer percepcije globalne javnosti prema sigurnosnim strukturama Velike Britanije nakon uspješne akcije spašavanja taoca od strane pripadnika SAS-a 1980. godine, tijekom opsade Iranske ambasade koja se uživo prenosila na televiziji, ali to su izuzeci. Također je potrebno obratiti pažnju na same teroriste i da li im je cilj publicitet i popularnost. Navedeni teroristi Black Septembra su upravo to i tražili kako bi skrenuli pažnju ostatku svijeta na Palestinski problem. Sigurnosne strukture bi trebale znati s čim se bore i imati ovlasti da spriječe tj. ograniče slobodu medija kada to ne ide u prilog samoj sigurnosnoj situaciji. U konačnici nepristranost medija je nešto što vjerojatno predstavlja određenu utopijsku

zamisao međutim, svakako bi trebala postojati određena protumjera u slučaju evidentne pristranosti koja ne odgovara sigurnosnoj situaciji. Ako je ostatak društva podvrgnut kontroli i nadzoru, zbog čega ne bi bili i mediji? Ili ćemo jednostavno slijepo zaključiti kako je njima u interesu da pišu ili govore istinu više nego neki drugi potencijalni motivi poput financijske koristi preko prodaje novina na primjer ili pak prodaje utjecaja.

Jasno je da bi takvi potezi označavali ugrožavanje slobode medija, no kada govorimo o sigurnosti građana na primjer naše zemlje, ona bi svakako trebala biti na prvom mjestu našim sigurnosnim strukturama, pa i na račun slobode medija ako je potrebno.

LITERATURA

1. Asad Tamizuddin Nizami, Tariq Mahmood Hassan, Sadia Yasir, Mowaddat Hussain Rana and Fareed Aslam Minhas. (2018). Terrorism in Pakistan: the psychosocial context and why it matters. *BJPSYCH INTERNATIONAL* VOLUME 15 NUMBER 1
2. Atran, S. (2006). The moral logic and growth of suicide terrorism. *The Washington Quarterly*, 29(2), 127-147.
3. Azam, J. (2005). Suicide-bombing as inter-generational investment. *Public choice*, 122(1-2), 177-198.
4. Azinović V. *Terorizam - fenomenološka analiza*, Demokracija i sigurnost u Jugoistočnoj Europi, br. 10-11, Sarajevo 2012, 60-72.
5. Azinović V, *Razgovori o terorizmu i nama*, 2014-2018 (Sarajevo, 2018).
6. Azinović V, *Uvod u studije terorizma* (Sarajevo, 2012).
7. Azinović. GLOBALIZACIJA TERORIZMA I OPASNOSTI PO BOSNU I HERCEGOVINU. Geopolitičke promjene u svijetu i Evropi i položaj Bosne i Hercegovine
8. Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z. (2005). Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo.
9. Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives*. Cambridge: Polity Press.
10. Becker, E. (2010). *Birth and death of meaning*. Simon and Schuster.
11. Beit-Hallahmi, B. (2003). The return of martyrdom: Honour, death and immortality. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 4(3), 11-34.
12. Benmelech, Efraim, Claude Berrebi and Esteban F. Klor (2012) Economic Conditions and the Quality of Suicide Terrorism. *Journal of Politics*, Vol. 74, No. 1, pp. 113–128.
13. Bilandžić Mirko, Grubić Aleksandra. (2012). SAMOUBILAČKI TERORIZAM: STRATEŠKE I SOCIJETALNE DIMENZIJE. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

14. Bloom, M. (2005). *Dying to kill. The allure of suicide terror*. New York: Columbia University Press.
15. Borum, Randy (2010) Understanding Terrorist Psychology. Mental Health Law & Policy Faculty Publications.576. http://scholarcommons.usf.edu/mhlp_facpub/576.
16. Castells, M. (2004). *La era de la información (vol. II): el poder de la identidad*. Madrid: Alianza.
17. Chaliand, G., Chaliand, G., & Blin, A. (Eds.). (2007). *The history of terrorism: from antiquity to al Qaeda*. Univ of California Press.
18. Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
19. Dalgaard-Nielsen, D. (2010). Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know. *Studies in Conflict & Terrorism* 33(9), 797-814.
20. De La Corte, L. (2006). *La lógica del terrorismo*. Madrid: Alianza.
21. De La Corte, L., Kruglanski, A; De Miguel, J.M; Sabucedo, J.M., & Díaz, D. (2007). Seven Psychosocial Principles for Explaining Terrorism. *Psychology in Spain*, 2008, 12(1), 70-80
22. de la Corte Ibáñez, L. (2014). The social psychology of suicide terrorism. *International Institute of Counter-Terrorism*.
23. Della Porta, Donatella (1995.) *Social Movements, Political Violence, & the State*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
24. Della Porta, D., & Diani, D. (2006). *Social Movements: an introduction*. Oxford, Blackwell.
25. Dimitrijević, V. (1987). *Međunarodni terorizam i bezbjednost SFRJ, Narodna armija*.
26. Dimitrijević, V. (1987). *Pojam terorizma, CCS, Beograd*.
27. Đorđević, O. (1986). *Leksikon bezbjednosti, Partizanska knjiga, Beograd*.

28. Elster, J. (2006). Motivations and beliefs in suicide missions. In D. Gambetta (Ed.), *Making sense of suicide missions* (pp. 233-258). Oxford: Oxford University Press.
29. Ferracuti, F., & Bruno, F. (1981). Psychiatric aspects of terrorism in Italy. In Israel L. BarakGlanz and C. R. Huff (Eds.), *The mad, the bad and the different: Essays in honor of Simon Dinitz* (pp. 199-213). Lexington, MA: Lexington Books.
30. Filote, A., & Potrafke, N. (2016). Ursprung. *Pub. Choice*, 166.
31. Gaćinović, R. (1983). *Terorizam i propaganda*, Mladost, Beograd.
32. Gambetta, D. (2006). *Making sense of suicide missions*. Oxford: Oxford University Press.
33. Ganor, B. (2001). The Rationality of the Islamic Radical Suicide attack phenomenon. In B. Ganor (Ed.), *Suicide terrorism: An overview*. Herzliya: Institute for Counterterrorism.
34. Gill, P. (2007). A multidimensional approach to suicide bombing. *International Journal of Conflict and Violence* 1(2), 142-159.
35. Gupta, Dipak K. (2004). Exploring Roots of Terrorism. In T. Bjorgo (Ed.), *Root Causes of Terrorism* (pp. 16-32). London: Routledge.
36. Hacker, F. (1976). *Crusaders, criminals and crazies: Terror and terrorism in our time*. New York: Norton.
37. Hafez, M. (2007). Martyrdom mythology in Iraq: how jihadists frame suicide terrorism in videos and biographies. *Terrorism and Political Violence*, 19(1), 95-115.
38. Institute for Economics & Peace. (2015). *Global Terrorism Index*. Institute for Economics & Peace.
39. James, W. (1891). *The principles of psychology*. London: Macmillan.
40. Jugla Irina, Lösela Friedrich, Bendera Doris, and Kinga Sonja. (2021). Psychosocial Prevention Programs against Radicalization and Extremism: A Meta-Analysis of Outcome Evaluations. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* (2021) 13(1) 37-46

41. Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. New York: Farrer, Straus & Giroux.
42. Kavanagh, J. (2011) Selection, availability, and opportunity: The conditional effect of poverty on terrorist group participation. *Journal of Conflict Resolution*, 55(1), 106–132.
43. Kešetović, Ž., Bajagić, M. (2011). Borba protiv međunarodnog terorizma – pravni aspekt, *Zbornik radova*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
44. Krueger, A. B., & Maleckova, J. (2002). Does poverty cause terrorism? *The New Republic*, 226(24), 27–33.
45. Kruglanski, A. W., Chen, X., Dechesne, M., Fishman, S., & Orehek, E. (2009). Fully committed: Suicide bombers' motivation and the quest for personal significance. *Political Psychology* 30(3), 331–357.
46. Lankford, A. (2011). Requirements and Facilitators for Suicide Terrorism: an Explanatory Framework for Prediction and Prevention. *Perspectives on Terrorism* 5 (5-6), 70-80.
47. Lawrence, M., Oquendo, B., & Stanley, B. (2016). *Arch. of Suicide Res.* 20, 1-20.
48. Masleša, R. (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevostr.
49. Matthew, D.M. (2015). *Soc. Compass* 62(4), 649-663.
50. McAdam, Doug (1988.) *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press.
51. Mijalkovski, M. (2003). *Terorizam i protivteroristička borba*, Vojna akademija, Beograd.
52. Mijalkovski, M. (2005). *Terorizam*, Fakultet civilne odbrane, Beograd.
53. Milošević, M. (2005). *Odbrana od terorizma*, Svet knjige, Beograd.
54. Moghadam, Assaf (2005.) *The Roots of Suicide Terrorism: A Multi-Causal Approach*, Paper presented for the Harrington Workshop on the Root Causes of Suicide Terrorism University of Texas at Austin, May 12-13, 2005
55. Moghadam, A. (2007). Suicide terrorism, occupation and the globalization of martyrdom: a critique of Dying to Win. *Studies in Conflict and Terrorism*, 29(8) 707-729.

56. Opatow, S. (1990). Moral exclusion and injustice: An overview. *Journal of Social Issues*, 46(1), 1-20.
57. Pape, R. A. (2005). *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House.
- Pedahzur, A. (2004). Toward an analytical model of suicide terrorism. A comment. *Terrorism and Political Violence*, 16(4), 841-844.
58. Pašanski, M. (2002). Terizmogeni faktori: izazov strategiji dijagnosticiranja i definisanja vitalnog nacionalnog interesa, *Zbornik radova „Terorizam u savremenim uslovima“*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
59. Pashkovskii, V., Shamrei, V., Sofronov, A., Dnov, K., & Rudkovskaya, N. (2015). *Suicidology*. 6, 30-41.
60. Peterson Jordan B.. (1999). *Maps of meaning: The architecture of belief*. Routledge, Canada.
61. Peterson Jordan B. (2021) *BEYOND ORDER; 12 MORE RULES FOR LIFE*. Random House Canada Penguin Allen Lane (UK)
62. Piven, J. S. (2006). Psychological, theological, and thanatological aspects of suicidal terrorism. *Case W. Res. J. Int'l L.*, 39.
63. Post, J. M. (1990). Terrorist Psycho-Logic: Terrorist Behavior as a Product of Psychological Forces. In Walter Reich, (Ed.), *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind* (pp. 25–40). Cambridge, England: Cambridge University Press.
64. Sageman, M. (2004). *Understanding terrorist networks*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
65. Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
66. Silke, A. (2006). The role of suicide in politics, conflict and terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 18(1), 35-46.
67. Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*, Grafolik, Kragujevac.
68. Sosnin, V. A. (2008). Nestik TA Sovremennyi terrorism: sotsial'no-psikhologicheskii analiz [Modern terrorism: socio-psychological analysis]. *Moscow, Institut psikhologii RAN*.

69. Speckhard Anne & Akhmedova Khapta, "Mechanisms of Generating Suicide Terrorism: Trauma and Bereavement as Psychological Vulnerabilities in Human Security – The Chechen Case", in Jill Donnelly Ed. NATO Science Series, 2005.
70. Stajić, Lj. (1999). *Osnovi bezbjednosti*, Policijska akademija, Beograd.
71. Šeparović, Z. (1987). *Kriminologija i socijalna patologija*, Narodne novine, Zagreb.
72. Šikman, M. (2006). *Terorizam - aktuelni i mogući oblici*, Banja Luka.
73. Tarakanov, A. (2010). *Bul. Buryat State Univ*, 6, 219-223.
74. Taylor, D. M., & Louis, W. (2003). Terrorism and the quest for identity. In F.M. Moghaddam & A. J. Marsella (Eds.), *Understanding terrorism. Psychological roots, consequences and interventions*. Washington: American Psychological Association.
75. Taylor, M., & Horgan, J. (2006). A conceptual framework for addressing psychological process in the development of the terrorist. *Terrorism and Political Violence*, 18(4), 585-601.
76. Termiz, Dž. (2009). *Metodologija društvenih nauka*. Lukavac: NIK, Grafit.
77. Termiz, Dž. i Milosavljević, S. (2000), *Praktikum iz metodologije politikologije*, Sarajevo.
78. Termiz, Dž. (2014), *Specifičnosti metodologije istraživanja u bezbjednosnoj djelatnosti*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
79. Tom Eneji Ogar & Joseph Nkang Ogar (2018). Psycho-Social Factors of Terrorism in Nigeria. GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis, Vol. 1(1)
80. Vajt, R. Dž. (2004). *Terorizam*, Aleksandria Press, Beograd.
81. Vejnović, D., Radulj, S., Šikman, M. (2006). *Društveni aspekti terorizma*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka.
82. Victoroff Jeff (2002.) The mind of the terrorist. A review and critique of psychological approaches. JOURNAL OF CONFLICT RESOLUTION, Vol. 49 No. 1. 2005 Sage Publications

83. Vlašić, T. (2001). Globalna pretnja samoubilačkog terorizma, *Hrvatski vojnik* br. 68, god. XI.